

Terhi Halonen

KAIVOSTOIMINNAN AIHEUTTAMIEN
YMPÄRISTÖVAHINKOJEN
KORVATTAVUUS

KAIVOSTOIMINNAN AIHEUTTAMIEN YMPÄRISTÖVAHINKOJEN KORVATTAVUUS

Compensation for environmental damage caused by mining

Terhi Halonen

Asiasanat: Kaivoslaki. Kaivostoiminta. Lunastuskorvaus. Vesilaki.
Ympäristövahinko.

Keywords: Mining Act. Mining Operations. Expropriation Compensation. Water Act.
Environmental damage.

Tutkimuksessa selvitettiin sitä, toteuttavatko ympäristövahinkojen korvaussääntely ja sen tulkintakäytäntö oikeutta täyteen korvaukseen, kun aiheuttajana on kaivostoiminta. Lisäksi selvitettiin sitä, miten ja missä ympäristövahingonkorvauksia käsitellään, virallisperiaatteen ulottuvuutta korvausmenettelyissä sekä *lis pendens* ja *res judicata* -vaikutusten merkitystä täyteen korvattavuuteen. Menetelmällisesti hyödynnettiin lainoppia. Kaivoslain (621/2011) kokonaisuudistuksessa korostettiin haittojen ja vahinkojen täyttä korvattavuutta ja kaivoksen käyttöoikeuden lunastamisen katsottiin vertautuvan pakkolunastukseen, eivätkä myöhemmät lainmuutokset muuttaneet mainittua lähtöasetelmaa. Kaivostoinnasta voi aiheutua myös ympäristövahinkoja, joiden osalta korvauserusteet hajautuvat useaan sääntelytaustoiltaankin eroaviin korvaussäädöksiin.

Tutkimustulosten mukaan kaivostoiminnasta johtuvia ympäristövahinkoja voidaan käsitellä neljässä eri korvausmenettelyssä, ja korvaustoimivallasta on osittain ollut epäselvyyttä. Liiallisen pirstaloitunut korvausjärjestelmä on itsessään uhka täyden korvauksen saamiselle. Korvaustilanteet hajautuvat lisäksi erilaatuisiin ympäristövahinkoihin, joita useimmiten korvataan kiinteistön arvon alenemisena. Kiinteistön arvo määräytyy kuitenkin markkinoilla kokonaisuutena eikä yksittäisen ympäristövahingon taloudellista merkitystä voida luotettavalla tavalla määrittää. Oikeus täyteen korvaukseen on lähtökohtana kaikissa korvaussäädöksissä, mutta osassa on säädännäisiä korvauskynnyksiä, jotka voivat rajata korvausta määrällisesti. Artikkelissa tarkastellaan muun muassa sietämisvelvollisuuden suhdetta Suomen perustuslain (731/1999) 15.2 §:n mukaiseen lunastusoikeudelliseen täyteen korvaukseen.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO*	217
	1.1 Yleistä kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaamisesta	217
	1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaukset	221
	1.3 Tutkimusmenetelmät ja artikkelin rakenne	225
2	KORVATTAVUUDEN LÄHTÖKOHDAT	227
	2.1 Erilliset korvausjärjestelmät	227
	2.2 Täyden korvauksen periaate	232
	2.3 Korvauksen määrittäminen	238
	2.4 Ympäristövahingon korvaamisen erityispiirteet	242
	2.4.1 Ympäristövahinkolain soveltamisala	242
	2.4.2 Ympäristövahinkolain korvauslähtökohdat	246
	2.4.3 Maisema- ja virkistyskäyttöarvojen korvaaminen	249
	2.5 Ympäristövahingon korvaaminen kaivosoikeudessa	253
3	KORVAAMINEN ERI MENETTELYISSÄ	256
	3.1 Ympäristö- ja vesitalouslupamenettely	256
	3.1.1 Edunmenetysten ja ympäristövahinkojen korvaaminen	256
	3.1.2 Virallisperiaatteen ulottuvuus	256
	3.1.3 Toimivalta lupamenettelyssä	260
	3.1.4 Korvausarviointi	263
	3.2 Kaivostoimitus	264
	3.2.1 Haittojen ja vahinkojen korvaaminen	264
	3.2.2 Virallisperiaatteen ulottuvuus	270
	3.2.3 Toimivalta kaivostoimituksessa	274
	3.2.4 Korvausarviointi	279
	3.3 Maa-aineslain 9 §:n mukainen korvaustoimitus	281
	3.4 Oikeudenkäynti korvauksista	283
	3.5 Korvausmenettelyn ja -ratkaisun sitovuudesta	288
4	LOPUKSI	290
	LÄHTEET	303
	LYHENTEET	311

1 JOHDANTO*

1.1 Yleistä kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaamisesta

Kaivoslain (621/2011, KaivosL) kokonaisuudistus tuli voimaan 1.7.2011, min­kä jälkeen useita lainkohtia on muutettu.¹ KaivosL 1 §:n mukaan tarkoituksena on muun muassa edistää kaivostoimintaa ja järjestää toiminnan edellyttämä alu­eiden käyttö sekä huomioida yleisten ja yksityisten etujen turvaaminen, kuten muun muassa kiinteistön omistajien oikeusasema.² KaivosL 6 §:n mukaan lain yhtenä yleisperiaatteena on se, että kaivostoiminnasta aiheutuneet haitat ja va­hingot korvataan.

Suomen perustuslain (731/1999, PL) 15 §:n säännöksellä suojataan omai­suutta. Kaivoslain kokonaisuudistuksen valmistelussa tunnistettiin se, että omai­suudensuoja on eri tasoinen riippuen muun muassa käytönrajoituksen laajuudes­ta ja se, että omaisuuden suojaamista tulee tarkastella perusoikeusjärjestelmässä kokonaisuutena yhdessä muiden perusoikeuksien kanssa.³ Kaivosoikeudellisen lunastuksen katsottiin lakia säädettäessä vertautuvan pakkolunastukseen, mistä syystä kaivosalueiden ja kaivoksen apualueiden käyttöoikeuden lunastustilan­teissa korvaamisen lähtökohdaksi on kaivoslain esitöissä todettu PL 15.2 §:n omaisuuden suojaussäännöksestä ilmenevä täyden korvauksen periaate.⁴ Kaivos­oikeudellisen täyden korvauksen periaatteen sisällöllisenä tavoitteena on

* Kiitän arvokkaista näkökulmista tutkimuksen ohjaajia ja vertaisarvioitsijoita.

¹ Viimeisimmässä 1.6.2023 voimaan tulleessa kaivoslain (505/2023) muutoksessa muun muassa täsmennettiin lain tarkoitusta, parannettiin vakuussääntelyä ja parannettiin ympäristön­suojelun tasoa (tarkemmin *HE 126/2022 vp*, s. 52–58). Mainitussa lainvalmistelussa (s. 1) on esimerkiksi esitetty alueen asukkaiden kokemien haittojen vähentämiseksi tiukennuksia malminetsintäluvan jatkamisedellytyksiin. Lisäksi kaivoslain suhdetta perusoikeusjärjestel­mään, muun muassa omaisuuden suojaan (s. 134–138), on avattu laajemmin kuin vuoden 2011 kaivoslain kokonaisuudistuksen valmistelussa. Kaivoslakiin tehdyt viimeisimmät muutokset eivät kuitenkaan ole vaikuttaneet ympäristövahinkojen korvaussääntelyyn.

² *HE 273/2009 vp*, s. 85. Kaivostoiminta edellyttää kaivosoikeutta ja sen toteuttaminen puoles­taan kiinteistön käyttöoikeuden luovuttamista kaivosyhtiölle sopimusteitse tai lunastamalla (*HE 273/2009 vp*, s. 51). Kaivostoiminnan aloittamiseen tarvitaan kaivosluvan ohella kai­vosalue­lunastuslupa silloin, jos kaivosalueen omistus- tai käyttöoikeutta ei saada hankittua sopimusteitse (*HE 273/2009 vp*, s. 86). Kaivoksen apualueen käyttöoikeus voidaan saada kaivosluvan perusteella (KaivosL 20.2 §, 49.2 §) Kun apualueen käyttöoikeutta koskeva ky­symys ratkaistaan kaivosluvassa, ei lunastuslupaa silloin tarvita. Lisäksi vesilain (587/2011, VL) nojalla voidaan määrätä veden johtamiseen liittyvien rakenteiden sijoittamisesta. (*HE 273/2009 vp*, s. 85–86).

³ *HE 273/2009 vp*, s. 184–185.

⁴ *HE 273/2009 vp*, s. 54, 189–190.

pysyttää haitan- tai vahingonkärsijän taloudellinen asema käyttöoikeuden lunastusta edeltävässä tilanteessa.⁵

Kaivostoiminta voi aiheuttaa kaivosalueella ja sen lähiympäristössä melua, pölyä ja muutoksia maisemassa.⁶ Lisäksi kaivostoiminta ja siihen liittyvät vesitaloushankkeet voivat aiheuttaa veteen ja vesistöön liittyviä vaikutuksia, jotka saattavat hankaloittaa kiinteistön virkistyskäyttöä.⁷ Nämä erilaiset ympäristövaikutukset ulottuvat yleensä myös lunastusrelaatiota laajemmalle alueelle.⁸

Negatiivisista ympäristövaikutuksista käytetään yleisemmin termiä *immissiohaitta*, jolla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan ympäristössä tapahtuvaa päästövaikutusta, joka kohdistuu kiinteistöön jatkuvana, haitallisena tai muutoin kielteisenä muutosvaikutuksena.⁹ Immissiohaitta kytkeytyy puolestaan ympäristövahingon käsitteeseen. *Ympäristövahinko* on määritelty oikeuskirjallisuudessa eri tavoin riippuen asiayhteydestä.¹⁰ Tässä tutkimuksessa ympäristövahingolla tarkoitetaan laajasti niitä negatiivisia taloudellisia vaikutuksia kiinteistöön, jotka johtuvat kaivostoiminnasta.¹¹ Ympäristömuutosten korvattavuuden osalta on yleensä katsottu, ettei täyden korvauksen periaate ole

⁵ Täyden korvauksen periaatteen sisällöstä ks. *Ungern* 1998, s. 34–38; *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 137–143.

⁶ *HE 273/2009 vp*, s. 8.

⁷ *HE 277/2009 vp*, s. 11–12, missä lisäksi todetaan kaivoskohteiden rakentamisen edellyttävän lähes poikkeuksetta veden käyttöä, vesistö rakentamista, veden johtamista ja kuivatusta, jätevesien käsittelyä sekä pohja- ja pintavesien suojelunäkökohtien huomioimista.

⁸ *HE 273/2009 vp*, s. 64. Kiinteistönmuodostamislain (554/1995, KML) 2 §:n 1 momentin määritelmän mukaan kiinteistöllä tarkoitetaan maanomistuksen yksikköä. Kiinteistöistä, jotka menettävät omistamansa kiinteistön käyttöoikeuden kaivosalueeksi ja apualueeksi joko kokonaan tai osittain, käytetään tässä artikkelissa termiä ”*lunastusrelaatio*”. Lunastusrelaatiossa ovat ne tahot, jotka luovuttavat kiinteää omaisuutta tai erityisiä oikeuksia, taikka joiden kiinteän omaisuuden tai erityisten oikeuksien käyttöä tai vallintaa rajoitetaan (*Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 145). Lunastuksen jälkeen lunastusrelaatiossa olevalle omistajalle jäävästä kiinteistön osasta käytetään termiä ”*jäännöskiinteistö*”. *Hyvösen* (1984, s. 389) mukaan ympäristövaikutus on yleensä kiinteistöön ja sen omistajaan tai erityisen oikeuden haltijaan kohdistuva, mutta pääosin kiinteistökohtainen.

⁹ Immission käsitteestä enemmän *Löfstedt* 1979, s. 27; *Kuusiniemi* 1997, s. 125–126. *Hyvösen* (1984, s. 391) mukaan immissiot ovat välillisesti kiinteistöön kohdistuvia rasituksia, jotka johtuvat mm. lupapäätöksestä.

¹⁰ Laajemmin ympäristövahingon määrittelystä esim. *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 2–3.

¹¹ Termejä immissiohaitta ja ympäristövahinko käytetään kirjallisuudessa ja ratkaisukäytännössä vaihtelevasti. Artikkelissa terminologista vaihtelevuutta on yhtenäistetty lähdetekstin tarkoitukseen nähden eikä niinkään lähdeaineistossa esiintyneeseen termiin takertuneena.

rajoittamaton. Maankäytön rajoituksista esimerkiksi maksetaan korvausta vain, jos ne ylittävät omaisuuden käyttöön normaalisti kuuluvan sosiaalisen vastuun.¹²

Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaussäätely jäi kaivoslain kokonaisuudistuksessa pitkälti ympäristövahinkojen korvaamisesta annetun lain (737/1994, ympäristövahinkolaki, YVL) ja kaivoslakiin lisätyn viittaussäännöksen, eli KaivosL 105 §:n, varaan. Omaisuudensuojasääntelyn suhdetta esimerkiksi YVL 4 §:ssä säädettyyn sietämisvelvoitteeseen ei enemmälti tarkasteltu.¹³

Ympäristövahinkolaki on sääntelytaustaltaan yksityisoikeudellinen korvaussäädös.¹⁴ Kaivos- vesi- tai lunastusoikeudellinen korvaussäätely puolestaan antaa ennemmin suojaa pakkotoimioikeudellista puuttumista vastaan eli niissä korvaussäännökset ovat lunastusoikeudellisia.¹⁵ Myös täyden korvauksen periaate ilmenee eri tavoin lunastusoikeudessa kuin vahingonkorvausoikeudessa. Lunastuksissa se on kiinteä ja säädännäinen osa perusoikeudellisen omaisuudensuojan toteutumista, kun puolestaan vahingonkorvaamisessa se on säädännäisen korvausvastuun yhtenä yleisperiaatteena esimerkiksi kohtuusperiaatteen ohella.¹⁶ Ympäristövahinkojen korvaussääntelyn perusteet liittyvät siten osaksi sekä yksityisoikeudellista (ympäristö)vahingonkorvausoikeutta että pakkolunastusoikeutta.¹⁷

Oikeudellinen korvausarviointi saa oikeutuksensa useista eri säädöksistä.¹⁸ Vaikka ympäristövahinkolaki säädettiin eräänlaiseksi ympäristövahinkojen korvaamisen yleislaki, on kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaussäätely hajautunut enemmän tai vähemmän kahdeksaan eri säädökseen, ympäristövahinkolaki mukaan lukien.¹⁹ Vesistön pilaantumista koskevaan

¹² *Ungern* 1998, tiivistelmä. *Virtasen* (1990, s. 70) mukaan korvauksella tarkoitetaan taloudellista vastiketta haitan- tai vahingonkärsijän menetyksestä. Menetyksellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa korvattavaksi tulevia taloudellisia haittoja ja vahinkoja. Yleisemmin menetyksellä tarkoitetaan omistajan varallisuustilanteen heikkenemistä, jonka lunastus pysyvästi tai tilapäisesti aiheuttaa. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä ovat haitat, joilla arvo pysyvästi tai pitkäaikaiseksi alenee (ks. *Wiiala* 1968, s. 1).

¹³ *HE 273/2009 vp*, s. 73–74. Vuoden 2011 jälkeen kaivoslakiin on myös tehty useita muutoksia, mutta niissä ei ole koskettu korvaussäännösten aineellisoikeudelliseen sisältöön.

¹⁴ *HE 165/1992 vp*, s. 22; *Salila* 2015a, s. 308; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 333.

¹⁵ *HE 273/2009 vp*, s. 43, 46; *HE 277/2009 vp*, s. 54. *Hollo – Utter – Vihervuori* (2018, s. 347) mukaan pakkotoimella tarkoitetaan lunastamalla tai muutoin viranomaisen päätöksellä hakijan hyväksi perustettavaa oikeutta toisen omaisuuteen tai lupaa sen käyttämiseen. Omaisuudensuojan rajoittamisesta Laajemmin ks. *Ungern* 1998, s. 9–10; *Ungern* 1999, s. 64–67.

¹⁶ *Vihervuori* 1989, s. 602. Laajemmin lunastusoikeudessa *Ungern* 1999, s. 52–69 ja vahingonkorvausoikeudessa *Hemmo* 2006, s. 217–218; *Karhu – Ståhlberg* 2020, s. 451–455.

¹⁷ *Hyvönen* 1997, s. 561.

¹⁸ *Kantola* 1979, s. 10–11; *Hyvönen* 1997, s. 561.

¹⁹ *HE 165/1992 vp*, s. 24.

korvausasiaan sovelletaan ympäristönsuojelulakia (527/2014, YSL), jonka 124 § puolestaan viittaa lisäksi vesilain (587/2011, VL) soveltamiseen tietyiltä osin. Ympäristövahinkolain soveltamisalan ulkopuolelle jäävät muun muassa maisemahaitat, joille oikeutus korvaukseen tulee etsiä toisaalta.²⁰ Esimerkiksi, jos maisema- tai virkistysarvohaittaa koskeva korvausvaatimus esitetään kaivoslain mukaisessa kaivostoimituksessa, korvaamiseen sovelletaan KaivosL 77 §:n mukaan ensisijaisesti kaivoslakia ja sen ohella lakia kiinteän omaisuuden ja erityisen oikeuden lunastuksesta (603/1977, lunastuslaki, LunL), jollei kaivoslaista muuta johdu.²¹ Maa-ainelain (555/1981, MAL) mukaisissa korvaustoimituksissa sovelletaan ensisijaisesti maa-ainelakia ja menettelyyn lunastuslakia. Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaustilanteet voivat johtaa siihen, että ympäristövahinkolakia täydentävää sääntely- ja tulkinta-apua voidaan esimerkiksi YVL 2.5 §:n viittauksin joutua hakemaan vahingonkorvauslaista (412/1974, VahL).²²

Korvaustilanteessa sovellettava laki valikoituu sen perusteella, millainen ympäristövaikutus kaivostoiminnasta aiheutuu. Ympäristövahingoille on ominaista, että ympäristövaikutus saattaa ilmetä sekä vesistön että maaperän pilaantumisenä.²³ Sama ympäristövaikutus voi lisäksi aiheuttaa jollekin henkilövahinkoa, toiselle esinevahinkoa ja kolmannelle varallisuusvahinkoa.²⁴ Ympäristövahinkojen korvausjärjestelmän voidaan sanoa rakenteellisesti suosivan pirstoutumista eri korvausmenettelyihin.²⁵ Korvauskysymykset on jopa nähty syynä rakenteellisten ongelmien aiheutumiselle.²⁶ Samaa kiinteistöä koskeva korvauskysymys saattaa tulla ratkaistavaksi osakysymyksenä eri viranomaisissa, vaikka tosiasiallisesti aiheutunut menetys on kokonaisuus.²⁷

Ympäristövahinkolain pääsäännön mukaan korvausta vaaditaan käräjäoikeudessa yleisten vahingonkorvausta koskevien menettelyjen mukaisesti *oikeudenkäynnissä* tutkittavaksi.²⁸ Vahingonkorvausasia voi lisäksi nousta esille

²⁰ HE 165/1992 vp, s. 21.

²¹ Lisäksi HE 273/2009 vp, s. 122.

²² Vesilain esitöiden (HE 277/2009 vp, s. 159–160) esimerkin mukaan vahingonkorvauslain mukainen soveltamistilanne voi tulla kyseeseen henkilövahinkojen ja lainvastaisesta toiminnasta aiheutuneiden edunmenetysten korvaamiseen.

²³ Tarkemmin *Hollo – Utter - Vihervuori* 2018, s. 332.

²⁴ *LaVM 10/1994* vp, s. 3.

²⁵ Laajemmin yhden oikeudenkäynnin ideaalista ja riidan pirstoutumisesta ks. *Koulu* 2016, s. 21–26.

²⁶ *Vihervuori* 2016, s. 26.

²⁷ *Hollo – Utter - Vihervuori* 2018, s. 332.

²⁸ *Salila* 2015a, s. 307; *Hollo – Utter - Vihervuori* 2018, s. 327–328, 358, jossa lisäksi (s. 109) todetaan, että NaapL:n mukainen korvausasia tutkitaan pääsääntöisesti yleisessä tuomioistuimessa yleisten oikeudenkäyntisääntöjen mukaan.

rikosasian yhteydessä.²⁹ Kaivostoiminnan aiheuttaessa ympäristövahinkoja, sisältävät korvaussäännökset useita poikkeuksia mainitusta pääsäännöstä. Poikkeuksia toimivaltasääntelyyn on jo niin paljon, että pääsääntöinen korvausasian forum on ihan jossain toisaalla kuin kärjäoikeudessa.

Ympäristövahinkoja koskeva korvauskysymys nousee pääasiallisesti esiin *kaivostoimituksessa*, mutta mahdollisesti myös *lupamenettelyssä*. Kaivoksen apualueilla voidaan lisäksi joutua käsittelemään korvauskysymyksiä maa-ainelakiin perustuvassa *korvaustoimituksessa*, jos ottamistoiminnasta aiheutuvat ympäristövahingot poikkeavat aiemmin kaivostoimituksessa tutkituista ympäristövahingoista.³⁰

Länsinevan mukaan optimaalisessa sääntelymallissa ennakoitavissa olevista haitoista määriteltäisiin korvaukset yksinkertaisin menettelyin viran puolesta lupamenettelyssä tai kaivostoimituksessa, joita kaivosprosessiin muutoinkin liittyy eikä niistä olisi tarpeen normaalitilanteessa kärjäjoidä.³¹ Vuoden 2011 kaivoslain uudistuksella jälkikäteen ilmenevien haittojen ja vahinkojen korvausasiat, eli niin sanotut jälkikorvausasiat, siirrettiin käsiteltäväksi kaivostoimituksessa KaivosL 97 §:n nojalla, kun ne aiemmin kuuluivat kärjäoikeuden toimivaltaan.³² Tämä siirto ei kuitenkaan varsinaisesti selkeyttänyt korvaussäädöksissä olevaa toimivaltajakoa ympäristövahinkojen korvaamisen osalta.

1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaukset

Tutkimus liittyy osaksi väitöstutkimuskokonaisuutta, jossa selvitetään täyden korvauksen periaatteen toteutumista kaivosoikeudessa. Tällä osatutkimuksella selvitettiin sitä, miten kaivoslain valmistelussa korostettu perusoikeudellinen täyden korvauksen periaate ilmentyy niissä tilanteissa, joissa kiinteistön omistajan taloudellinen menetys johtuu kaivostoiminnan aiheuttamista ympäristövahingoista. Toisin sanoen pääasiallisena tutkimuskysymyksenä on:

(1) Toteuttavatko ympäristövahinkojen korvaussääntely ja korvaussäännösten tulkintakäytäntö oikeutta täyteen korvaukseen kaivostoiminnan aiheuttaessa ympäristövahinkoja?

²⁹ Laajemmin Lappalainen (1986).

³⁰ HE 273/2009 vp, s. 71–72.

³¹ Länsineva 2006, s. 134.

³² HE 273/2009 vp, s. 63.

Kysymykseen vastaaminen edellytti ensin laajemmin selvittämään kaivostoinnasta johtuvien ympäristövahinkojen korvattavuutta. Sen vuoksi esitettiin lisäkysymyksenä:

(2) *Miten ja missä korvausmenettelyissä kaivostoinnasta johtuvia ympäristövahingonkorvauksia käsitellään?*

Täyden korvauksen periaatteeseen liittyy ajatuksellisesti *virallisperiaate*, joka voidaan jakaa muodolliseen ja aineelliseen.³³ Muodollisen virallisperiaatteen mukaan viranomainen voi, ja on tarvittaessa velvollinen, hankkimaan tai hankituttamaan asian ratkaisemiseksi tarpeellisen tosiseikka-aineiston. Aineellisen virallisperiaatteen mukaan viranomaisen on ratkaistava korvausasia aineellisten oikeusnormien edellyttämällä tavalla asianosaisten vaatimuksista ja sopimuksista riippumatta sekä muun muassa tutkittava, onko havaituista taloudellisista menetyksistä suoritettava korvausta ja mihin määrään saakka.³⁴ Kuten jo todettiin, ympäristövahinkojen korvaaminen eroaa korvausoikeudellisilta sääntelylähtökohdiltaan lunastusoikeudellisesta ja siten myös kaivosoikeudellisesta korvaussääntelystä. Siksi tutkimuksessa selvitettiin sitä, *mihin saakka virallisperiaate ulottuu eri korvausmenettelyissä ympäristövahinkoja korvattaessa*.

Ympäristövahinkoja korvataan yleisimmin kiinteistön arvon alenemisena.³⁵ Tutkimuksessa keskityttiin yleisimpiin korvaustilanteisiin, jotka ilmenevät kiinteistön arvon alenemisena. Korvaamisen perusteet tulevat eri korvaussäädöksistä. Niissä ei kuitenkaan säännellä nimenomaisesti sitä, miten kiinteistön arvo tai sen mahdollinen aleneminen tulee arvioida. Arvonmäärittäystä korvaamista varten on lunastuksissa tehty kiinteistön arvoteoriassa kehittyneitä arviointimenetelmiä soveltaen, jotka ovat kansainvälisestikin vakiintuneet.³⁶ Tutkimusongelmaa lähestyttiin tässä tutkimuksessa korvaussääntelystä käsin, mistä syystä kiinteistönarviointiin yleisemmin liittyviä epävarmuuksia ei enemmälti selvitetty. Niillä voi silti olla vaikutusta täyden korvauksen periaatteen tosiasialliseen toteutumiseen käytännön korvaustilanteessa. Kiinteistön arvon alenemiseen keskittyminen rajasi tutkimuksesta pois myös erilaiset rakennuksille aiheutuvat

³³ *Kuusiniemi – Peltomaa 2000*, s. 141–142.

³⁴ *Pietilä 1973*, s. 128–130.

³⁵ *Kuusiniemi – Peltomaa 2000*, s. 195. Vrt. vahingonkorvausoikeudessa esinevahinkona voidaan korvata muun muassa esineen arvonalennus (VahL 5:5). Laajemmin *Karhu – Ståhlberg (2020)*, s. 361–362), jossa esinevahinkona nostetaan esille esineen käytön estyminen, jonka korvattavuus ei välttämättä edellytä konkreettisen taloudellisen menetyksen, kuten liiketulon menetyksen, aiheutumista. Haitan on oltava luonteeltaan taloudellista. Esineiden fyysisen ennallistamisen tavoitteesta ks. *Viljanen 2008*, 5 luku.

³⁶ *Kantola 1980*, s. 2; *Virtanen 1990*, s. 23; *Kuusiniemi – Peltomaa 2000*, s. 146.

tärinävahingot ja henkilövahingot.³⁷ Samoin rajautuivat pois ei-taloudellisten vahinkojen lähempi tarkastelu, koska LunL 29.1 §:ssä, johon myös kaivosoi-keudellinen korvaaminen nojaa, korvaaminen on sidottu korvauksen taloudelli-seen määritettävyyteen.

Vallitsevassa korvausjärjestelmässä kiinteistön arvon alenemista koskevia korvausvaatimuksia on mahdollista esittää usealle viranomaiselle samanaikai-sesti. Viranomaiskäsittelyä koskeva vireilletulovaikutus estää asian jo vireillä ollessa saman asian tutkimisen toisessa viranomaisessa ja oikeusvoimavaikutus puolestaan estää ratkaisemasta kertaalleen lainvoimaisesti ratkaistua asiaa uu-destaan.³⁸ Vireilletulo- ja oikeusvoimavaikutusten merkitystä täyden korvauksen periaatteen toteutumiseen tarkasteltiin siitä näkökulmasta, *estääkö kertaalleen ratkaistun korvausratkaisun oikeusvoimavaikutus asian uudelleen tutkimisen, samalla vaarantaen oikeuden saada korvausta*. Lisäksi lopuksi pohdittiin sitä, *onko korvausmenettelyjä tarpeellista tai edes mahdollista yhdistää yhdelle vi- ranomaiselle*.³⁹

Säännellyt korvauslähtökohdat eri korvausmenettelyissä vaihtelevat sii-nä, missä ajankohdassa korvaus tulee määrätä suoritettavaksi. Sinällään täyden korvauksen periaatteen toteutumisen kannalta ei lähtökohtaisesti ole merkitystä sillä, saako korvauksen ennemmin vai myöhemmin.⁴⁰ Sen sijaan sillä voi olla merkitystä haitankärsijöiden yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta. Siksi tut- kimuksessa sivuttiin korvausten määräämisen ajankohtaan liittyviä korvaussää- döksiä ja -käytänteitä eri viranomaisissa.

Oikeus saada korvausta ympäristövahingosta voi vanhentua.⁴¹ Vanhentu- missääntelyn tarkempi selvittäminen rajattiin pois tästä tutkimuksesta, vaikka se tosiasiaa voi vaikuttaa korvausoikeuden toteutumiseen. Lyhyesti todetaan,

³⁷ Henkilövahinkoja ei tutkita toimitusmenettelyssä (YVL 12 §, *HE 273/2009 vp*, s. 13). *Hollo – Utter – Vihervuori* (2018, s. 363–364) pitävät luonnollisena sitä, että niiden tutkiminen kuuluu tuomioistuimelle eikä lunastustoimikunnalle, jonka asiantuntemus ei liity henkilövahinkojen arvioimiseen. *Hollon* (2021, s. 431) mukaan henkilövahinko voisi tulla lupaviranomaisen rat- kaistavaksi muussa kuin VL 13 luvussa säädetystä edunmenetyksen korvaamista koskevassa tilanteessa. Sellaisia tilanteita ei kuitenkaan tosiasiaa ole, koska lupaviranomainen ei voi sallia henkilövahingon aiheuttamista lupa-asiaa käsitellessään. Ks. VL 13:6.

³⁸ Tarkemmin kpl 3.5.

³⁹ Kuluneella vuosikymmenellä on käyty keskustelua erillisten lupamenettelyjen yhdistämisestä. *Belinskij ym.* (2016, s. II) ovat arvioineet mitä ympäristöllisiä menettelyjä olisi mahdollista yhdentää yhden luukuun malliin. Heidän mukaansa ympäristö-, maa-aines- ja vesilupamenet- telyihin voitaisiin yhdistää muita ympäristöllisiä menettelyjä.

⁴⁰ KaivosL 82 §:n mukaiset ennakkohaltuunottotilanteet jäävät tarkemman tarkastelun ulkopuo- lelle. Kaivoslain esityöt (*HE 273/2009 vp*, s. 124) viittaavat ennakkohaltuunottomenettelyn osalta lunastuslakiin. Kaivoshankkeiden pitkään kestävä valmistelu ja ympäristölupatar- peen vuoksi ei ennakkohaltuunoton edellytysten yleensä voida kuitenkaan katsoa täyttävän.

⁴¹ *Virtanen* 2011, s. 501; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 336–341.

että KaivosL 97 §:n mukaista jälkikorvausta tulee hakea kolmen vuoden kuluessa vahingon tai haitan ilmenemisestä.⁴² MAL 9 §:n mukaan hakemus tulee tehdä viisi vuotta vahingon tai haitan aiheutumisesta.⁴³ VL 13:8.3:n mukaan lupamennettelyssä ennakoimattomista edunmenetyksistä korvausasia on pantava vireille kymmenen vuoden kuluessa valmistumisilmoituksen tekemisestä, jos luvassa ei ole määrätty pidemmästä ajasta.⁴⁴ Ympäristövahinkolaissa tai vahingonkorvauslaissa ei ole omaa vanhentumissääntelyä, vaan niissä tulee sovellettavaksi laki velan vanhentumisesta (728/2003, VanhL). VanhL 4 §:n ja 7.1 §:n 3 kohdan mukaan korvaus vanhenee kolmen vuoden kuluessa siitä, kun vahingonkärsijä sai tietää tai hänen olisi pitänyt tietää vahingossa ja siitä vastuussa olevasta.

Täyden korvauksen periaatteen toteutumista maankäytön rajoituksissa on laajasti selvitetty aiemmin *Ungernin* vuoden (1998) ja (1999) julkaisuissa, joihin tässä tutkimuksessa useissa kohdissa tukeudutaan.⁴⁵ *Länsineva* on puolestaan yleisemmin tarkastellut millaiseen valtiosääntöoikeudelliseen kehykseen vuoden 2011 kaivoslakiuudistus asettuu.⁴⁶ Perusoikeudellinen omaisuudensuoja on lisäksi ilmiö, johon viitataan lähes poikkeuksetta, kun kirjoitus sivuaa pakkolunastusta. Vesioikeudellisessa järjestelmässä on puolestaan tehty aiemmin kattavaa tutkimusta toimivallan jakautumisesta ja korvaamisesta.⁴⁷ Kaivostoitumista koskevat esitykset ovat kuitenkin jääneet aiemmin pinnallisiksi, ja siksi sitä tässä tutkimuksessa painotettiin.⁴⁸ Tutkimus kokoaa aiemmin tutkittua, mutta tarkastelee samalla keskitetympin kaivosoikeuden, vesioikeuden ja vahingonkorvausoikeuden korvaussääntelyn rakenteiden keskinäistä koherenssia. Lisäksi näkökulmaa aiempiin tutkimuksiin verrattuna laajennettiin kytkemällä

⁴² Sääntely eroaa LunL 71 §:stä, jonka mukaan vaatimus 45 §:ssä tarkoitettun lisäkorvauksen suorittamisesta on esitettävä lunastuspäätöksessä määrättyssä enintään kolmen vuoden pituisessa ajassa luettuna siitä, kun päätös on saanut lainvoiman tai, jos kysymyksessä on määräaikainen lunastus, määräajan päättymisestä. LunL 39.2 §:ssä tarkoitettua lisäkorvausta, on vaadittava kymmenen vuoden kuluessa lunastuspäätöksen julistamisesta.

⁴³ *Hollo – Utter - Vihervuori* 2018, s. 63.

⁴⁴ Vanhentumisaika lasketaan rakennustyön loppuun saattamisesta, jos rakennustyötä ei ole saatettu loppuun ennen valmistumisilmoituksen tekemistä. Korvausta rakennelman sortumisesta tai muusta arvaamattomasta syystä aiheutuvasta vahingosta voidaan hakea määräajasta riippumatta. (*HE 277/2009 vp*, s. 127).

⁴⁵ *Ungern* 1998; *Ungern* 1999.

⁴⁶ *Länsineva* 2006.

⁴⁷ *Jokela* (1983); *Hollo* (2021).

⁴⁸ Kaivoshanke voi aiheuttaa tarpeita esimerkiksi maantien parantamiseen maantietoimituksessa, jolloin sovellettavaksi tulee lisäksi laki liikennejärjestelmistä ja maanteistä (503/2005, maantielaki). Lisäksi, jos kaivosalueelle on tarve perustaa yksityisiä pääsyteitä, sovelletaan yksityistielakia (560/2018), jolloin mahdolliset korvauskysymykset käsitellään sen mukaan. Tutkimuksen pakkotoimikorvauksiin keskittyvä tarkastelu rajaa yksityistielain korvaussääntelyn tutkimuksen ulkopuolelle.

mukaan kiinteistöarvioinnin teoriaa sekä korvaamista koskevia ratkaisuja, jotka tuovat tutkimukseen käytännönläheisyyttä.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja artikkelin rakenne

Tutkimus asemoituu ympäristö- ja vahingonkorvausoikeuden alaan. Menetelmällisesti tutkimuksessa hyödynnettiin lainoppia.⁴⁹ Tutkimuksessa systemaattisesti kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvausoikeudellista sääntelyä ja tulkittiin sen sisältöä.⁵⁰ Ensisijaisesti tulkintaa tehtiin säännöksen tekstisisällön avulla, mutta myös säädösten valmisteluasiakirjoihin tukeutuen. Johtopäätöksiä oikeustilasta tehtiin osittain oikeus- ja korvausratkaisukäytännön avulla. Ratkaisukäytäntö on kuitenkin korostuneesti sidoksissa käsiteltyyn yksittäistapaukseen, mistä syystä sen tulkinnallinen painoarvo jäi vähäiseksi. Tulkinnassa hyödynnettiin lisäksi oikeuskirjallisuutta ja oikeusperiaatteita.⁵¹ Kiinteistöarvioinnin lähtökohdat selvitettiin puolestaan kiinteistöarviointikirjallisuudesta, jonka merkitys lähteenä on heikosti velvoittava ja lakia tapauskohtaisesti täydentävä.⁵²

Lupa- ja toimitusratkaisuja selvitettiin louhintamääriltään suurimpien kaivosten osalta, koska ne todennäköisimmin aiheuttavat ympäristövahinkoja.⁵³

⁴⁹ *Tolosen* (2003, s. 1) mukaan lainopilla tarkoitetaan oikeuden luonnetta, tulkintaa, syntyä tai löytämistä.

⁵⁰ *Aarnion* (2006, s. 26, 50) mukaan oikeustiede on systematisointia ja ennen kaikkea tulkintaa, ja sen kohteena on normi. Systeemi tarjoaa puitteita kysymiselle ja tulkinta hahmottaa.

⁵¹ Vahvasti velvoittavista (säädös) ja heikosti velvoittavista (esim. lain tarkoitusta osoittavat valmisteluasiakirjat, ja ennakkoratkaisut) sekä sallituista (esim. yleiset oikeusperiaatteet, oikeuskirjallisuus) oikeuslähteistä laajemmin ks. *Aarnio* 1971, 96–101; *Aarnio* 2006, s. 293–306. Primaarilähteistä (säädökset, esityöt ja oikeuskäytäntö) ja sekundäärilähteistä (muut lähteet, kuten oikeuskirjallisuus) sekä niiden velvoittavuudesta laajemmin *Määttä* 2015, s. 14. Oikeuslähteopin tarkoituksesta myös *Hirvonen* 2020, s. 957. *Aarnion* (2006, s. 305–306) mukaan, jotta oikeusperiaatteella olisi juridisessa argumentaatiossa oikeuslähteen asema, sillä on oltava institutionaalinen tuki vahvasti tai heikosti velvoittavissa oikeuslähteissä. Tällöin oikeusperiaatteen tulee olla joko manifestoitu lainsäädännössä (vahvasti velvoittava) tai oikeusperiaate on saanut yhteisöllisen hyväksynnän esimerkiksi ennakkoratkaisun kautta (heikosti velvoittava).

⁵² *Määttä* (2004, s. 1097) mukaan ympäristöoikeudellisten säännösten soveltaminen, niiden tulkinta edellyttää muiden ympäristötieteiden hyödyntämistä. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään kiinteistötaloustiedettä.

⁵³ *Tukes* 2021. Tarkastelu on rajattu nostomäärältään vuonna 2021 suurimpiin kaivoksiin, jotka ovat Kittilän kaivos, Siilinjärven kaivos, Laiva Raahessa, Kevitsa Sodankylässä, Kemin kaivos Keminmaalla, Ristimaa ja Kalkkimaa Torniossa, Jokisivu Huittisissa, Pyhäsalmi Pyhäjärvellä, Ihalainen Lappeenrannassa, Tytyri Lohjalla, Limberg–Skräbböle Paraisilla, Joutsenlampi Lapinlahdella, Karnukka ja Horsmanaho Polvijärvellä, Koskela Juukassa ja Punasuo, Utela ja Hopeakaivos Sotkamossa sekä Terrafame Sotkamossa ja Kajaanissa.

Kaivostoimituksia tehdään kaivosalueita tai kaivoksen apualueita perustettaessa ja niitä laajennettaessa tai pelkästään korvauskysymysten käsittelyä varten Maanmittauslaitoksessa, jonka ylläpitämästä järjestelmästä kaivostoimituksia etsittiin ja pyydettiin.⁵⁴ Lupapäätöksiä löytyi julkisista lähteistä ja osin aluehallintovirastoista pyytämällä.⁵⁵ Tutkimus keskittyi niihin kaivostoimituksiin ja lupapäätöksiin, joissa on käsitelty ympäristövahinkoja. Ajallista rajausta ei tehty. Löydetyt toimitusratkaisut ovat aikaväliltä 1959–2019 ja lupapäätökset aikaväliltä 2001–2022. Käräjäoikeusratkaisuja tiedusteltiin suurimpien kaivosten sijaintialueen toimivaltaisista käräjäoikeuksista, ja tarkasteltavaksi on saatu ainoastaan viimeaikaisin laaja korvauskäsittely Kainuun käräjäoikeudesta.⁵⁶ Ratkaisukäytäntöä on noussut esille myös kirjallisuutta läpikäydessä, ja niihin on viitattu, jos ne ovat tuoneet lisäarvoa tutkimuksen aihealueen tarkastelulle.

Ympäristövahinkojen korvattavuuden lähtökohtia käydään läpi artikkelin luvussa 2. Maisema- ja virkistyskäyttöarvojen korvaamisen taustoja on lyhyesti ja esimerkinomaisesti selvitetty kappaleessa 2.4.3, koska niihin liittyy poikkeavia piirteitä. Lukuun 3 on koottu esitys siitä, miten korvaaminen eri korvausmenettelyissä korvaussäännösten ja tutkitun ratkaisukäytännön perusteella tapahtuu. Tutkimuksen kuluessa havaittiin eroavaisuuksia toimivaltasääntelyssä ja virallisperiaatteen ulottuvuudessa. Vertailtavuuden selkeyttämiseksi on niitä artikkelissa sen vuoksi tarkasteltu omina kappaleinaan. Samoin omaksi kappaleeksi 3.5 on eriytetty eri korvausmenettelyjen ja -ratkaisujen vireilläolo- ja sitovuusvaikutusten tarkastelu. Lopuksi luvussa 4 esitetään yhteenveto tehdyistä havainnoista ja vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Artikkelissa esiintyvät termit ”*kaivosalue*” (nykyisen kaivoslain mukainen termi) ja ”*kaivospiiri*” (kumotun kaivoslain (503/1965) mukainen termi). Termejä ei ole ratkaisuja kuvatessa yhtenäistetty sen vuoksi, koska niillä on oikeudellisesti jossain määrin erilaiset sisällöt.⁵⁷ Sen sijaan päätekstissä on yhtenäistetty termit ”*kaivostoimitus*” ja ”*kaivospiiritoimitus*” lähdeaineistosta riippumatta.

⁵⁴ Kaivostoimituksia käytiin tutkimusta varten läpi yhteensä 44 kappaletta.

⁵⁵ Lupapäätöksiä käytiin tutkimusta varten läpi yhteensä 38 kappaletta.

⁵⁶ Tutkimusta varten oli käytettävissä yhteensä yhdeksän ratkaisua.

⁵⁷ HE 273/2009 vp, s. 85.

2 KORVATTAVUUDEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Erilliset korvausjärjestelmät

Vallitsevassa ympäristövahinkojen korvausjärjestelmässä erilaatuisten ympäristövaikutusten haitallisten seurausten korvaamiselle on löydettävissä oikeutus eri säädöksistä. Meluhaittoja voidaan korvata ympäristövahinkolain nojalla, maisemanmenetystä lunastuslain nojalla ja vesistön pilaantumista ympäristönsuojelu- ja vesilakien nojalla. Ympäristöoikeuden normijärjestelmää on aiemmin hahmotellut muun muassa *Hyvönen* (1994), jonka mukaan normijärjestelmän immission perinteet ulottuvat roomalaiseen oikeuteen, sosiaalisen sidonnaisuuden taustat saksalaiseen oikeuteen ja pakkolunastuksen juuret Ranskan vallankumoukseen.⁵⁸

Tässä tutkimuksessa korvausjärjestelmää lähestytään voimassa olevan sääntelyn avulla, mutta historiaa unohtamatta. Lunastus-, vesi- ja vahingonkorvausoikeudellisen korvaussääntelyn eriytymiseen ovat vaikuttaneet osittain historialliset syyt.⁵⁹ Vesi-, ympäristönsuojelu-, ympäristövahinko- ja naapuruisuuhdelaila on erikoinen ja läheinen suhde, koska niiden mukaan korvattavat pilaantumisvahingot ovat samalla tyypillisiä ympäristövahinkolain soveltamisalaan kuuluvia ympäristövahinkoja.⁶⁰ Esimerkiksi vesioikeudellinen korvausjärjestelmä on rakentunut itsenäiseksi, mutta siihen sisältyy silti sekä lunastusettä vahingonkorvausoikeudellisia aineksia.⁶¹

Ympäristövahinkolaki tuli voimaan 1.6.1995. Laki säädettiin ympäristöön kohdistuvien haitallisten päästöjen korvaamista varten. Säättämisen taustalla vaikuttivat muun muassa yleinen vahingonkorvaussääntely ja eräistä

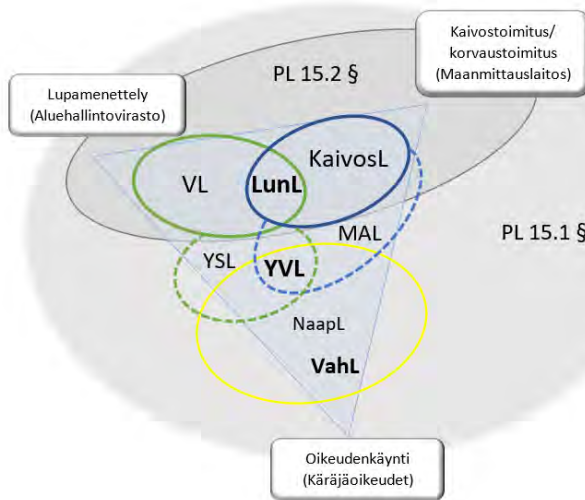
⁵⁸ *Hyvönen* 1994, s. 425.

⁵⁹ Laajemmin *Hyvönen* (1997, s. 561–562), jossa todetaan vesi-, lunastus- ja vahingonkorvausoikeuden ongelmat samoiksi. Niitä ovat esim. edunmenetys, korvausperuste, syy-yhteys, arviointiperuste ja liitännäis seuraamukset. *Hyvönen* mukaan korvausjärjestelmää koskeva sektorikohtainen kysymyksenasettelu poikkeaa kuitenkin melkoisesti toisistaan, mikä johtuu historiallisista ja ideologisista syistä. Vesilainsäädännön kehityksestä ks. *Haataja* 1951, s. 74–82. Vesialueelle rakentamisen kehityksestä ks. *Haataja* 1959, s. 19–373. *Haatajan* (1951, s. 32–34) mukaan vesilainsäädännön rakenteellinen lähtökohta on yksityisoikeudellinen niissä maissa, joissa vedet ovat ensisijaisesti yksityisten omistamia, mutta julkisen edun vaatimukset tulee silti huomioida. *Länsinevan* (2006, s. 106) mukaan kaivostoiminnan sääntely kytkeytyy asiallisesti ympäristöä, maankäyttöä ja luonnonvarojen hyödyntämistä koskevaan sääntelyyn.

⁶⁰ *Hollo* 2021, s. 430–432. Korvausjärjestelmien keskinäisyyhteistä laajemmin ks. *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 109.

⁶¹ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 116.

naapuruussuhteista annettu laki (26/1920, NaapL, naapuruussuhdelaki).⁶² Ympäristövahinkolaki on siten pääosiltaan yksityisoikeudellinen korvauslaki, jonka mukaisten asioiden käsittely on luonteeltaan siviiliprosessuaalista. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki ympäristövahinkolain mukaiset korvausvaatimukset tulisi ratkaista siviiliprosessissa.⁶³ Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaamista voidaan joutua käsittelemään lisäksi lupaviranomaisessa tai kaivostoimituksessa. Eri korvausmenettelyissä puolestaan tulevat sovellettavaksi eri korvaussäädökset. Edellä kerrottua asetelmaa on hahmoteltu tarkemmin kuviossa 1, jota avataan tarkemmin jäljempänä.



Kuvio 1. Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvausjärjestelmä.

Kaivostoiminnasta johtuvia ympäristövahinkoja voidaan käsitellä kaivostoimituksessa.⁶⁴ Korvaamiseen kaivostoimituksessa sovelletaan kaivoslakia, KaivosL 77 §:n viittauksin lunastuslakia ja KaivosL 105 §:n viittauksin ympäristöva-

⁶² HE 165/1992 vp, s. 1; Ungern 1999, s. 3; Hollo – Utter – Vihervuori 2018, s. 5. Kuusiniemen (2012, s. 5) mukaan ympäristöoikeuden juuret ovat naapuruusoikeudessa, mutta lisäksi yleistä järjestystä ylläpitävässä sääntelyssä, mistä syystä ympäristöoikeuden lähtökohdat ovat sekä yksityis- että julkisoikeudelliset.

⁶³ HE 165/1992 vp, s. 22; Hollo – Utter – Vihervuori 2018, s. 333, jonka (s. 109) mukaan YVL:lla, VL:lla, YSL:lla ja NaapL:lla on läheinen suhde, koska näiden lakien mukaan korvattavat immisiot ja muut pilaantumisasiingot ovat samalla tyypillisiä YVL:n alaan kuuluvia vahinkoja. YVL rakentuu tuottamuksesta riippumattomaan eli ankaraan vastuuseen ja eroaa siltä osin yksityisoikeudellisesta vahingonkorvauslaista. Myös Salilan (2015b, s. 308) mukaan YVL nojautuu korvattavien vahinkolajien osalta pääosin VahL:n systematiikkaan.

⁶⁴ Määttä 2007, s. 332.

hinkolakia.⁶⁵ Kaivosoikeudellinen korvausjärjestelmä liittyy siten lunastus- ja vahingonkorvausoikeudellisiin korvausjärjestelmiin.⁶⁶ Kaivoslainsäädäntö on perinteisesti muodostanut verraten itsenäisen sääntelyalueensa, joka ei kaikilta osin ole seurannut muun oikeusjärjestyksen kehitystä, vaan sääntelylle on ollut tunnusomaista pyrkimys turvata ja luoda edellytyksiä kaivoskivennäisten mahdollisimman tehokkaalle hyödyntämiselle. Ympäristönäkökohdat ja omistajien oikeussuojan merkitys on kuitenkin alkanut vahvistua kaivostoiminnan sääntelyssä.⁶⁷ Toimitusmenettelyssä voidaan käsitellä lisäksi kaivoksen apualueilla tapahtuvasta maa-ainesten ottamislupa perustuvasta toiminnasta mahdollisesti aiheutuneet riitautuneet MAL 9 §:n mukaiset korvausasiat, jolloin sovellettavaksi tulevat maa-ainelaki ja lunastuslaki.⁶⁸ Maa-ainelain mukaisessa korvauksessa ei varsinaisesti ole kysymys pakkotoimikorvauksesta, vaikka menettely perustuu lunastuslakiin.⁶⁹ Korvaustoimituksen kohteena on yksityisoikeudellisen vahingonkorvauksen määrääminen, vaikka vahinko saattaa samalla olla ympäristövahinko.⁷⁰ Kaivosoikeudellinen korvausjärjestelmä on esitetty kuviossa 1 sinisellä renkaalla, ja sääntelytaustoiltaan yksityisoikeudelliset YVL ja MAL sinisellä katkoviivalla liittymään osaksi muutoin kaivos- ja lunastusoikeudellista korvausjärjestelmää.

Kaivostoiminta edellyttää ympäristölupaa ja usein myös vesitalouslupaa.⁷¹ Lupamenettelyssä korvaamiseen sovelletaan pääsääntöisesti vesilakia. Eräissä tilanteissa sovelletaan lisäksi lunastuslakia.⁷² Ympäristönsuojelulaissa tarkoitusta toiminnasta aiheutuvien ympäristövahinkojen korvaamiseen sovelletaan ympäristövahinkolakia. Vesistön pilaantumista koskevaan korvausasiaan sovelletaan kuitenkin YSL 13 luvun säännöksiä, jotka osittain viittaavat takaisin vesilain soveltamiseen.⁷³ Vesistöjen pilaantumisvahinkoihin on liitetty lunastusoi-

⁶⁵ Ympäristövahinkolaki tulee sovellettavaksi ilman nimenomaista viittaustakin (laajemmin *Määttä* 2007, s. 341–342).

⁶⁶ Vrt. *Hyvönen* 1997, s. 561; *Kuusiniemi* 1997, s. 347.

⁶⁷ *Länsineva* 2006, s. 103.

⁶⁸ *HE 273/2009 vp*, s. 71.

⁶⁹ *Kuusiniemi* 1997, s. 205. *Kuusiniemi – Peltomaa* (2000, s. 19) mukaan MAL 9 § vertautuu siviilioikeudelliseen korvaukseen.

⁷⁰ *HE 165/1992 vp*, s. 30; *Kuusiniemen* (1997, s. 64) mukaan MAL:n mukainen lupa ei myöskään anna sellaisia yksityisoikeudellisia käyttövaltuuksia toisen omaisuuteen, joita luvansajalla ei ennestään ole.

⁷¹ *HE 273/2009 vp*, s. 11, 109.

⁷² Tarkemmin ks. VL 13:11.1.

⁷³ Tarkemmin ks. YSL 124 §; YSL 133.2 §; *HE 273/2009 vp*, s. 73; *Salila* 2015a, s. 307; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 113–117. *Hollon* (1984, s. 314) mukaan toisin kuin lunastuslaisissa vesilaisissa ei voida kuitenkaan rinnastaa toisiinsa käyttöoikeuden perustamista ja omaksi lunastamista.

keudellisia piirteitä.⁷⁴ Vesioikeudellinen korvausjärjestelmä on esitetty kuviossa 1 vihreällä renkaalla, johon liittyy vihreällä katkoviivalla sääntelytaustaltaan yksityisoikeudellinen YVL sekä lunastus- ja yksityisoikeudellisen sääntelytaustan välimaastoon asettuva YSL. Poikkeuksellisesti lupaviranomainen voi joutua soveltamaan myös vahingonkorvauslakia.⁷⁵ Vahingonkorvauslaki täydentää haitallisten ympäristömuutosten korvaussääntelyä.⁷⁶ Sääntelytaustoiltaan yksityisoikeudellista korvausjärjestelmää havainnollistetaan kuviossa 1 keltaisella renkaalla.

Kuusiniemen mukaan määrättäessä korvauksia esimerkiksi ympäristöhäiriöistä ja maisemallisista menetyksistä pakkotoimitilanteissa liikutaan usein erilaisia taustaperiaatteita seuraavien järjestelmien yhtymäkohdissa. Korvaukset pakkolunastuksenomaisista toimenpiteistä määrätään lähtökohtaisesti lunastusoikeuden yleisiin oppeihin tukeutuvan sääntelyn nojalla, kun taas samassa yhteydessä ympäristö- ja maisemaa koskevat korvaukset tukeutuvat pikemminkin vahingonkorvauksen yleisiin oppeihin.⁷⁷ Samoin velvollisuus korvata rikoksella aiheutettu vahinko perustuu vahingonkorvauslaissa säädettyyn vahingonkorvausvastuuseen.⁷⁸

Eri korvaussäädösten taustalla vaikuttaa perustuslain omaisuudensuojasäännös. PL 15.1 § sisältää omaisuudensuojaa koskevan yleislausekkeen ja PL 15.2 § pakkolunastuslausekkeen, joka sitoo pakkolunastuksen lailla säättämiseen sekä yleisen tarpeen ja täyden korvauksen vaatimuksiin.⁷⁹ Lunastusoikeudellinen ja vahingonkorvausoikeudellinen korvaaminen suhtautuvat omaisuudensuojasääntelyyn eri tavoin. Tähän palataan laajemmin kappaleessa 2.2.

Lisäksi eri korvaussäädösten vahinkokäsitteistössä on eroja. Kaivoslaissa ja maa-aineslaissa esiintyvät termit haitta ja vahinko, vesilaisissa edunmenetyksien ja lunastuslaissa lunastuskorvaus jakautuu kohteen-, haitan- ja vahingonkorvauksiin.⁸⁰ Ympäristövahinkolaissa käytetään termiä vahinko ja ympäristönsuojelulaissa esiintyvät termit haitta, vahinko ja muu edunmenetyks. Säädöksissä esiintyviä käsitteitä käytetään verrattain epäyhtenäisesti eikä esimerkiksi lunastusoikeuden terminologiaa ole yleisesti omaksuttu muualle

⁷⁴ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 116.

⁷⁵ Laajemmin kpl 3.1.1.

⁷⁶ *Hemmo* 2006, s. 250; *Määttä* 2007, s. 353.

⁷⁷ *Kuusiniemi* 1997, s. 12–13.

⁷⁸ *Suvantola* 2023, s. 51.

⁷⁹ *HE 1/1998 vp*, s. 78–79. Omaisuudensuojan kehityksestä ks. *Laaksonen* (1998, s. 292–427).

⁸⁰ *Wiiala* (1966, s. 29, 67–68) ottaa mainittujen korvauslajien ohella luokitteluunsa lisäksi kustannuskorvauksen, joka tarkoittaa luovuttajalle tulevaa hyvitystä niistä työsuorituksista ja kustannuksista, jotka hän on taloustoimintansa jatkuvuuden turvaamiseksi joutunut pakkolunastuksen aiheuttamien häiriöiden vähentämiseksi arvioimishetken suorittamaan.

kuin lunastusoikeudelliseen systematiikkaan.⁸¹ Käytännön korvaustilanteessa eri käsitteiden erot eivät kuitenkaan vaikuta oikeuteen saada aiheutuneesta menetyksestä korvausta.⁸² Lunastusoikeudessa oikeus täyteen korvaukseen on riippumaton siitä, menettääkö omistaja lunastuksen seurauksena omaisuutensa, mahdollisuuden käyttää omaisuuttaan vai omaisuuteen liittyvän varallisuusarvoisen etunsa.⁸³

Lunastusoikeudelliset korvaukset kohdistuvat joko välittömästi tai välillisesti esineisiin.⁸⁴ Eri korvausjärjestelmissä on silti ollut eroja siinä, ymmärretäänkö esimerkiksi maisemanmenetyksen aiheuttama kiinteistön arvon aleneminen esine- vai varallisuusvahingoksi. *Kuusiniemi – Peltomaa* ovat pohtineet kysymystä laajasti lunastus- ja vahingonkorvausoikeudellisten korvausjärjestelmien erojen kautta. He toteavat, että käytännössä aineellisten immisioiden aiheuttamat menetykset on yleensä lunastusrelaatiosta riippumatta mielletty esinevahingoksi. Toisaalta maisemahaitat oman kiinteistön ulkopuolella on nähty myös varallisuusvahinkoina.⁸⁵ Esineoikeus on myös joskus systematisoitu osaksi varallisuusoikeutta, ja omistusoikeus esinekohtaisena periaatteessa kaikkia vastaan suojattuna oikeutena.⁸⁶ Omistusoikeus puolestaan on perinteisesti nähty markkinatalouden yhtenä peruspilarina eli varallisuuden yhtenä ydintekijänä.⁸⁷ Ympäristövahinkolain järjestelmässä *Hollo – Utter – Vihervuori* lopulta kiteyttävät asian toteamalla, että perinteinen vahinkolajien erottelu ei kovin hyvin sovi immisiovahinkoihin, ja vaikka esine- ja varallisuusvahingot eroavat toisistaan, ei erolla useinkaan ole vaikutusta itse korvaukseen.⁸⁸ Myös kaivoslain uudistusta valmisteltaessa on pidetty selvänä, että kiinteistön arvon aleneminen on kaivoslain mukaan korvattava haitta tai vahinko.⁸⁹

Asiallisten toimivaltarajojen luonne on sinällään mahdollista järjestää joustavaksi tai jäykäksi. Toimivaltarajat on määritelty joustavasti, kun toimivallan jako on tarkoitettu pääasiassa ohjeelliseksi ja siitä voidaan tarpeen vaatiessa poiketa. Joustava toimivalta määrittelee esimerkiksi viranomaisen pääsiallisen

⁸¹ *Kuusiniemi* 1997, s. 16; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 8, 181.

⁸² *Wiiala* 1968, s. 2–4; *Kuusiniemi* 1997, s. 14–20; *Mikkola* 2003, s. 34, 70.

⁸³ *Laaksonen* 1998, s. 41, 145.

⁸⁴ *HE 179/1975 II vp*, s. 28.

⁸⁵ *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 189, 192–195.

⁸⁶ *Zitting – Rautiala* 1976, s. 2; *Laaksonen* 1998, s. 54. *Ungern* (1999, s. 95, 97 viitteineen) katsoo, että rahan käytön (sijoitustoiminnan) ja omistuksen turvaaminen kulkevat käsi kädessä eikä nykyisessä vaihdantataloudessa käyttöarvon ja vaihtoarvon erottaminen ole mielekäästä.

⁸⁷ Laajemmin *Määttä* (1999, s. 145), jossa samalla varoitetaan liiallisesta yksinkertaistavasta luonnehdinnasta, koska markkinataloutta voidaan toteuttaa monella tavoin.

⁸⁸ Laajemmin *Ståhlberg – Karhu* 2013, s. 316–317; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 182–185, jossa lisäksi todetaan, että ero johtuu YVL 4.2 §:n ja 5.1 §:n korvauskynnysten erilaisuudesta.

⁸⁹ *HE 273/2009 vp*, s. 132; Samoin *HE 126/2022 vp*, s. 25.

vastuualueen. Rakenteeltaan jäykkä organisaatio puolestaan korostaa viranomaisen itsenäisyyttä ja sen tehtäväpiirin rajojen ehdottomuutta.⁹⁰ Ympäristövahinkojen korvaamiseen liittyvä toimivaltajako ei tutkituista korvaussäädöksistä suoraan avaudu.⁹¹

2.2 Täyden korvauksen periaate

Omaisuuksia suojataan PL 15 §:n omaisuudensuojasäännöksellä, joka koostuu kahdesta osasta. Säännöksen ensimmäinen momentti sisältää yleislausekkeen: ”Jokaisen omaisuus on turvattu.” ja toinen momentti pakkolunastuksen edellytyksiä koskevan erityissäännöksen: ”Omaisuuksien pakkolunastuksesta yleiseen tarpeeseen täyttä korvausta vastaan säädetään lailla.”⁹² Pakkolunastusta määriteltäessä olennaisena on pidetty omaisuuden siirtymistä subjektilta toiselle, mutta myös totaaliset käytönrajoitukset on käsitetty pakkolunastukseksi. Pakkolunastukselle on ominaista muodollinen puuttuminen toisen oikeuteen, mutta myös haitan ulottaminen toisen etupiiriin.⁹³ Kaivoslain esitöissä kaivosoikeudellisen käyttöoikeuden lunastuksen on kaivosaluelunastuslupan mukaisissa tilanteissa katsottu vertautuvan pakkolunastukseen.⁹⁴

⁹⁰ Mäenpää 2017, s. 231.

⁹¹ Toimivaltajaosta ovat aiemmin kirjoittaneet esim. Jokela 1983; Kuusiniemi 1997, s. 317–347; Wallgren 2001, s. 6–14; Hollo – Utter – Vihervuori 2018, s. 344–345, 358–359; Hollo 2021, s. 432–435.

⁹² Länsineva 2010, jakso 3 luku 11; Yleisen tarpeen edellytys tutkitaan lunastuslupamenettelyn yhteydessä. Kaivostoiminnan harjoittajat ovat yleensä yksityisoikeudellisia yhteisöjä. Yleisen tarpeen tulee esimerkiksi liittyä keskeisesti alueellisesti tai paikallisesti välttämättömän kaivoshankkeen toteuttamiseen. (HE 273/2009 vp, s. 106; Kumpula 2012, s. 188–190). Aiemmin omaisuudensuojasäännös oli Suomen hallitusmuodon (94/1919) 6 §:n 3 momentissa. Täyden korvauksen periaatteen taustalla vaikuttaa myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 17 artiklan mukainen oikeus oikeudenmukaiseen korvaukseen omaisuuden menetyksestä (Euroopan unionin virallinen lehti C 326, 26.10.2012, s. 9).

⁹³ Hyvönen 2005, s. 102–106. Hyvösen (1998, s. 196–197) mukaan lunastuksella tarkoitetaan ensisijaisesti hallintotoimin laissa säädettyssä järjestyksessä ja lain nojalla määrättävää täyttä korvausta vastaan tapahtuvaa kiinteän omaisuuden tai erityisten oikeuksien hankkimista yleiseen tarpeeseen.

⁹⁴ Kaivoslain esitöiden (HE 273/2009 vp, s. 189–190) mukaan kaivosaluelunastuslupaa, jossa päätetään kaivosalueen käyttöoikeuden lunastuksesta, on ensisijaisesti arvioitava PL 15.2 §:n nojalla. Käyttöoikeuden lunastus on pääsääntöisesti voimassa saman ajanjakson kuin kaivoslupa eli yleensä toistaiseksi ja poikkeustapauksissa määräajan, mutta tällöin yleensä kymmenen vuotta kerrallaan. Käyttöoikeuden lunastusta on pidettävä pakkolunastuksen kaltaisena tilana, koska kiinteistön omistajan oikeuteen puututaan niin voimakkaasti, että sitä voidaan verrata pakkolunastukseen. Vrt. Hollo (1984, s. 369), jonka mukaan kaivosalueella oleva kaivoslupan haltijan oikeus on lähempänä nautintaoikeutta kuin rasiteoikeutta.

Lunastusoikeudessa täyden korvauksen periaatteesta säännellään LunL 29.1 §:ssa, jonka mukaan lunastettavan omaisuuden omistajalla on oikeus saada täysi korvaus lunastuksesta aiheutuvista taloudellisista menetyksistä.⁹⁵ Täyden korvauksen sääntelyllä pyritään lunastusoikeudessa siihen, ettei luovuttajan varallisuusasema muutu heikommaksi tai paremmaksi. Omistajalle korvataan vain objektiivisesti rahassa arvioitavien etujen menetys.⁹⁶ Vaikka täydestä korvauksesta säädetään lunastuslaissa, on täyden korvauksen periaate silti itsenäinen PL 15.2 §:ssa mainittu periaate, jota tulee tarkastella omista valtiosääntöoikeudellisista lähtökohdista käsin.⁹⁷

Kaivoslaissa ei nimenomaisesti mainita täyden korvauksen periaatetta tai vaatimusta, mutta KaivosL 6 §:n mukaan kaivostoiminnasta aiheutuvien haittojen ja vahinkojen korvaaminen on lain yleisenä periaatteena ja KaivosL 77 § viittaa täydentävästi lunastuslain soveltamiseen. Täyden korvauksen vaatimus mainitaan myös useissa kaivoslain esitöiden kohdissa.⁹⁸

Kaivoslain valmistelussa sääntelyn suhdetta omaisuudensuojaan tarkasteltiin tekemällä eroa omaisuuden käytön rajoittamisen ja pakkolunastuksen tai siihen verrattavan toimenpiteen välillä. Käyttörajoituksissa asia ratkaistaan perusoikeuksien yleisten rajoitusperiaatteiden mukaisesti ja lunastustilanteessa tai siihen verrattavassa tilanteessa PL 15.2 §:n nojalla.⁹⁹ Perustuslakivaliokunta piti olennaisena sitä, että kaivostoimituksessa määrätään korvaukset LunL 29 §:n täyden korvauksen periaatetta noudattaen, jota täydentävät KaivosL 94–97 §:n säännökset. Kaivoslain sääntelyn katsottiin sen vuoksi täyttävän PL 15.2 §:sta johtuvat vaatimukset. Lisäksi perustuslakivaliokunnan lausunnossa todettiin, että kaivoksen apualue on lähinnä rasitteeksi luonnehdittava rajoitus, joka ei merkittävästi vaikuta omistajan mahdollisuuksiin käyttää ja hallita omaisuuttaan eikä apualueutta siksi voida pitää pakkolunastukseen rinnastuvana puuttumisena. Apualueiden osalta rajoituksen sallittavuutta arvioidaan suhteessa PL

⁹⁵ HE 273/2009 vp, s. 122; Kuusiniemi – Peltomaa 2000, s. 28–32. Stavangin (2004, s. 243–260) mukaan taloudellinen määriteltävyys vahingonkorvaamisen edellytyksenä on eräänlainen oikeuspoliittinen muuttuja, jolla rajataan sovellettavan lain soveltamisalaa ja korvauksen laskentaperustetta.

⁹⁶ HE 179/1975 II vp, s. 18; Wiiala, 1966, s. 55; Ungern 1999, s. 99; Kuusiniemi – Peltomaa 2000, s. 137–138.

⁹⁷ Peltomaa 2001a, s. 49.

⁹⁸ HE 273/2009 vp, s. 8, 54, 122, 125, 130, 190, 197. Myös HE 126/2022 vp, s. 131–136. Vastaava suhtautuminen kaivoalueen lunastuskorvauksiin on Ruotsissa. Ks. *Bäckström* 2012, s. 175–178. Ruotsin lunastuslain (expropriationslag 1972:719) 4 luvussa säännellään lunastuskorvauksesta, jonka 1 §:n 2 momentin mukaan lisäksi suoritetaan korvausta 25 prosenttia markkina-arvosta ja markkina-arvon alenemasta. Aiemmin korotus oli 50 prosenttia (*SOU* 2008, s. 99–100). KaivosL 86.4 §:ssä säännellään 1,5-kertaisen korvauksesta, kun kiinteistön omistaja vaatii lunastusta.

⁹⁹ HE 273/2009 vp, s. 184. Lisäksi ks. Peltomaa 2001a, s. 48; Saraviita 2011, s. 233–234.

15.1 §:n yleislausekkeeseen, mutta apualueita lunastettaessa niistä tulee kuitenkin maksaa täysi korvaus PL 15.2 §:n edellyttämällä tavalla.¹⁰⁰

Kaivoslaissa tarkoitettua pakkolunastusta tai pakkolunastukseen verrattavaa toimenpidettä arvioidaan siten PL 15.2 §:n nojalla. Omaisuuden suoja-sääntelyä tulee lisäksi arvioida sellaisten omistajien, elinkeinonharjoittajien ja muiden yksityisten haitankärsijöiden kannalta, joiden varallisuusoikeuksiin ja asemaan malminetsintä tai kaivostoiminta välittömästi tai välillisesti vaikuttaa.¹⁰¹ Korvauksia arviotaessa ja määrättäessä sellainen henkilöpiiri, jolta ei lunasteta omaisuuden käyttöoikeutta tai jonka omaisuuteen ei muuten puututa, on kaivostoimituksessa asetettava samaan asemaan kuin sellaiset, joiden omaisuuteen puututaan.¹⁰² *Länsinevan* mukaan perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten ohella uusissa kaivoshankkeissa tulee tyypillisesti sovellettavaksi vaatimus, jonka mukaan kaivoshankkeesta haitankärsijöille aiheutuvat taloudelliset menetykset tulee korvata täysimääräisesti.¹⁰³

Vesioikeudellisessa korvausjärjestelmässä täydestä korvauksesta säännel-lään VL 13:11.1:ssa, jonka mukaan VL 13:9.1:n 1–5 kohdassa tarkoitettu edunmenetyksestä on määrättävä täysi korvaus, jollei korvausta ole määrättävä 1,5-kertaisena eräissä tapauksissa.¹⁰⁴ Lisäksi VL 13:11.1 viittaa lunastuslain soveltamiseen siltä osin, kun korvausta tulee määrättäväksi kiinteän omaisuuden tai siihen kuuluvan osan luovuttamisesta taikka kiinteään omaisuuteen peruste-tusta käyttöoikeudesta. Pelkän oikeuden- tai edunmenetyksen korvaamista arvioidaan kohtuusperusteella.¹⁰⁵

Täysi korvaus mainitaan MAL 9.1 §:ssa. Säännöksen mukaan, jos maa-ainesten ottaminen alentaa viereisen tai lähistöllä sijaitsevan kiinteistön arvoa tai aiheuttaa muuta sellaista vahinkoa tai haittaa kiinteistön käyttämiselle, jota ei ole pidettävä vähäisenä, on kiinteistön omistajalla ja haltijalla oikeus saada ainesten ottajalta täysi korvaus haitasta, joka ottamisesta hänelle aiheutuu. *Kuusiniemen* mukaan säännöksen vähäisyyskriteeri mahdollistaa rajattoman aiheuttamisvaikutuksen katkaisemisen tilanteissa, joissa ympäristön muuttu-misen ei katsota olevan niin syvälle käypää, että sinänsä todellisen muutoksen

¹⁰⁰ HE 273/2009 vp, s. 190; PeVL 32/2010 vp, s. 5–6. KaivosL 94 § säättää arvohetkestä, 95 § korvauksensaajasta ja 96 § korvauksen maksamisesta ja korosta, joita ei tässä tutkimuksessa enemmälti tarkastella. KaivosL 97 §:n jälkikorvaussääntelyyn palataan jäljempänä erityisesti kappaleessa 3.2.1.

¹⁰¹ HE 273/2009 vp, s. 184–185, 189–190.

¹⁰² HE 273/2009 vp, s. 123.

¹⁰³ *Länsineva* 2006, s. 131.

¹⁰⁴ Tarkemmin VL 13:11.4; VL 13:12.3.

¹⁰⁵ *Hollo* 2021, s. 450. Tavanomaista korkeamman korvauksen taustalla on ajatus vastaisen hyö-dyn menettämisestä (*Mikkola* 2003, s. 29; *Hollo* 1984, s. 340–342).

taloudellisen heijastusvaikutuksen hyvittäminen olisi perusteltavissa.¹⁰⁶ Kiinteistön omistajalla tai haltijalla on oikeus vaatia täysi korvaus haitasta, joka aineiden ottamisesta aiheutuu hänelle, jos aineiden ottaminen alentaa kiinteistön arvoa tai aiheuttaa muuta haittaa, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Jos vähäisyyskynnys ylitetään, haitta on kokonaan korvattava.¹⁰⁷

Ympäristövahinkolaissa ei säädetä täydestä korvauksesta. Täysimääräinen korvaaminen mainitaan ympäristövahinkolain esitöissä rikoksella aiheutetun vahingon kohdalla.¹⁰⁸ YVL 4 §:ssä säädetään sietämisvelvollisuudesta, jota ei kuitenkaan sovelleta, jos kysymys on vähäistä suuremmasta esinevahingosta. Sietämisvelvollisuus on eräänlainen poikkeama pääsääntöisestä lunastusoikeudellisesta täyden korvauksen periaatteesta, koska se asettaa korvauskynnyksen korvausvelvollisuudelle ja siten korvauksen saamiselle.¹⁰⁹ Sietämisvelvollisuuden taustalla olevan sosiaalisidonnaisuuden piiriin kuuluvien maankäytön rajoitusten ei ole katsottu merkitsevän omaisuudensuojan loukkaamista, vaan ilmentävän niitä vastuun piiriin kuuluvia asioita, joiden toteuttaminen on välttämätöntä perusoikeuden takaamasta suojasta huolimatta.¹¹⁰ Sietämisvelvollisuuden palataan lähemmin kappaleessa 2.4.2.

Vahingonkorvauslain lähtökohtana on, että tahallisesti ja tuottamuksellisesti aiheutettu vahinko on korvattava, ellei vahingonkorvauslaista muuta johdu.¹¹¹ VahL 2.1.2:n mukaan vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Tahallisesti aiheutusta vahingosta tulee tuomita täysi korvaus, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta. Esinevahinkoja koskevissa tilanteissa korvauksen määrää voidaan VahL 6:1:n perusteella kohtuuden mukaan sovitella esimerkiksi, jos vahingonkärsijä on myötävaikuttanut vahinkoon tai vahingon on aiheuttanut vahinkotekoon kuulumaton seikka.¹¹² Lisäksi vahingonkärsijälle koituvat säästöt tai muut edut tulevat huomioiduiksi rikastumiskiellon vuoksi.¹¹³ Vahingonkärsijällä on lisäksi velvollisuus rajoittaa vahingon syntymistä.¹¹⁴

Vahingonkorvausoikeudessa täyden korvauksen periaate on normatiivinen peruseriaate, joka toimii korvauksen laskemisen perusteena. Vahingon määrän

¹⁰⁶ Kuusiniemi 1997, s. 224.

¹⁰⁷ Hollo 1984, s. 391.

¹⁰⁸ HE 165/1992 vp, s. 25.

¹⁰⁹ Hyvönen 1984, s. 393; Ungern 1998, s. 30–31; Hollo – Utter – Vihervuori 2018, s. 143–180.

¹¹⁰ Ungern 1998, s. 7; Hollo 1991, s. 70.

¹¹¹ Suhteesta ankaraan vastuuseen ks. Hemmo 2006, s. 91–107.

¹¹² Laajemmin korvauksen määrää alentavista tekijöistä ja kohtuusperusteisesta sovittelusta ks. Hemmo 2006, s. 207–222.

¹¹³ Hemmo 2006, s. 146; Viljanen 2008, s. 15.

¹¹⁴ Mielityinen 2006, s. 197, 207.

tulee olla täyden korvauksen suuruinen, mutta samalla korvattavan vahingon laskemista ohjaa taustaperiaatteena rikastumiskielto, jonka mukaan korvaus ei saa olla liiallinen eikä johtaa siihen, että vahingonkärsijä hyötyisi vahinkotapahtumasta.¹¹⁵ Täyden korvauksen periaatteella tarkoitetaan vahingonkorvaus-oikeudessa lähtökohtaisesti sitä, että vahingonkärsijä on saatettava taloudellisesti samaan asemaan, jossa hän olisi, jollei vahinkotapahtumaa olisi sattunut.¹¹⁶

Omaisuuksensuojasäännöksellä suojataan omaisuutta. Omaisuuden käsitettä on tulkittu laajasti tarkoittamaan kaikenlaisia yksilöiden varallisuusarvoisia oikeuksia ja etuja sekä ihmisten oikeutettuja odotuksia.¹¹⁷ Omaisuudensuojasäännöksen tavoitteena on suojata ihmisten oikeuksia ja odotuksia varallisuussuhteiden riittävästä pysyvyydestä ja ennakoitavuudesta. Säännös suojaa yksilöä odottamattomilta ja äkinäisiltä muutoksilta ensisijaisesti sellaisen omaisuuden osalta, joka hänellä jo on ja jotka ovat riittävän konkreettisella tavalla realisoidumassa tulevaisuudessa. Liian epävarmat odotukset jäävät säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle.¹¹⁸ Omaisuudensuojaan on esimerkiksi katsottu kuuluvan oikeus maan kohtuulliseen hyväksikäyttöön.¹¹⁹

Omaisuuksensuoja ei suvereenisti hallitse perusoikeusjärjestelmää, vaan sitä tulee tarkastella osana perustuslain kokonaisjärjestelmää, jossa muilla perusoikeuksilla on yhtäläinen asema omaisuudensuojaan nähden. Taloudelliset oikeudet ja työllisyyden edistäminen ovat esimerkiksi nousseet perusoikeusjärjestelmän täysivaltaisiksi ainesosiksi. Mahdollisimman korkeaa työllisyysastetta ei kuitenkaan voida pitää itseisarvoisesti sellaisena päämääränä, jonka tarkoituksena on luoda mahdollisimman monille edellytykset riittävän toimeentulon hankkimiseen. Eri perusoikeuksien välistä optimaalista tasapainoa tulee etsiä punninnalla.¹²⁰ Täydellä korvauksella voidaan osaltaan poistaa omaisuudensuojan loukkaus esimerkiksi silloin, jos yhteiskunnan kehitys vaatii puuttumista

¹¹⁵ Kivimäki 1953, s. 143–157; Hemmo 2006, s. 144, 204; Viljanen 2008, s. 3; Karhu - Ståhlberg 2020, s. 449–452.

¹¹⁶ HE 167/2003 vp, s. 36; Mielityinen 2006, s. 197; Viljanen 2008, s. 3. Vahingonkorvaus-oikeudessa tunnetaan aineettomien vahinkojen, kuten kärsimyksen, korvaaminen. Aineettomien vahinkojen kohdalla täyden korvauksen periaatteen suhteellisuus on vielä ilmeisempi kuin omaisuusvahinkojen kohdalla. (Laajemmin Karhu – Ståhlberg 2020, s. 449–452).

¹¹⁷ Ungern 1998, 17; Länsineva 2010, jakso 3 luku 11; Saraviita 2011, s. 226–227. Hyvösen (2005, s. 102) mukaan omaisuuden käsite on sama PL 15.1 §:ssä ja PL 15.2 §:ssä.

¹¹⁸ Mielityinen 2006, s. 219, Länsineva 2010, jakso 3 luku 11.

¹¹⁹ Ungern 1999, s. 2.

¹²⁰ Länsineva 2006, s. 105–106. Kaivoslain muuttamista koskevissa esitöissä (HE 126/2022 vp, s. 136) todetaan muun muassa, että omaisuudensuojan kannalta vastakkain punnittavana ovat maanomistajien perustuslaissa suojattu omaisuudensuoja ja toiminnanharjoittajien omaisuudensuoja. Lisäksi todetaan, että elinkeinovapaus on läheisessä yhteydessä omaisuudensuojaan, ja perusteltujen odotusten suoja vaikuttaa myös toiminnanharjoittajien elinkeinovapauden toteutumiseen.

omaisuudensuojaan. Korvausjärjestelmä mielletään siten osaksi omaisuuden suojaa sen täydentäjänä ja olennaisena osana.¹²¹ Mahdollisimman hyvää tasapainotilannetta eri perusoikeusintressien kesken korostettiin myös kaivoslain kokonaisuudistuksessa.¹²² Omaisuudensuojasäännös on siinä mielessä joustava, ettei se estä välttämättömien ja yhteiskunnan kannalta tarpeellisten hankkeiden toteuttamista.¹²³

Lunastusoikeudessa suhde omaisuudensuojaan erilainen kuin vahingonkorvausoikeudessa.¹²⁴ Samoin täyden korvauksen periaate tarkoittaa eri asioita lunastus- ja vahingonkorvausoikeudessa. Lunastustilanteessa omaisuuden täysi korvattavuus on kiinteä ja olennainen osa perusoikeudellisen omaisuuden suojan toteutumista, koska täysi korvaus yhdessä yleisen tarpeen vaatimuksen kanssa legitimoivat mahdollisuuden puuttua omaisuuden suojaan pakolla.¹²⁵ Vahingonkorvaustilanteessa korvausvastuuta osoittavat säädökset jo lähtökohtaisesti sallivat täyden korvauksen rajoittamisen erilaisin kohtuusperustein.¹²⁶

Vahingonkorvausoikeudellisten omaisuusvahinkojen korvaamista koskevien periaatteiden on katsottu soveltuvan myös LunL 37 §:n mukaisiin vahingonkorvaustilanteisiin. Silloin voidaan huomioida esimerkiksi luovuttajan kohtuulliset toimet vahingon välttämiseksi.¹²⁷ LunL 46 §:ssä lunastuskorvaus jaetaan kahteen erään: kohteen- ja haitankorvaukseen sekä vahingonkorvaukseen. Vahingonkorvausoikeudellinen kohtuusharkinta ei siten ulotu lunastusoikeudellisiin kohteen- ja haitankorvauksiin. Lunastuslain 35 §:n haitankorvaus ja 37 §:n vahingonkorvaus eroavat siinä, että vahingonkorvauksella hyvitetään kertaluonteista menetystä, kun taas haitankorvauksella hyvitetään lunastusrelaatioon kuuluvan jäännöskiinteistöön pysyvää haitallista taloudellista vaikutusta.¹²⁸ Esimerkiksi maiseman rumentuminen voi aiheuttaa kiinteistön käyttämiselle samanlaisia seurausvaikutuksia, kuin esimerkiksi melu.¹²⁹ Melu, pöly ja

¹²¹ *Talas* 1924, s. 30–31; *Ungern* 1999, s. 64–67. Laajemmin täyden korvauksen ja omaisuuden suojan suhteesta ks. *Ungern* 1998, s. 27–30; *Laaksonen* 1998, s. 190–195.

¹²² *HE 273/2009 vp*, s. 184; *Länsineva* 2010, jakso 3 luku 11. Perustuslakivaliokunnan lausunnon (*PeVL 32/2010*, s. 2–3) mukaan kaivoslainsäädännössä joudutaan punnitsemaan useiden henkilötahojen perusoikeuksia keskenään samoin kuin sovittamaan yhteen näitä perusoikeuksia ympäristönäkökohtien ja muiden painavien yhteiskunnallisten intressien kanssa.

¹²³ *Ungern* 1999, s. 86; *Hyvönen* 1998, s. 198.

¹²⁴ *Ungern* 1998; s. 23, 27.

¹²⁵ *Ungern* 1998, s. 30–31; *Ungern* 1999, s. 64, 66, 71–72, jonka (s. 58) mukaan, jos maanomistajalle korvataan asianmukaisesti käytönrajoituksesta aiheutuvat menetykset, yhtyvät omaisuudensuoja ja ympäristönsuojeluintressit lyhyellä aikavälillä tai jopa välittömästi.

¹²⁶ *Hollo* 1984, s. 218.

¹²⁷ *HE 179/1975 II vp*, s. 27. *Hollo – Utter – Vihervuori* (2018, s. 144) mukaan kohtuusharkinta ei koske pakkotoimikorvauksia, joissa korvauksen tulee olla täysi.

¹²⁸ *Virtanen* 1990, s. 71; *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 200.

¹²⁹ *Peltomaa* 2001a, s. 36–37.

maisemanmenetyks voivat vaikuttaa kaivosalueen lähellä olevien kiinteistöjen arvoa pysyvällä tavalla alentavasti.¹³⁰ Arviointipillisesti edellä luetellut ympäristövahingot ovat pitkävaikutteisia haittoja eivätkä vaikutukseltaan ohimeneviä vahinkoja.¹³¹ Siksi ne sopivat paremmin haitankorvauksen soveltamisalaan, vaikka ympäristövahingot ilmenevät usein myös lunastusrelaation ulkopuolella.¹³²

Ympäristövahinkojen korvaamiseen liittyy lisäksi useita perinteisestä lunastusoikeudesta poikkeavia erityispiirteitä, joihin palataan kappaleessa 2.4. Ensin kuitenkin käydään läpi korvauksen määrällisen arvioinnin yleisiä lähtökohtia.

2.3 Korvauksen määrittäminen

Lunastusoikeudellisessa korvaamisessa tavoitellaan objektiivisesti rahana arviotavissa olevan taloudellisen menetyksen korvaamista.¹³³ Täyden korvauksen tulee vastata sitä menetystä, jonka kiinteistön omistaja kärsii.¹³⁴ Säädössidonnaisuuden takia lunastusoikeudessa esimerkiksi omistajan kokemat tunnearvot sulkeutuvat korvauksen ulkopuolelle, ellei niillä ole objektiivisesti arvioiden vaikutusta kiinteistön taloudelliseen arvoon.¹³⁵ Tämä koskee myös ympäristövahinkojen korvaamista.¹³⁶ Menetyksen tulee lisäksi olla riittävän todennäköisessä syy-yhteydessä lunastukseen.¹³⁷

¹³⁰ *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 192–195.

¹³¹ *Myhrberg* 1994, s. 64.

¹³² Lunastuslain 35 §:n sanamuoto rajaa haitankorvauksen jäännöskiinteistöihin. Toisaalta kaivoslain esitöiden kirjaus asianosaisten asettamisesta yhdenvertaiseen asemaan puoltaa samaistavaa tulkintaa lunastusrelaation kuulumisesta riippumatta (*HE 273/2009 vp*, s. 123). Vrt. *Kuusiniemi – Peltomaa* (2000, s. 193), missä todetaan, että LunL 35 §:n tarkoittamat haitat voivat olla ympäristövahinkojakin, kun ne ovat immissiotyypisiä lunastusyhteydestä aiheutuvia haittoja, jotka ilmenevät (jäännös)kiinteistön arvon pysyvänä alenemisena.

¹³³ *HE 273/2009 vp*, s. 132–133; *Eronen* 1968, s. 7; *Kantola* 1979, s. 10–11; *Viitanen* 1979, s. 59; *Hyvönen* 1998, s. 406–407.

¹³⁴ *Ungern* 1998, s. 28. Jälleenhankintatakuusta ja siihen liittyvistä erilaisista näkökulmista laajemmin *Hyvönen* 1998, s. 409–410.

¹³⁵ *Wiitala* 1968, s. 9; *Ojanen* 1978, s. 115; *Ungern* 1998, s. 33. *Hollo – Utter – Vihervuori* (2018, s. 360) toteavat lisäksi, että subjektiivisen tunne- tai perinnearvon menetys, niissä rajoissa kuin se YVL 5 §:n mukaan ei voi olla korvattavissa ympäristövahinkona, ei tule toimituksesaakaan korvattavaksi.

¹³⁶ *Viitanen* 1979, s. 59.

¹³⁷ *HE 179/1975 II vp*, s. 18.

Lunastuslain 30 §:ssä täyden korvauksen mitaksi asetetaan käypä hinta.¹³⁸ Käypä hinta tai vaihtoehtoisesti käypä arvo tarkoittaa omaisuuden vaihtoarvoa eli todennäköisintä kauppahintaa vapailla markkinoilla, ja se perustuu kohteen ominaisuuksiin arviointihetkellä.¹³⁹ Arvoteorian mukainen käypä arvo tarkoittaa objektiivisin perustein rahassa mitattua hyödykkeen kykyä tyydyttää inhimillisiä tarpeita.¹⁴⁰ Tässä mielessä kysymys on samasta asiasta kuin markkina-arvosta, jolla tarkoitetaan arvioitua rahamäärää, jolla omaisuuserä vaihtaa omistajaa kiinteistön vaihtamiseen halukkaiden ja toisistaan riippumattomien ostajan ja myyjän välillä asianmukaisen markkinoinnin jälkeen osapuolten toimiessa asiantuntevasti, harkitusti ja ilman pakkoa. Lisäksi arvon määrittämisessä voidaan ottaa huomioon omaisuuden paras ja tuottavin käyttö osapuolen näkökulmasta.¹⁴¹

Lunastuslain 30 §:n sanamuodon mukaan ensisijaisena arviointimenetelmänä on kauppa-arvomenetelmä. Mikäli käypä hinta ei vastaa luovuttajan täyttä menetystä, arviointi voidaan perustaa omaisuuden tuottoon tai siihen pantuihin kustannuksiin.¹⁴² Lunastusoikeudellisessa korvausarvioinnissa tulee pyrkiä valitsemaan menetyksen kärsijälle edullisin arviointimenetelmä.¹⁴³ Arvostamiselle ei ole olemassa algoritmista määrittäysperustetta.¹⁴⁴ Sen vuoksi arvon määrittämiseen on pitänyt kehittää metodiset keinot, joiden avulla käytettävissä olevista perustiedoista analysoidaan tietoa, jota arviointitilanteeseen muokattuna

¹³⁸ Kaivos-, vesi- ja maa-aineslait viittaavat korvausmenettelyn osalta täydentävästi lunastuslain soveltamiseen (KaivosL 77.1 §; VL 13:11.1; MAL 9.1 §).

¹³⁹ *Wiiala* 1966, s. 9, 55–61; *Wiiala* 1976, 4; *Hyvönen* 1993, s. 260–262; *Laaksonen* 1998, s. 198–202; *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 137–143; *Mikkola* 2003, s. 75.

¹⁴⁰ *Virtanen* 1990, s. 14; *Virtanen* 1991, s. 42.

¹⁴¹ *SKAY* 2022, s. 7, 27.

¹⁴² *HE 179/1975 II vp.*, s. 18–20. Kauppa-arvomenetelmä perustuu arvioitavan kohteen kanssa vertailukelpoisiin kauppoihin (*Myhrberg* 1991a, s. 131). Ruotsin lunastuslaissa ei ole säädetty sovellettavasta arviointimenetelmästä, mutta käytännössä sovelletaan kauppa-arvo-, tuotto-arvo- ja kustannusarvomenetelmää. Menetelmän voi valita tapauskohtaisesti, vaikka ensisijaisena menetelmänä on pidetty kauppa-arvomenetelmää (ortsprismetoden). (*SOU* 2007, s. 32–33).

¹⁴³ *Ungern* 1998, s. 33. Ratkaisussa *KKO 1992:127* todettiin, että omaisuuden tuottoa käytetään arviointiperusteena, jos sen mukainen arvo on korkeampi kuin omaisuuden käypä hinta. *Peltolan* mukaan arviointi voi olla suhteellista, jolloin arviokohteita verrataan keskenään ja määritetään niiden keskinäinen arvo suhdelukujen avulla tai absoluuttista, jolloin kunkin arvioitavan kohteen arvo määritetään erikseen ja ilmoitetaan raha-arvona. Jos kohdetta tarkastellaan yksityistaloudelliselta kannalta, arvo on subjektiivista ja jos puolestaan yleiseltä eli suuremman subjektiivijoukon kannalta arvo on objektiivista. Lisäksi käytännön toiminnan kannalta eroaa lakisääteinen arviointi, kuten lunastusarviointi ja vapaaehtoinen arviointi, kuten osto- ja myyntiarviointi. (*Peltola* 1979, s. 1–2.).

¹⁴⁴ *Haahtela* 2013, s. 13. *Virtasen* (1990, s. 14) mukaan taloudellisiin arvoihin vaikuttavat monet tekijät, kuten esimerkiksi ihmisen tarpeet ja halut, hyödykkeen niukkuus ja vallitsevat markkinat. Maaomaisuudella on lisäksi erikoisluonne hyödykkeenä esimerkiksi sen paikkasidonaisuuden ja määrän rajallisuuden vuoksi.

sovelletaan arvon määrittämiseen. Kiinteistöarvioinnissa käytetyt menetelmät ovat kansainvälisestikin vakiintuneet.¹⁴⁵

Yleisesti voidaan katsoa, että kiinteistön arvo on ainakin teoriassa määriteltävissä jollakin menetelmällä, ja viimekädessä kokemusperäisesti. Korvaustilanteessa valitun arviointimenetelmän tulee silti loogisella tavalla perustua hyväksytyihin arvo- ja arviointiteorioihin, jotka arvioitsijan on tunnettava. Arvoa määritetään suhteessa käytettävissä olevaan tietoon kiinteistön laadusta, kunnosta ja tuotto-odotuksesta sekä omaisuuden asemaan vallitsevilla markkinoilla. Arvio käyvästä arvosta on lopulta arvioitsijan näkemys, joka perustuu käytettävissä oleviin tietoihin ja arvioitsijan ammattitaitoon.¹⁴⁶ Esimerkiksi haja-asutusalueen rakennuspaikan hintaan vaikuttavat muun muassa yleinen hintakehitys, rakennuspaikan pinta-ala, sisältyykö alueeseen lisäksi peltoa tai metsää, etäisyys yleiseltä tieltä, etäisyys taajamasta ja valtakunnallinen sijainti.¹⁴⁷

Arviointikirjallisuudessa on esitetty erilaisia arvolajeja, kuten kauppahintaselvitykseen perustuva kauppa-arvo, tuottoarvo ja kustannusarvo, joiden arvon muodostuminen voi erota toisistaan huomattavasti. Mitään absoluuttista oikeaa taloudellista arvoa ei ole olemassa. Voidaan korkeintaan puhua arvioimistuloksen enemmän tai vähemmän todennäköisestä oikeellisuudesta. Korvausarvioinnin kannalta mahdollisimman luotettavan tuloksen saavuttamiseksi on mainituista arvolajeista valittava se, joka on voimassa olevien määräysten, objektin laadun ja arvioimisen käytännöllisen suorittamisen kannalta sopivin.¹⁴⁸ Korvaus on jokaisessa tapauksessa pyrittävä saamaan kysymyksessä olevaa menetystä vastaavaksi ja mahdollisimman lähelle suurinta todennäköisyyttä.¹⁴⁹

Lunastuslain 42 §:n mukaan korvauksen määräämistä varten jokainen lunastuksen kohde ja lunastuksesta aiheutuva erilaatuinen haitta ja vahinko sekä hyöty on erikseen selitettävä ja arvioitava mainiten ne perusteet, joiden varaan arvio rakentuu. Kukin lunastettava omaisuus on arvioitava kokonaisuutena. Säännöksellä tavoitellaan muun muassa kaksinkertaisen korvauksen välttämistä.¹⁵⁰ Kiinteistöarviointia koskevissa tutkimuksissa on sen sijaan katsottu, että

¹⁴⁵ Virtanen 1990, s. 23; Kuusiniemi – Peltomaa 2000, s. 146.

¹⁴⁶ Virtanen 1990, s. 25; Kasso 2014, s. 241–243.

¹⁴⁷ Myhrberg 1991b, s. 272.

¹⁴⁸ Wiiala 1966, s. 9–10.

¹⁴⁹ Wiiala 1968, s. 2–4.

¹⁵⁰ HE 179/1975 II vp, s. 30. LunL 42 § ei kuitenkaan tarkoita sitä, että erilaatuiset haitat tulisi erotella korvausta määrittäessä toisistaan, vaan esimerkiksi sitä, että maa-alueen korvaaminen erotetaan jäännöskiinteistölle korvattavasta haitankorvauksesta tai kertaluonteisesta vahingosta. Kuusiniemi – Peltomaa (2000, s. 171) toteavat, että kiinteistö- ja korvausarvioinnin menetelmien vakiinnuttua maininta: ”kunkin omaisuuden arvioimisesta kokonaisuutena” ei käytännössä tarkoita mitään muuta kuin yleisesti hyväksytyjen arviointiperiaatteiden noudattamista.

erityyppisten päästövaikutusten ja niiden ohella maisema- tai virkistysarvovai-
kutusten merkitystä kiinteistön taloudelliseen arvoon on tosiasiaa vaikea erot-
taa toisistaan. Jokaista kiinteistöä kohtaavaa korvauskysymystä on käsiteltävä
omana erillisenä ongelmana, jossa huomioidaan kaikkien haittojen yhteisvaiku-
tus. Eri haittavaikutusten erottelu on usein tarpeetonta, kun tavoitteena on sel-
vittää lunastushankkeen aiheuttamaa taloudellista arvonalenemaa kiinteistölle
kokonaisuutena. Oleellista on, että lunastuksesta kiinteistön omistaja saa täyden
korvauksen.¹⁵¹

Haitallinen ympäristövaikutus vaikuttaa kiinteistön arvoa alentavasti, kos-
ka kiinteistön kyky tyydyttää omistajansa tarpeita heikkenee.¹⁵² Yksi yleisim-
mistä ympäristövahingon korvaustilanteista on lunastuksen aiheuttama kiinteis-
tön arvon aleneminen.¹⁵³

Ympäristövahinkoa korvattaessa paras arviointimenetelmä on sellainen
kauppahintaselvitykseen perustuvaa menetelmä, jossa verrataan ympäristövai-
kutuksen alaisen kiinteistön arvoa ominaisuuksiltaan vastaavaan, mutta ympä-
ristövaikutuksesta vapaaseen kiinteistöön. Tarkastelualue tulee tällöin rajata
ainoastaan häiritylle alueelle. Kauppahintaselvitysten ohella joudutaan toden-
näköisesti tukeutumaan lisäksi teoreettiseen tarkasteluun tai harkintaan.¹⁵⁴ Ar-
von alenemisen selvittäminen on joka tapauksessa vaikean tapauskohtaisen sel-
vitystyön takana eikä yksiselitteisiä taulukoita eri haittavaikutusten erotteluun
pystytä esittämään.¹⁵⁵

Vahingonkorvausoikeudessa korvauksen määrällistä arviointia ohjaavat
osaltaan prosessuaaliset tekijät. Oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 17 lu-
vun 1 §:n mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö tuomiois-
tuimelle ja OK 17:7:n mukaan asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset
todisteet.¹⁵⁶ Mikäli saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä, arvioi
tuomioistuin määrän OK 17:2.3:n perusteella. Vahingonkorvausoikeudessa ta-
vallisin tapa määritellä vahinkoa on tehdä vertailua toteutuneen ja hypoteettis-
en tapahtumakulun välillä. Differenssivertailun tarkoituksena on tuottaa ko-
konaiskuva siitä, miten tapahtuma on vaikuttanut vahingonkärsijän asemaan.

¹⁵¹ *Peltomaa* 1997, s. 78; *Peltomaa* 1999, s. 5, 44–47; *Peltomaa* 2001a, s. 62; *Rahkila – Carlson – Hiironen* 2006, s. 54.

¹⁵² *Myhrberg* 1994, s. 64.

¹⁵³ *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 195. *Halomon* (1992, s. 37) mukaan melun keskiäänitason kohoaminen vaikuttaa rakentamattoman kiinteistön arvoa alentavasti yhdellä desibelillä kas-
vaessa vaihdellen 1,3–1,7 prosenttia niin, että vaikutus on suurempi hiljaisemmillä alueilla.

¹⁵⁴ *Löfstedt* 1979, s. 57, jossa todetaan lisäksi, ettei erilaisia mielipidetutkimuksia voi käyttää
arvioinnin tukena, koska niissä esitetyt arvostelut ovat luonteeltaan subjektiivisia sisältäen
sellaisia tunnearvotekijöitä, jotka jäävät oikeudellisen korvattavuuden ulkopuolelle.

¹⁵⁵ *Viitanen* 1979, s. 60.

¹⁵⁶ Lisäksi *Myöhänen* 2023, s. 25–26.

Tapahtumakulkujen erotus ottaa yleensä huomioon myös vahinkotapahtumasta vahingonkärsijälle koituvat säästöt tai muut edut, jotka rikastumiskiellon vuoksi tulisivat otettaviksi huomioon korvausvastuuta supistavina seikkoina. Hypoteettisen tapahtumakulun määrittelyssä joudutaan tyytymään suhteellisen arvionvaraiseen kannanottoon. Harkinnassa voidaan tällöin kiinnittää huomiota muun muassa vahingonkärsijän oikeussuojatarpeeseen ja siihen, että korvausvelvollisen vastuulla oleva teko on estänyt näkemästä, mikä taloudellinen tulos olisi ilman arvioitavaa tekoa ollut. Arvionvaraisuudesta johtuen ei vahingonkärsijälle pidä asettaa kohtuuttoman korkea-asteista näyttövelvollisuutta vahingon sisällöstä.¹⁵⁷

2.4 Ympäristövahingon korvaamisen erityispiirteet

2.4.1 Ympäristövahinkolain soveltamisala

Ympäristövahinkona korvataan YVL 1.1 §:n mukaan tietyllä alueella harjoitetusta toiminnasta johtuva vahinko, joka on aiheutunut veden, ilman tai maaperän pilaantumisesta, kuten melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä tai hajusta taikka muusta vastaavasta häiriöstä. Kaivostoiminnasta johtuvat haitalliset melu- ja pölyvaikutukset korvataan siten ympäristövahinkolain perusteella, muttei esimerkiksi maisemahaittoja.¹⁵⁸

Ympäristövahinkolaista seuraa lähtökohtaisesti muiden korvausjärjestelmien siirtyminen taka-alalle, kun kysymyksessä on ympäristövahinkolain mukainen ympäristövahinko. Ympäristövahinkolakia sovelletaan riippumatta siitä, nouseeko vahinkokysymys esille lupamenettelyssä vai kaivostoimituksessa.¹⁵⁹ Ympäristövahinkolain säätämisen taustalla on vaikuttanut kokemus yleisen vahingonkorvaussäännösten riittämättömyydestä tai tehottomuudesta sekä tarve

¹⁵⁷ Laajemmin *Hemmo* 2006, s. 144–149.

¹⁵⁸ Ympäristövahinkolain esitöiden (*HE 165/1992 vp*, s. 21) mukaan esimerkiksi maaperän tai puuston muuttamistoimenpiteiden vaikutukset maisemaan eivät olisi momentissa luetteluihin häiriöihin verrattavia, vaikka niistä koituisi yksityistaloudellista vahinkoa. Kauniin maiseman menettämisen olla rahallista merkitystä esimerkiksi kiinteistön arvon alenemisen muodossa, vaikka itse fyysinen muutos tapahtuisi kokonaan kiinteistön rajojen ulkopuolella. MAL 9 §:ssä annetaan korvaussuojaa tällaisille menetyksille. Näitä vahinkotyyppisiä ei missään tilanteessa luettaisi lakiehdotuksessa tarkoitetuiksi ympäristövahingoiksi. Lisäksi ks. *Kuusiniemi* 1997, s. 13, 263–269; *Salila* 2015a, s. 307.

¹⁵⁹ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 6–7, 77–82, jossa lisäksi todetaan, että ympäristövahinkolakia sovelletaan ainakin silloin, kun muussa laissa vastuuperuste on ympäristövahinkolakia suppeampi, ja YVL sulkeutuu pois vain silloin, kun muussa laissa kiistatta säädetään myös ympäristövahinkojen korvausvastuusta.

tarkastella monipuolisemmin ympäristövahinkotilannetta, sen syitä ja vaikutuksia. Lain säätämällä tavoiteltiin täyttää muodollisista soveltamisalaeroista johtuvia korvaussäätelyn aukkotilanteita ja korvausvastuun ankaroitamista. Ympäristövahinkolakia on pidetty muuta korvaussäätelyä täydentävänä lakina.¹⁶⁰ Ympäristövahinkojen korvaussäätelyn kokonaisuus on kuitenkin muodostunut monimutkaiseksi ja vaikeasti hallittavaksi.¹⁶¹ Se havainnollistuu osittain myös taulukosta 1, johon on koottu tutkittavana olleista korvaussäädöksistä löydetty viittaukset ympäristövahinkolain soveltamiseen.¹⁶²

¹⁶⁰ Virtanen 2011, s. 176; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 6, 15.

¹⁶¹ *Määttä* 2007, s. 324; *Vihervuori* 2016, s. 26–27.

¹⁶² Lunastuslaissa, vahingonkorvauslaissa ja maa-aineslaissa ei ole viittauksia ympäristövahinkolakiin.

Taulukko 1. Eri lakien viittauksia ympäristövahinkolakiin ja YVL 12 §:n sisältö.

KaivosL	105 §: Vahingosta tai haitasta, joka aiheutuu veden, ilman tai maaperän pilaantumisesta taikka melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä, hajusta taikka niitä vastaavasta häiriöstä, säädetään YVL 12 §:ssä.			
VL	13:3.1 Vesijohdon, viemärin tai muun sellaisen johdon, ojan taikka vesistöön tai sen rannalle tehdyn tai tekeillä olevan tässä laissa tarkoitettun laitteen tai rakennelman virheellisestä toiminnasta aiheutunut edunmenetys on korvattava siten kuin 1 §:ssä säädetään, jos virheellinen toiminta ei aiheudu poikkeuksellisesta ulkopuolisesta syystä.	13:3.4 Jos 1 momentissa tarkoitettussa edunmenetyksessä on kyse YVL:ssa tarkoitettusta ympäristövahingosta, sovelletaan edunmenetyksen korvaamiseen mainittua lakia.	13:5 Vesilain tai sen nojalla annettujen säännösten tai määräysten vastaisesta toimenpiteestä aiheutuneen edunmenetyksen sekä tämän lain mukaisesta toimenpiteestä johtuvan henkilövahingon korvaamiseen sovelletaan vahingonkorvauslakia. Jos kyse on ympäristövahingosta, sovelletaan sen korvaamiseen ympäristövahinkolakia.	13:9.2 Jos VL 13:9.1:n nojalla korvattava edunmenetys aiheutuu melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä, hajusta tai muusta niitä vastaavasta häiriöstä, sovelletaan, mitä YVL 12 §:ssä säädetään.
YSL	124 §: Sen lisäksi, mitä YVL:ssa säädetään, vesistön pilaantumista koskevaan korvausasiaan sovelletaan, mitä YSL 13 luvussa säädetään. Mitä YSL 13 luvussa säädetään vesistöistä, koskee myös ojaa, lähdeä, keino-tekoista vesialuetta ja VL 1:3.1:n 6 kohdassa tarkoitettua noroa.		125 §: Myöntäessään ympäristöluvan lupaviranomaisen on samalla, jollei 126 §:stä muuta johdu, määrättävä toiminnasta johtuvasta vesistön pilaantumisesta aiheutuvat vahingot korvattaviksi. YVL 9 §:ää ei tällöin sovelleta.	
YVL	12 §: Jos lunastuslain tai muun siihen verrattavan lain, maantielain (503/2005) ¹⁶³ , yksityistielain (560/2018), ratalain (110/2007) tai kaivoslain mukaisessa menettelyssä tulee määrättäväksi korvaus tässä laissa tarkoitettua ympäristövahingosta, sovelletaan tämän lain säännöksiä korvausvelvollisuudesta ja korvauksen määräämisen perusteista, 8–10 §:ää lukuun ottamatta. Jos edellä tässä pykälässä tarkoitettujen lakien mukaisesta toiminnasta seuraa ympäristövahingoksi luettava henkilövahinko, sovelletaan tätä lakia.			

¹⁶³ Maantielain (572/2018) muutoksella lain nimi muutettiin lakiin liikennejärjestelmästä ja maanteistä.

Taulukossa 1 esitetyt säännökset ohjaavat osittain sitä, missä korvausmenettelyssä ympäristövahinkolakia tulee soveltaa. Ympäristövahinkolain pääsääntönä on, että vahingonkorvausta vaaditaan käräjäoikeudessa yleisten vahingonkorvausta koskevien menettelyjen mukaisesti.¹⁶⁴ Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaamisessa sovellettavaksi tulevat korvaussäädökset sisältävät kuitenkin useita poikkeuksia mainitusta pääsäännöstä. Viranomaisen tulee sen vuoksi korvausvaatimuksen saatuaan arvioida alkuun korvausasian luonnetta, omaa toimivaltaansa käsitellä kyseistä asiaa ja sitä, sovelletaanko ympäristövahinkolakia kyseiseen korvausasiaan.¹⁶⁵

Ympäristövahinkolain 2.3 §:n mukaan naapurussuhdelaisissa ja vesilaisissa säädetään erikseen niistä vahingoista, joiden korvaamiseen sovelletaan ympäristövahinkolakia. VL 13:5 ja YSL 130 §:n mukaan luvattomasti tai lupaehtoja rikkoen tai niistä poiketen aiheutuneet ympäristövahingot kuuluvat ympäristövahinkolain soveltamisalaan ja muiden vahinkojen osalta lähinnä vahingonkorvauslain soveltamisalaan. Menettelyllisesti korvausten määräämiseen sovelletaan vesi- tai ympäristönsuojelulakia.¹⁶⁶ Esimerkiksi vesitalouslupa-asiaassa voidaan vesilain ohella joutua soveltamaan ympäristövahinkolakia ja YVL 2.5 §:n viittauksin vahingonkorvauslakia.¹⁶⁷ Vahingonkorvauslain soveltamista muuta sääntelyä täydentävästi on kuitenkin arvioitava säännöskohtaisesti.¹⁶⁸

Ympäristövahinkolain 12 § on tarkoitettu koskemaan pakkotoimikorvauksia, joissa korvausta määrätään erityisessä menettelyssä ja usein viran puolesta etukäteen.¹⁶⁹ Mikäli esimerkiksi kaivoslain mukaisessa menettelyssä tulee määrättäväksi korvaus ympäristövahinkolaissa tarkoitettusta ympäristövahingosta, sovelletaan silloin korvaamiseen YVL:n säännöksiä korvausvelvollisuudesta ja korvauksen määräämisen perusteita kuitenkin kyseisen lain 8–10 §:ää lukuun ottamatta.¹⁷⁰ Ympäristövahinkolain 12 §:n säätämällä haluttiin säilyttää toimituksissa ennen lain säätämistä vallinnut käytäntö, jonka mukaan kulloisenkin hankkeen kaikki tai ainakin tiettytyyppiset korvauskysymykset ratkaistaan

¹⁶⁴ *Salila* 2015a, s. 307; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 327–328, 358.

¹⁶⁵ *Jokela* 1983, s. 546; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 359.

¹⁶⁶ *Vihervuori* 2016, s. 25–26; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 113–115.

¹⁶⁷ *HE 277/2009 vp*, s. 159–160. YVL 2.5 §:n tulkinnasta ks. *Määttä* 2007, s. 345–346 ja *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 82.

¹⁶⁸ *Määttä* 2007, s. 346.

¹⁶⁹ *HE 165/1992 vp*, s. 30. *Hollo – Utter – Vihervuori* (2018, s. 363–364) mukaan YVL:ia säädetäessä katsottiin, että sääntelyn yhtenäisyyttä ja vahingonkäräjien oikeussuojaa on tarpeen edistää ulottamalla ympäristövahinkojen korvaamista koskevat yleiset aineelliset säännökset koskemaan pakkotoimilaeissa tarkoitetuista toiminnoista aiheutuvien ympäristövahinkojen korvaamista.

¹⁷⁰ YVL 8–10 §:ssä säädetään yhteisvastuusta, etukäteiskorvauksesta ja lunastamisvelvollisuudesta.

yhdellä kertaa.¹⁷¹ Samalla haluttiin säilyttää mahdollisuus soveltaa pakkotoimilakien mukaisissa tilanteissa perinteisiä naapurusoikeudellisia korvausperiaatteita, joihin kuuluvat muun muassa häiriön tavanomaisuus ja aikaprioriteetti.¹⁷²

2.4.2 Ympäristövahinkolain korvauslähtökohdat

Ympäristövahinkolain 3 §:n mukaan korvattavuuden edellytyksenä on, että toiminnan ja vahingon välinen syy-yhteys on todennäköinen.¹⁷³ Syy-yhteydellä tarkoitetaan sitä, että kyseessä oleva toiminta on syy aiheutuneelle vahingolle.¹⁷⁴ Ympäristövahinkolaissa syy-yhteyttä koskee alennettu näyttövelvollisuus. Sen taustalla on ympäristövahinkoihin monesti liittyvä näyttövaikeus, jota ennen ympäristövahinkolain voimaantuloa pidettiin keskeisimpänä syynä vahingonkäräjien heikkoon oikeussuojaan. Yksittäisen vahingonkäräjien on usein mahdollista kiistatta osoittaa tietyn toiminnan ja siitä aiheutuneen ympäristövahingon yhteys, koska ympäristövahinkoihin liittyy monimutkaisia luonnontieteellisiä ja teknisiä kysymyksiä.¹⁷⁵

Ympäristövahinkolaki ei tarkemmin sääntele sitä, miten korvaus tulisi määrällisesti arvioida.¹⁷⁶ YVL 5.1 § viittaa henkilö- ja esinevahinkoja osalta sellaisenaan VahL 5 lukuun.¹⁷⁷ Säännöksen mukaan sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, on suoritettava korvausta vain, jos vahinko ei ole vähäinen. Rikoksella aiheutettu vahinko on silti aina korvattava. YVL 5.2 § asettaa korvattavuudelle kohtuullisuuskynnyksen. Säännöksen mukaan muusta kuin YVL 5.1 §:ssa tarkoitettusta ympäristövahingosta on suoritettava korvausta kohtuullinen määrä, jota arvioitaessa on otettava huomioon häiriön ja vahingon kestoaika sekä vahingonkäräjien

¹⁷¹ *Kuusiniemen* (1997, s. 194) mukaan YVL:n mukaisissa ympäristövahingoissa korvausasia tulisi pääsääntöisesti käsitellä käräjäoikeudessa, mutta lainsäätäjät on halunnut välttää sitä tilannetta, että asianosainen joutuu kahteen erilliseen prosessiin tarpeettomasti, minkä vuoksi YVL:n mukaisia ympäristövahinkoja voidaan joutua käsittelemään toimituksissa.

¹⁷² *HE 165/1992 vp*, s. 30; *Kuusiniemi* 1997, s. 193–197; *Kumpula* 2013, jakso VIII luku 2. YVL:n esitöiden (*HE 165/1992 vp*, s. 16) mukaan aikaprioriteetille ei anneta itsenäistä merkitystä, vaan se huomioidaan osana kokonaisarviointia.

¹⁷³ Syy-yhteyden todennäköisyyttä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota muun ohella toiminnan ja vahingon laatuun sekä vahingon muihin mahdollisiin syihin. Todennäköinen -sana tarkoittaa korkea-asteista todennäköisyyttä, joka matemaattisesti ilmaistuna merkitsee selvästi yli 50 prosentin todennäköisyyttä. (*HE 165/1992 vp*, s. 23).

¹⁷⁴ Laajemmin *Karhu – Ståhlberg* 2020, s. 383–396.

¹⁷⁵ *HE 165/1992 vp*, s. 22–23; *Kumpula* 2013, jakso VIII luku 2.

¹⁷⁶ Tutkimuksen aihealueen kannalta ei ole tarpeen tarkastella säännöksiä vahingontorjunta- ja ennallistamiskustannusten korvaamisesta (YVL 6 §) ja korvausvelvollisista (YVL 7 §).

¹⁷⁷ *HE 165/1992 vp*, s. 25.

mahdollisuus välttää tai torjua vahinko.¹⁷⁸ Haitallisia ympäristömuutoksia koskevassa vastuujärjestelmässä korvausnormien lähtökohtana on siten yleensä täysi korvaus, mutta sääntelyn luonteen vuoksi lähtökohta ei ole yhtä ehdoton kuin lunastuskorvauksia päätettäessä.¹⁷⁹

Ympäristövahinkolain 4 §:ssä säännellään sietämisvelvollisuudesta. Ympäristövahinko korvataan vain, jollei häiriön sietämistä ole pidettävä kohtuullisena, ottaen muun ohella huomioon paikalliset olosuhteet ja häiriön syntymiseen johtanut tilanne kokonaisuudessaan sekä häiriön yleisyys vastaavissa olosuhteissa muutoin. Sietämisvelvollisuus ei kuitenkaan koske tahallisesti tai rikoksella aiheutettua vahinkoa, henkilövahinkoa tai vähäistä suurempaa esinevahinkoa.¹⁸⁰

Haitallisten ympäristövaikutusten korvaamisessa on pääsääntönä kaksi johtavaa yleistä korvausperiaatetta: lunastusoikeudellinen täyden korvauksen periaate ja yleisen ympäristörasituksen korvauksettomuusperiaate. Ne ovat ääriarvoina etäällä toisistaan, mutta pitkälle vakiintuneita kumpikin omalla alueellaan.¹⁸¹ Ympäristövahinkolain 4 §:n mukaisen sietämisvelvollisuuden taustat tulevat naapuruussuhdelaista. Sietämisvelvollisuudesta ei ole säädetty vahingonkorvauslaissa tai vesilaissa, joissa korvaamista koskee omansalainen kynnyksajattelu, joka ei kuitenkaan vähennä niin sanotun edunkorvausperiaatteen mukaista oikeutta esimerkiksi vesilain mukaiseen täyteen korvaukseen.¹⁸²

Sietämisvelvollisuuden taustalla on vaikuttanut ajatus *sosiaalisen sidonnaisuuden periaatteesta*, jonka mukaan omistajan tai muun oikeudenhaltijan tulee huomioida erilaiset yhteiskunnalliset tärkeät näkökohdat kuten liikenneyhteyksien aikaan saaminen, maanpuolustus ja maankäytön laajempi yhteiskunnallinen

¹⁷⁸ *Kuusiniemi – Peltomaa* (2000, s. 193) katsovat, että varallisuusvahingoista korvausta on suoritettava vain, kun vahinko ei ole vähäinen. Aineettomista, ei-taloudellisista ympäristövahingoista, on suoritettava korvausta kohtuullinen määrä, jolloin arvioinnissa huomioidaan häiriön ja vahingon kestoaika sekä vahingonkärsijän mahdollisuus välttää tai torjua vahinko.

¹⁷⁹ *Ungern* 1998, s. 43.

¹⁸⁰ Laajemmin *Kuusiniemi* 1997, s. 208–269; *Ungern* 1998, s. 30–31; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 143–180. *Hollon* (1984, s. 262) mukaan mikään pakkotoimilaki ei perusta korvausvastuuta rajattoman aiheuttamisvaikutuksen varaan. *Hollon* mukaan naapuruus- ja ympäristöoikeudellisiin immisiohaittoihin ei vesilain mukaisessa menettelyssä ole katsottu voitavan soveltaa sellaisenaan täyden korvauksen periaatetta, vaan NaapL:n tavanomaisuus ja prioriteettiperusteinen sietämisvelvollisuus ovat koskeneet niitäkin. *Kuusiniemi – Peltomaa* (2000, s. 192) toteavat, että sietämisvelvollisuus säädettiin vastapainona sille, että vahingonkärsijän näyttövelvollisuutta kevennettiin todennäköiseksi. Yleisemmin korvaussuojasta ympäristömuutoksissa ks. *Kuusiniemi* 1997, s. 122–125.

¹⁸¹ *Hyvönen* 1984, s. 391–393.

¹⁸² *HE 165/1992 vp*, s. 16. Laajemmin *Hyvönen* 1984, s. 393; *Ungern* 1998, s. 30–31; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 143–145.

järjestäminen.¹⁸³ Periaate pohjautuu yhdenvertaisuudelle ja yleiselle tarpeelle.¹⁸⁴ Jo vanhastaan on katsottu, että maa on annettu yhteiseen käyttöön ja yhteisön tehtävänä on luoda hyvän elämän mahdollisuudet.¹⁸⁵ Omaisuutta on ryhdytty suojaamaan paljon myöhemmin eikä silloinkaan omistusoikeus maahan ole tarkoittanut ehdotonta ja rajoittamatonta oikeutta.¹⁸⁶ Periaatteen sisältö voi myös vaihdella aikakausittain.¹⁸⁷ Jotta maankäytön rajoitus voidaan lukea sosiaalisdonnaisuuden piiriin, edellytetään ensinnäkin sitä, että omaisuus on käytönrajoituksenkin jälkeen turvattu. Rajoitukset eivät saa haitata kiinteistön normaalia, kohtuulista ja järkevää hyväksikäyttöä.¹⁸⁸ Lähtökohtaisesti myös naapurikiinteistöstä tulevia haittoja on siedettävä korvauksetta silloin, kun rasisusten ei paikallisten olosuhteiden mukaan voida katsoa olevan tavattomia tai odottamattomia. Tavanomaista suurempi pysyvä ja kohtuuton rasisus on joko saatava

¹⁸³ *Hollo* 1985, s. 2–3, 102–114; *Ungern* 1998, s. 44; *Ungern* 1999, s. 80–87; *Zitting* 1999, s. 303. *Laakosen* (1998, s. 214–215) mukaan sosiaalisdonnaisuuden käsite juontaa juurensa saksalaisesta tietoisuudesta ja toteaa lisäksi, että suomalainen omaisuudensuoja on silti oman historiallisensa kehityksensä tulos. *Peltomaan* (2001a, s. 61) mukaan lunastuksesta johtuvien vaikutusten korvaaminen on vain uloke, eikä sen vuoksi kaikkia lunastuksesta heijastuvia vaikutuksia lähialueen kiinteistöjen arvoihin ole korvattava rajattomasti ja ehdoitta. *Kuusiniemen* (1997, s. 29) mukaan ympäristöä kuormittava toiminta aiheuttaa väistämättä muutoksia oikeudenhaltijoiden etupiirissä ja vain sietokynnyksen ylittävät vahingolliset muutokset perustavat korvausvastuun. Laajemmin sietämisvelvollisuudesta myös *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 143–180.

¹⁸⁴ *Ungern* 1998, s. 47.

¹⁸⁵ *Ungern* 1999, 33–34.

¹⁸⁶ *Ljungman* 1943, s. 23–24; *Klami* 1983, s. 292; *Ungern* 1999, s. 2–3, 69.

¹⁸⁷ *Kuusiniemi* 1997, s. 68.

¹⁸⁸ *Kaira* 1946, s. 169; *Kuusiniemi* 1997, s. 66; *Ungern* 1998, s. 8.

loppumaan tai korvattava täysimääräisesti.¹⁸⁹ *Kuusiniemen* mukaan tasavertaisen naapurien välisissä suhteissa voidaan vastavuoroisuuden nimissä perustelusti ajatella, että kummankin on oltava valmis sietämään kiinteistön tavanomaisesta käytöstä aiheutuvia kohtuullisia haittoja.¹⁹⁰

Määttän mukaan tuottamuksellinen esinevahinko, josta korvaus voitaisiin ympäristövahinkolain nojalla määrätä, mutta joka vähäisenä kuuluu sietämisvelvollisuuteen, voi jäädä myös vahingonkorvauslain nojalla korvaamatta. Toisaalta YVL:ssä olevan alennetun syy-yhteysvaatimuksen vuoksi korvauksen voisi lähtökohtaisesti saada tuottamuksellisessa tilanteessa ympäristövahinkolain, muttei vahingonkorvauslain nojalla.¹⁹¹

2.4.3 Maisema- ja virkistyskäyttöarvojen korvaaminen

Maisemahaitta. Kaivos muuttaa yleensä alueen maisemakuvaa erityisesti silloin, kun toimintaa harjoitetaan avolouhintaan.¹⁹² Maiseman negatiivisia muu-

¹⁸⁹ NaapL 17.1 §:n mukaan kiinteistöä ei saa käyttää siten, että naapurille, aiheutuu kohtuutonta räsitystä ympäristöhaitoista. Immissiokielttoon liittyvä naapuruusoikeudellinen periaatteen mukaan toistensa läheisyydessä olevien kiinteistöjen ja laitosten omistajien tulee korvauksetta sietää toistensa toiminnasta aiheutuvia tavanomaisia haittavaikutuksia. Laajemmin ks. *Turpeinen* 1991, s. 79; *Kuusiniemi* 1997, s. 212; *Kumpula* 2013, jakso VIII luku 2; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 143–144. *Salilan* (2015b, s. 314) mukaan korvausoikeudellinen sietokynnys ei välttämättä asetu samalle tasolle kuin luvan myöntämiskynnys. *Hollo – Utter – Vihervuori* (2018, s. 112) mukaan ympäristölupaa ei tulisi edes myöntää, jos toiminta aiheuttaa NaapL 17 §:n mukaista kohtuutonta räsitystä eikä sitä saada poistettua lupamääräyksin. *Salila* (2015a, s. 16) toteaa, että kohtuuttoman haitan poistamista koskeva vaatimus tulee esittää YSL:n mukaisessa menettelyssä, ja muun kuin YSL:n mukaiseen toimintaan liittyvän kohtuuttoman räsityksen poistamista koskevan vaatimuksen voi tehdä käräjäoikeudelle, joka voi määrätä haitan poistettavaksi NaapL:n nojalla. *Turpeisen* (1991, s. 78) mukaan naapuruussuhdelaki on säädetty lähinnä maatalousyhteiskuntaa varten, jolloin lähdettiin siitä ajatuksesta, että olosuhteisiin nähden tavanomaisena pidettävää räsitystä on puolin ja toisin siedettävä. Eräässä KaivosL (503/1965) 46 §:n mukaista jälkikorvausta koskevassa ratkaisussa *KKO 2004:87* oli kysymys muun muassa sietokynnyksestä. Ratkaisun mukaan alueella oli harjoitettu kaivostoimintaa jo vuosikymmenten ajan. A oli ostanut tilan tietoisena sen asemakaavallisesta käyttötarkoituksesta teollisuus- ja varastorakennusten korttelialueeksi, jolle saa kaavamääräysten mukaan rakentaa kaivostoiminnan tarpeita palvelevia laitteita ja rakennuksia. KKO totesi, että A:n oli siksi täytynyt ymmärtää se, että kaivostoiminnasta voi ainakin jossain määrin aiheutua pölyhaittaa. KKO katsoi, ettei asiassa ollut esitetty selvitystä sellaisesta pölyhaitasta, joka olisi vähäistä suurempi ja jonka sietämistä ei olisi YVL 4.1 §:n mukaan pidettävä kohtuullisena.

¹⁹⁰ *Kuusiniemi* 1997, s. 216–217. Maankäyttöoikeuden ja siihen liittyvän vastuun suhteesta esim. *Ungern* 1999, s. 74–80.

¹⁹¹ *Määttä* 2007, s. 345–346. Myöskään *Hollo – Vihervuori* (1995, s. 109) mukaan vahingonkorvauslaki ei välttämättä ole välittömästi sovellettavissa sietämisvelvollisuuden vuoksi korvaamatta jääneisiin vahinkoihin.

¹⁹² *HE 273/2009 vp*, s. 8.

toksia eli maisemahaittoja pyritään torjumaan ensisijaisesti lupamääräyksiin.¹⁹³ Maisemahaitan korvaamiseen ei ole nimenomaista korvaussäännöstä.¹⁹⁴ Kauneusarvojen on katsottu vaikuttavan kiinteistön arvoa korottavasti myös objektiivisesti arvioiden. Siksi ne ovat myös korvattavissa silloin, jos tuollainen arvo menetetään.¹⁹⁵

Lunastusoikeudellisessa kirjallisuudessa yleisenä periaatteena on pidetty, että lunastustilanteissa korvattavan menetyksen tulee kohdistua vahingonkärsijän oikeudellisesti suojattuun etupiiriin, jonka määrittäminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Maiseman suhteen tulkinta on oikeuskirjallisuudessa silti ollut suhteellisen yksimielinen siinä, ettei kiinteistönomistajalla ole katsottu olevan oikeutta oman kiinteistönsä ulkopuoliseen maisemaan eikä se ole kuulunut omistajan suojattuun etupiiriin. Haitallista maisemanmuutosta on korvattu erityisesti voimalinjaa koskevissa lunastuksissa kiinteistön arvon alenemisena. Korvattavuuden kannalta olennaista on, että kiinteistön arvon aleneminen voidaan luotettavasti todeta.¹⁹⁶

Vesilain korvausjärjestelmäkin mahdollistaa maisemallisten menetysten korvaamisen.¹⁹⁷ Vesioikeudellisessa kirjallisuudessa on katsottu, etteivät maisemallisista muutoksista toisen kiinteistöllä johtuvat taloudelliset vaikutukset kuulu vesilain korvausjärjestelmän piiriin, jos alueeseen ei kohdistu fyysistä toimenpidettä. Yksittäistapauksessa on voitu antaa merkitystä menetyksen intensiteetille, jos se vaikuttaa kiinteistön arvoon pysyvästi. Tällainen tilanne voi olla käsillä, jos esimerkiksi maisemanäkymä kaventuu niin laaja-alaisesti, että kiinteistön luonne rantakiinteistönä muuttuu. Kuitenkaan korvauksellista odotusoikeutta maiseman muuttumattomuuteen ei yleensä ole. Sietovelvollisuus voi olla silti alempi, jos julkinen tai teollinen hanke aiheuttaa merkittävän maisemanmuutoksen.¹⁹⁸

Maa-aineslain 9 §:n mukaan kiinteistön omistajalla on oikeus täyteen korvaukseen vähäistä suuremmasta kiinteistön arvon alenemisesta. Oikeuskirjallisuudessa on esimerkiksi katsottu, ettei muun muassa rakentamisesta tai metsätaloudellisista toimenpiteistä johtuva maisemanmenetys naapurikiinteistöllä

¹⁹³ HE 273/2009 vp, s. 201. Esimerkiksi KaivosL 11 §, jonka mukaan malminetsinnästä ei saa aiheutua merkittävää maisemallista haittaa tai KaivosL 48.2 §, jos kaivostoiminta aiheuttaa huomattavia vahingollisia ympäristövaikutuksia (kuten KaivosL 5 §:ssä todettua maisemavaiikutusta). Lisäksi VL 3:10; MAL 3 §.

¹⁹⁴ Maisemanmenetyksen korvattavuudesta eri lakien mukaan ks. *Kuusiniemi* 1997, s. 146–169.

¹⁹⁵ *Ojanen* 1978, s. 115; *Rahkila – Carlson – Hiironen* 2006, s. 64.

¹⁹⁶ *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 197–199. Laajemmin suojatusta edusta ympäristön muutoksissa *Kuusiniemi* 1997, s. 122–125.

¹⁹⁷ HE 165/1992, s. 21; *Peltomaa* 2001b, s. 12.

¹⁹⁸ *Hollo* 2021, s. 444–445.

johda korvausvelvollisuuteen, jos omistajalla ei ole erityisen perusteen nojalla oikeudellisesti suojattuja odotuksia maiseman säilymisen suhteen.¹⁹⁹

Yleisemmin lunastusoikeutta koskevassa toimituskäytännössä on maisemahaittoja katsottu voitavaksi korvata silloin, kun maisemanmenetys on aiheutunut lunastushankkeesta ja haitta objektiivisesti arvioiden on alentanut kiinteistön arvoa.²⁰⁰ Maisemahaittakorvausten määrällinen arviointi on tuolloin korvausmenettelyssä perustunut lähinnä harkintaan.²⁰¹ Maiseman heikentymisestä aiheutuvan edunmenetyksen korvaaminen edellyttää joka tapauksessa tapauskohtaista arviointia, jossa huomioidaan esimerkiksi kiinteistön etäisyys maiseman muutoksesta, alueen käyttötarkoitus ja muut olosuhteet alueella, maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999, MRL) mukaisen kaavan sisältö sekä maankäytön muutos suhteessa muihin edellytyksiin. Lisäksi voidaan huomioida muutoksen voimakkuus, välittömyys ja odottamattomuus.²⁰²

Virkistyskäyttöhaitta. Virkistyskäytöllä voidaan tarkoittaa monia asioita, kuten luonnon virkistyskäyttöä, joka sisältää kaiken vapaa-ajan viettämistarkoituksessa luonnonympäristössä tapahtuvan oleskelun, esimerkiksi virkistyskalastuksen ja marjastuksen.²⁰³ Nimenomaisia korvaussäännöksiä virkistysarvomenetysten korvaamiseksi ei ole säädetty.

Ympäristövahinkolain mukaisesti ympäristövahingoksi ei katsota yksinomaan luontoon tai muuhun ympäristöön kohdistuvaa haittavaikutusta, joka ei ilmene jonkun henkilön oikeuspiirissä korvattavana menetyksenä.²⁰⁴ Samansuuntaisesti kaivoslakiin perustuvassa korvaamisessakaan vahinkona tai haittana ei korvata jokamiehenoikeuteen²⁰⁵ perustuvaa virkistysarvojen menettämistä tai niiden huononemista.²⁰⁶

¹⁹⁹ Vihervuori 1989, s. 604.

²⁰⁰ Rahkila – Carlson – Hiironen 2006, s. 195–200; Kuusiniemi – Peltomaa 2000, s. 189–190; Ratkaisussa *KKO 1999:61* sähkönsiirtolinja kiinteistön välittömässä läheisyydessä aiheutti maiseman menetyksestä aiheutuvan arvonalennuksen, joka johtui kiinteistöä myydessä ostohalukkaiden määrän alenemisesta, myyntiajan pidentymisestä ja myyntihinnan alenemisesta.

²⁰¹ Peltomaa 1997, s. 71–80.

²⁰² *HE 277/2009 vp*, s. 162. Sillan rakentamiseen liittyvässä ratkaisussa *KHO 2006:59* katsottiin, että kiinteistön alueen ulkopuolella tapahtuvasta yksinomaan maisemallisesta haitasta edellytetään vesilakiin perustuvan korvauksen määräämistä vain siinä tapauksessa, että omistajalla olosuhteiden kokonaisarvioinnin perusteella oli suojattu oikeusasema maisemassa tapahtuvia muutoksia vastaan. Arvioinnissa tuli mm. huomioida kiinteistön etäisyys maiseman muutoksesta, maa-alueen käyttö, kaava ja muut olosuhteet sekä kiinnitettävä huomiota muutoksen voimakkuuteen, välittömyyteen ja odottamattomuuteen.

²⁰³ *Ovaskainen ym.* 2002, s. 59.

²⁰⁴ *Hollo* 2009, s. 500.

²⁰⁵ *Metsähallitus* (2023) on ilmoittanut siirtyvänsä käyttämään jokamiehen oikeuksista termiä ”jokaisenoikeudet”.

²⁰⁶ *HE 273/2009 vp*, s. 133. Virkistysarvojen taloudellisesta arvostuksesta laajemmin *Ovaskainen ym.* 2002, s. 59–65.

Virkistys(käyttö)arvojen menetys on lunastustilanteissa korvattavissa, jos kiinteistöllä on sellaisia virkistyskäyttöön liittyviä ominaisuuksia, jotka objektiivisesti arvioiden vaikuttavat kiinteistön arvoon, ja nuo taloudellisesti määriteltävissä olevat arvot kaivostoiminnan seurauksena menetetään.²⁰⁷ Kiinteistömarkkinoilla virkistyskäyttöarvot on katsottu sisältyvän kiinteistöjen luovutushintoihin. Virkistysarvon erottelu muusta kiinteistön arvoon vaikuttavista tekijöistä on sen vuoksi korostuneen harkinnanvaraista. Korvausarviointi on käytännössä saatettu perustaa esimerkiksi pitkäaikaiseen paikallistuntemukseen.²⁰⁸

Kaivostoimituksessa on esimerkiksi voitu katsoa, että vesistöihin liittyvän virkistyskäytön (kuten ranta-arvon) menetys aiheuttaa kiinteistölle korvattavaa maa- ja metsätalousmaan arvoa ylittävää odotusarvoa.²⁰⁹ Toisaalta korvauksia on voitu määrätä esimerkiksi korvaamalla lammen kalastus- ja virkistysarvot kokonaisuutena kaivosyhtiön esittämällä kertakorvaussummalla.²¹⁰

Vesilain korvausjärjestelmässä korvattava kiinteistön arvon aleneminen on voinut johtua esimerkiksi virkistyskäyttömahdollisuuksien heikentymisestä.²¹¹ Tutkitussa lupakäytännössä kiinteistön omistajille on esimerkiksi määrätty kertakorvauksia vesistön pilaantumisesta aiheutuneesta virkistyskäyttöhaitasta.²¹² Vesistösidonnaisia virkistyshaittoja ovat esimerkiksi olleet uimiselle, veden käytölle sauna- ja pesuvedenä, kalastukselle ja rannan käytölle päästöistä aiheutuvat haitat.²¹³

²⁰⁷ Laajemmin kpl 2.3.

²⁰⁸ *MML* (2003, s. 11, 46) mukaan virkistysarvolla voi olla vaikutusta metsäkiinteistön kauppahintaan. Kyseisessä tutkimuksessa virkistysarvoina tutkittiin muun muassa metsästyoikeuden arvottamista ja omarantaisuuden menettämisen arvottamista, esimerkiksi käytönrajoituksen seurauksena.

²⁰⁹ Esim. toimitus *MMLm/22776/33/2006, pöytäkirja 18.12.2007*, s. 22.

²¹⁰ Toimitus *MMLm/23321/33/2006, pöytäkirja 29.1.2007*, s. 20.

²¹¹ *HE 277/2009 vp*, s. 12. Ympäristölupamenettelyssä virkistyskäytölle aiheutuvat haitat voivat vaikuttaa luvan myöntämisen edellytyksiin (YSL 5.1 §; *KHO 2005:70*).

²¹² Lupapäätös *PSY-2003-Y-175 liite 3*, s. 92.

²¹³ Lupapäätös *PSAVI/2960/2014*, s. 157. Lupapäätöksessä (*PSY-2006-Y-47*, s. 169) katsottiin kaivostoiminnasta ja siihen liittyvistä vesitaloushankkeista aiheutuvan haittaa järven virkistyskäytölle ja rannan käytön vaikeutumista. Korvaus virkistyskäyttöhaitasta määrättiin kerta-kaikkisena korvauksena tietyille rakennetuille rantakiinteistöille kaivosyhtiön esittämän määrän mukaisesti. Esitetty korvaus hyväksyttiin, koska luvassa oli määrätty jokeen johdettavaksi kesäaikana yli kaksinkertainen virtaama hakemuksessa esitetystä, jolloin joen virkistyskäyttö on suurinta.

2.5 Ympäristövahingon korvaaminen kaivosoikeudessa

Kaivoslain lähtökohtana kaivosalueita ja kaivoksen apualueita toteuttaessa on lain esitöissä todettu tavoin täysi korvattavuus PL 15.2 §:n tarkoittamalla tavalla. Kaivoslain kokonaisuudistuksen valmistelussa keskityttiin lähinnä tarkastelemaan kaivosalueen ja kaivoksen apualueen käyttöoikeuden lunastuksesta aiheutuvia eroavaisuuksia. Toisaalta esitöissä on lunastuslain 38 §:n soveltamista jättämistä perusteltu niin, että asianosaiset tulisi korvattavuuden osalta asettaa samaan asemaan lunastusrelaatiosta riippumatta.²¹⁴ Ympäristövahinkojen korvaamisen osalta KaivosL 105 § viittaa informatiivisesti ympäristövahingolain soveltamiseen. Kaivoslain valmistelussa ei ole enemmälti avattu sitä, että ympäristövahingot ovat korvattavia YVL 4 §:n perusteella vain vähäistä suurempien esinevahinkojen osalta.

Ympäristövahinkoja koskeva korvaussääntely on muutoinkin aiheuttanut epätietoisuutta sietämisvelvollisuuden ulottuvuudesta lunastustilanteissa. Samankaltainen, joskaan ei samanlainen, tilanne on esimerkiksi vallinnut maantietoimitusten kohdalla.²¹⁵ *Hollo – Utter – Vihervuori* katsovat, että ympäristövahingolain vaikutus suhteessa pakkotoimilakeihin ilmenee ennen muuta sietokynnyksen välityksin. Avoimeksi on sen sijaan jäänyt se, minkä suuruisena sietokynnyksen ylittävä vahinko tulee korvata.²¹⁶ Ympäristövahinkolaissa ei mainita, että vahinko korvataan vain siltä osin, kuin häiriön sietämistä ei ole pidettävä kohtuullisena. Osittaisen sietämisvelvollisuuden olemassaoloon on suhtauduttava pidättyvästi. YVL 4 §:ssä säädetään vain korvattavuuden kynnyksestä. YVL 5 §:stä johtuen korvaus on aina periaatteessa täysi.²¹⁷ Oikeuskirjallisuudessa aiemmin tutkitussa korvauskäytännössä korvaus on annettu täytenä sietämisvelvollisuuden ylittyessä. Sanottu tulkinta asettaa eriarvoiseen asemaan samasta päästölähteestä aiheutuvat haitankärsijät, koska vähäinen

²¹⁴ *HE 273/2009 vp*, s. 123, 190.

²¹⁵ *Hollon* (2005, s. 75) mukaan tieverkon rakentaminen ja ylläpito maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa koettiin tärkeäksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi. Sittemmin painopiste on siirtynyt olemassa olevien tieverkostojen ylläpitoon (*HE 17/2004 vp*, s. 12). KaivosL 1.1 §:n mukaan lain tarkoituksena puolestaan on edistää malminetsintää ja kaivostoimintaa, ja yhteiskunnalliset intressit ilmenevät työllisyysvaikutusten ja yhteiskunnan raaka-ainehuollon välityksin (*HE 273/2009 vp*, s. 106). Päämääränä on kuitenkin myös yksityisen tahon voitontavoittelu (*Länsineva* 2006, s. 134).

²¹⁶ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 364, jossa lisäksi esimerkkinä mainitaan suuri tiehanke, jossa sietokynnyksen molemmiin puolin olevia rajatapauksia voi olla runsaasti. Tuolloin tasapuolisuusajattelun voisi nähdä puoltavan tulkintaa, jossa sietämisvelvollisuus niillä, jotka korvauksetta joutuvat sietämään melu- tai muun haitan, mutta niilläkin, joille korvaus annettaisiin vain kynnyksen ylittäviltä osin. He pitävät kuitenkin epäselvänä sitä, voiko YVL:ia tulkita näin.

²¹⁷ *Kuusiniemi* 1997, s. 230; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 155–162, 364–366.

ympäristövahinko joudutaan sietämään korvauksetta, mutta sietokynnyksen ylittyessä ei ole tarpeen sietää vähäistäkään vahinkoa.²¹⁸

Hollo on vesioikeudellisen korvausjärjestelmän osalta katsonut, että ympäristövahinkolain sietämisvelvollisuutta ja syy-yhteyttä koskevat erityissäännökset jäänevät lupamenettelyssä vaille itsenäistä merkitystä, koska vahingon arviointi perustuu objektiiviseen ja yhdenmukaiseen tarkasteluun tietyllä vahinkoalueella. Syy-yhteyden vaatimus on muutoinkin sisäänrakennettu osa korvausvelvollisuutta ja sietämisvelvollisuutta ei ole tilanteessa, jossa luvanvaraisen toiminnan synnyttämät haitat merkitsevät sellaista uutta lisärasitusta, jota ei voida katsoa kohtuulliseksi. Kuitenkin, jos haitta tai häiriö on hyvin vähäinen, se saattaa alittaa korvausvelvollisuuskynnyksen.²¹⁹

Ympäristövahinkolain 4 §:n säätämällä on legitimoitu periaate, jonka mukaan yleisesti yhteiskunnan kehittämiseen liittyvissä hankkeissa vähäisiä ympäristövahinkoja tulee sietää korvauksetta.²²⁰ Tässä näkökulmassa palataan omistajan ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen ja siihen, miten omistaja on yhtäältä oikeutettu, mutta toisaalta myös velvollinen käyttämään omaisuuttaan.²²¹ Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on aiemmin katsottu, ettei välttämättömilläkään käytönrajoituksilla legitimoida eriarvoista kohtelua.²²²

Länsinevan mukaan perustuslaki edellyttää kaivoslainsäädännöltä sitä, että kaikki kaivoshankkeesta aiheutuvat menetykset tulee täysimääräisesti korvata hankkeen vaikutuspiirissä olevien kiinteistöjen tai rakennusten omistajille ja muiden varallisuusarvoisten oikeuksien haltijoille. Lähtökohdan tulee selkeästi olla se, että hyödynsaaja korvaa kaikki aiheuttamansa haitat. Sietämisvelvollisuus tulee asettaa verraten alhaiselle tasolle, vaikka vähäpätöisimpiä haittoja ei kaivoslainkaan kohdalla ole tarkoituksenmukaista sisällyttää korvausmenettelyjen piiriin. Kovin laajaan sietämisvelvoitteeseen ei kaivoslain kohdalla ole kuitenkaan perusteita, koska sietämisvelvoite vallitsee tasavertaisten naapurien välisessä suhteessa, mistä ei ole kaivosoikeuden toteuttamisen kohdalla kysymys. Kaivostoiminnan ensisijaisena päämääränä on yksityinen voitontavoittelu. Kaivoskivennäisten löytyminen on lisäksi haitankärsijän kannalta aina sattumanvarainen ja yllättävä tapahtuma, jota ei voi ennakoita. Syntyvät haitat eivät

²¹⁸ *Ungern* 1998, s. 31–32; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 204–206.

²¹⁹ *Hollo* 2021, s. 563.

²²⁰ *Hyvönen* 1984, s. 390.

²²¹ *Klami* 1994, s. 446.

²²² *Ungern* 1999, s. 87.

myöskään perustu esimerkiksi kaavoituksen tavoin demokraattiseen yhdyskuntasuunnitteluun tai jonkin yleisen edun toteuttamiseen.²²³

Perustuslain 106 §:n mukaan perustuslaille tulee antaa tulkinnassa etusija, jos alempiasteinen säännös on ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa.²²⁴ Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaustilanteissa sovellettavaksi säädetty YVL 4 § ei sinällään ole ilmeisessä ristiriidassa omaisuusuojausäännöksen kanssa, koska omaisuusuoja toteutuu kuitenkin PL 15.1 §:n tarkoittamalla tavalla. Kaivoslain esitöissä asetettua tavoitetta täydestä korvattavuudesta PL 15.2 §:n tarkoittamalla tavalla se ei kuitenkaan saavuta. Toisaalta esimerkiksi *Länsineva* on katsonut, että PL 15.2 §:n mukainen täyden korvauksen vaatimus astuu kuvaan *vasta* sellaisissa tilanteissa, joissa oikeudenmenetys rinnastuu vaikutuksiltaan omaisuuden pakkolunastukseen.²²⁵

Tuleeko kaivostoiminnan aiheuttamat vähäiset ympäristövahingot sitten korvata vai jättää korvaamatta? Kaivoslain esitöihin tukeutuva tulkinta, jossa korostetaan kaivostoiminnan aiheuttamien haittojen ja vahinkojen täyttä korvattavuutta ja asetetaan menetystä kärsivät kiinteistön omistajat samaan asemaan lunastusrelaatiosta riippumatta, näyttää johtavan siihen, että YVL 4 §:n sietämisvelvoitteen soveltaminen käytännön korvaustilanteessa olisi jätettävä vaille merkitystä.²²⁶ Vaihtoehtoisesti korvaussäädöksiä voidaan tulkita oikeusperiaatteita painottaen ja soveltaa YVL 4 §:ää myös lunastusrelaatiossa aiheutuneisiin ympäristövahinkoihin, jolloin korvaus vähäisistä ympäristövahingoista jää kaikilta yhtäläisesti saamatta. Aivan vähäisimpien ympäristövahinkojen korvaamatta jäämistä on pääosin puollettu myös edellä esitetystä oikeuskirjallisuudessa.

²²³ *Länsineva* 2006, s. 132–134. KaivosL 47 § on tätä kirjoittaessa muuttumassa, ja tulossa voimaan 1.1.2025. Julkaistun KaivosL (796/2023) 47.5 §:n mukaan kaivostoiminnan tulee perustua sellaiseen alueidenkäyttölain mukaiseen asemakaavaan tai oikeusvaikutteiseen yleiskaavaan, jossa kaivosalueen ja kaivoksen apualueen sijainti ja suhde muuhun alueiden käyttöön on selvitetty (lisäksi *HE 126/2022 vp*, s. 55). Vielä voimassa olevassa, mutta kumottavassa KaivosL (505/2023) 47.5 §:ssä alueidenkäyttölaki on vielä maankäyttö- ja rakennuslaki. Laajemmin kaavan vaikutuksesta korvattavuuteen ks. *Ungern* 1998, s. 9–10. Kaivostoiminta riippuu pitkälti ympäristöluvan saamisesta, jolloin yksistään kaavamerkinnän osoittaminen ei välttämättä vielä laukaise MRL:n mukaista korvauskynnystä. Käytännössä omistajan mahdolliset rakentamisaikeet saattavat rajoittaa kaivostoimintaa osoittavan kaavamerkinnän myötä, mutta maa- ja metsätalouskäyttöä se ei yleensä kuitenkaan estä. Omaisuusuojaajan suhdetta rakennuslainsäädännön kehitykseen on selvittänyt aiemmin *Laaksonen* 1998, s. 384–399.

²²⁴ *Länsinevan* (2006, s. 105) mukaan perusoikeuksien normatiivinen sitovuus on vahvistunut ja laajentunut. Kaiken lainsäädännön tulee olla sopusoinnussa perusoikeuksien kanssa ja lakeja tulee tulkita ja soveltaa perusoikeusmyönteisesti.

²²⁵ *Länsineva* 2006, s. 117. Kursiivilla kirjoittajan lisäys.

²²⁶ *HE 273/2009 vp*, s. 123.

3 KORVAAMINEN ERI MENETTELYISSÄ

3.1 Ympäristö- ja vesitalouslupamenettely

3.1.1 Edunmenetysten ja ympäristövahinkojen korvaaminen

Kaivoshankkeissa ympäristö- ja vesitalouslupaviranomaisena toimivat alueelliset aluehallintovirastot.²²⁷ Lupamenettelyssä asianosaisia ovat sekä YSL 43.1 §:n että VL 11:7.1:n perusteella luvanhakijan ohella ne, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta lupa-asia saattaa koskea.²²⁸ *Ympäristölupa* tarvitaan muun muassa ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavaan toimintaan. Tarkemmin lupaa edellyttävän toiminnan luonteesta säännellään ympäristönsuojelulain liitetäulukkoissa. *Vesitalouslupa* puolestaan tarvitaan esimerkiksi silloin, jos vesitaloushanke voi muuttaa vesistön asemaa samalla aiheuttaen vahinkoa.²²⁹ Kaivostoiminta edellyttää aina ympäristölupaa ja useimmiten vesitalouslupaakin.²³⁰ Ympäristö- ja vesitalouslupien mahdollinen yhteiskäsittely ratkaistaan tapauskohtaisesti joko YSL 47 §:n tai VL 11:12:n nojalla.²³¹

Ympäristö- ja vesitalouslupa antaa hakijalleen oikeuden toimia luvassa määritellyissä rajoissa.²³² Kaivos-, vesi- ja ympäristölupamenettelyjen yhteensovittamista on pidetty tarpeellisena, joskin eri luvista säätävien lakien täyttä sulauttamista toisiinsa ei ole katsottu realistiseksi vaihtoehdoksi säädösten erilaisten lähtökohtien vuoksi. Kaivos- ja ympäristölupia on järkevää ja joskus jopa välttämätöntä valmistella yhdessä. On sinällään mahdollista, että kaivoslupa voi tulla myönnetyksi, mutta ympäristöluvan myöntämisen edellytykset eivät välttämättä täyty eikä hanke sen vuoksi kaivosluvasta huolimatta voi toteutua.²³³

Vesitaloushankkeesta aiheutuvien edunmenetysten korvaamisesta säädetään VL 13 luvussa. VL 13:9.1:n mukaan edunmenetys voi tulla vesilain mukaan korvattavaksi muun muassa, jos se aiheutuu rakennelman tai johdon

²²⁷ TEM 2019, s. 32. Toimivallasta ks. VL 1:7; YSL 34 §.

²²⁸ Kuusiniemen (1997, s. 190–192) mukaan asianosaisaseman määrittelyssä perustana ovat yleiset hallinto-oikeudelliset lähtökohdat.

²²⁹ Hollo 2009, s. 455–457; VL 1:3.1:n mukaan vesitalousasialla tarkoitetaan vesitaloushankkeiden toteuttamista sekä muuta vesivarojen ja vesiympäristön käyttöä ja hoitoa.

²³⁰ HE 273/2009 vp, s. 11, 109.

²³¹ Seppälä (2015, s. 262–265) esittää esimerkkinä tilanteen, jossa kaivoksen jätevesiä johdetaan vesistöön A ja kaivoksen toiminnan aloittaminen edellyttää vesistön B kuivattamista, ei voi lähtökohtaisesti olla kysymys yhteiskäsittelyä vaativasta hankkeesta, koska pilaantumisen ja vesilain mukaisen hankkeen välistä yhteyttä ei ole.

²³² Kaivoksen valmistelevat rakennustyöt voi kuitenkin olla mahdollista aloittaa kaivosluvan nojalla ilman ympäristölupaakin, koska ympäristölupa vaaditaan vasta päästöjä aiheuttavan toiminnan käynnistämiseen (Vesa 2017, s. 52).

²³³ TEM 2019, s. 32, 37, 42.

sijoittamisesta toisen vesialueelle taikka oikeudesta käyttää tai lunastaa toiselle kuuluvaa aluetta.²³⁴ *Edunmenetyksellä* tarkoitetaan vesilain mukaisesta toiminnasta aiheutuvaa vahinkoa, haittaa tai muuta edunmenetystä.²³⁵

Ympäristövahinkolain mukaisten ympäristövahinkojen korvaamiseen sovelletaan yleislakina ympäristövahinkolakia, ja se tulee lupaviranomaisenkin sovellettavaksi, jos vahinkokysymys nousee esille lupamenettelyssä.²³⁶ YVL 2.5 §:n viittauksin lupaviranomainen voi joutua soveltamaan vahingonkorvauslakiakin.²³⁷ Vesistön pilaantumista koskevaan korvausasiaan sovelletaan kuitenkin muista ympäristövahingoista poiketen YSL 13 luvun, ja siihen sisältyvien viittaussäännösten nojalla osin VL 13 luvun säännöksiä.²³⁸

Ympäristövahinkolaissa on lisäksi säännelty korvausvastuuta rajoittavia kynnyksiä. Tällainen on esimerkiksi YVL 5.1 §, jonka mukaan sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, on suoritettava korvausta, jos vahinko ei ole vähäinen. Lisäksi *Hollo*n mukaan ympäristövahinkolain sietämisvelvollisuutta ja syy-yhteyttä koskevat erityissäännökset jäävät vaille itsenäistä merkitystä, koska vahingon arviointi perustuu objektiiviseen ja yhdenmukaiseen tarkasteluun tietyllä vahinkoalueella. Syy-yhteyden vaatimus on sisään rakennettu osa korvausvelvollisuuden asettamista. Vahingonkärsijän sietämisvelvollisuus puolestaan tulee kysymykseen, jos häiriön sietämistä ei ole pidettävä kohtuullisena, ottaen muun ohella huomioon paikalliset olosuhteet ja häiriön syntymiseen johtanut tilanne kokonaisuudessaan sekä häiriön yleisyys vastaavissa olosuhteissa muutoin. Hollo katsoo, että silloin lähtökohtana lienee pidettävä sitä, ettei sietämisvelvollisuutta ole, koska luvanvaraisen toiminnan synnyttämät haitat yleensä merkitsevät sellaista uutta lisärasitusta, jota ei mainituin kriteerein voida katsoa kohtuulliseksi. Jos taas haitta tai häiriö on hyvin vähäinen, se saattaa alittaa korvausvelvollisuuskynnyksen.²³⁹

Vesilaissa ja ympäristönsuojelulaissa lähtökohtana on, että korvaus edunmenetyksestä määrätään maksettavaksi yhdellä kertaa, jolleivät erityiset syyt

²³⁴ Mainitusta esimerkistä säännellään VL 2:5–2:5a:ssä.

²³⁵ *HE 277/2009 vp*, s. 157; *Hyvönen* 1997, s. 563.

²³⁶ *HE 165/1992 vp*, s. 24, 30; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 80–81, 109.

²³⁷ *HE 277/2009 vp*, s. 159–160.

²³⁸ *HE 214/2013 vp*, s. 140; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 304. Vesistön (pintavesien) pilaantumisen sääntely ei enää YSL:n voimaantulon jälkeen ole kuulunut VL:n vaan YSL:n alaan (*Peltomaa* 2001b, s. 6; *Hollo–Vihervuori* 1995, s. 56–57).

²³⁹ *Hollo* 2021, s. 563.

vaadi korvauksen maksamista määräajoin.²⁴⁰ *Samanaikaisuusperiaatteen* mukaisesti korvauskysymykset käsitellään lupamenettelyn yhteydessä samanaikaisesti kuin toiminnanharjoittajalle myönnetään oikeus alueen käyttämiseen tai vahinkojen aiheuttamiseen.²⁴¹ Muunlaiset edunmenetykskorvaukset voidaan siirtää toiseen vaiheeseen, jos hankkeesta aiheutuvien edunmenetysten yksityiskohtainen selvittäminen viivästyttää asian ratkaisemista kohtuuttomasti ja edellytykset hankkeen toteuttamiselle ilmeisesti ovat olemassa.²⁴² Tuolloin on VL 11:20.1:n mukaan asetettava hyväksyttävä vakuus toiminnasta aiheutuvien edunmenetysten korvaamiselle, paitsi jos luvanhakijan on valtio, kunta tai kuntayhtymä. Lisäksi lupaviranomainen voi VL 11:18.3:n perusteella erityisestä syystä määrätä korvausasian ratkaistavaksi myöhemmin, jolloin on veloitettava hankkeesta vastaava hankkimaan korvausasian ratkaisemiseksi tarpeellinen selvitys ja panemaan määräajassa vireille hakemus asiassa annetun korvausratkaisun täydentämiseksi. Korvauksiin liittyvistä asioista voidaan VL 13:13:n mukaan sopia kirjallisesti.²⁴³ *Hollo – Utter - Vihervuori* katsovat, että modernikaan käsitys ympäristölupajärjestelmästä ei vaadi, että yksityisoikeudelliset korvauskysymykset olisi tutkittava ennen luvan antamista tai viran puolesta samassa yhteydessä. Vesirakentamisen sääntely voi silti mahdollistaa lunastuksen tai muun esinevahingon, minkä vuoksi samanaikaisuusperiaatteen soveltamista voidaan pitää perusteltuna.²⁴⁴

Aiemmin annetun ratkaisun estämättä lupaviranomainen voi VL 13:8:n mukaan ratkaista sellaiset korvausasiat, joita ei ole ennakoitu lupaa myönnettäessä eli niin sanotut ennakoimattomat vahingot. VL 13:8.2:n mukaan erillinen korvaushakemus voi koskea sellaista edunmenetystä, jonka aiheuttaneeseen toimenpiteeseen ei vaadita VL:n mukaista lupaa ja sellaista VL 13:3.1:ssä tarkoitettua edunmenetystä, joka ei kuulu käräjäoikeudessa käsiteltäväksi sekä VL 13:7.2:ssä tarkoitettua edunmenetystä, jollei sitä voida käsitellä lupa-asian

²⁴⁰ Tarkemmin YSL 132.2 §; VL 13:16. YSL 125–126 §:n mukaan ympäristölupaa myöntäessään lupaviranomaisen tulee samalla määrätä toiminnasta johtuvat vahingot korvattavaksi jollei vahinkojen yksityiskohtainen selvittäminen viivästyttäisi kohtuuttomasti lupa-asian ratkaisua. Aluehallintovirasto voi poikkeuksellisesti määrätä vahinkojen korvaamisen joiltain osin ratkaistavaksi myöhemmin, jos siihen tarpeellisen selvityksen puuttuessa tai muutoin on erityistä syytä. Vesilain mukaisen lupamenettelyn osalta ks. VL 11:18. Vakuuden asettamisesta ks. VL 13:20 ja YSL 127 §.

²⁴¹ *Salila* 2015a, s. 318.

²⁴² *Hollo* 2021, s. 450, 457.

²⁴³ Vrt. YSL 129 §:n mukaan lupaviranomainen voi vesistön pilaantumista koskevan lupa-asian yhteydessä käsitellä vaatimuksen, joka koskee hakemuksessa tarkoitettua toiminnasta ennen lupa-asian ratkaisemista aiheutuneen vahingon korvaamista, jollei siitä aiheudu olennaista viivästystä (niin sanotut vanhat vahingot). Jos vaatimusta ei käsitellä lupa-asian yhteydessä, lupaviranomainen voi käsitellä sen erillisenä asiana. (*Salila* 2015a, s. 319–320).

²⁴⁴ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 11.

yhteydessä.²⁴⁵ Tutkituissa lupapäätöksissä on ollut yleistä, ettei vahinkoja ole pidetty ennakoitavissa olevina. Tuolloin on samalla annettu ohjaus korvaushakemuksen tekemiselle ennakoimattomista vahingoista, mikäli niitä myöhemmin ilmenee.²⁴⁶

3.2.1 Virallisperiaatteen ulottuvuus

Vesilain lähtökohtana on VL 13:7:n mukaan, että hankkeesta aiheutuvat edunmenetykset määrätään korvattavaksi viranpuolesta.²⁴⁷ Samoin ympäristönsuojelulaissa vesistöjen pilaantumisvahinkoihin on liitetty lunastusoikeudellisia piirteitä, kuten virallisperiaate.²⁴⁸ Tällöin edunmenetykset tutkitaan ja korvaukset määrätään viran puolesta eikä asianosaisen tarvitse esittää erikseen korvausvaatimusta.²⁴⁹

Pääsäännön mukaan lupamenettelyssä noudatetaan virallistoimintoisuutta päätöksentekoaineiston hankkimiseen (muodollista virallisperiaatetta) ja oikeussuojan antamiseen (aineellista virallisperiaatetta).²⁵⁰ *Vihervuoren* mukaan muodollista virallisperiaatetta noudatetaan monilla hallintotoiminnan aloilla varsin laajasti ja eri viranomaisten asiantuntemusta voidaan päätöksenteossa tällöin käyttää hyväksi. Eri alojen asiantuntemuksen merkitys ympäristöoikeudessa on lisäksi korostunutta. Vesiasiassa muodollisen virallisperiaatteen ilmentymänä on pyrkimys niiden oikeuksien ja intressien selvittämiseen, joita hanke koskee. Puhevallan käyttäminen voi silti muodostua intressisuojan kannalta ratkaisevaksi virallisperiaatteesta huolimatta.²⁵¹

Hollon mukaan virallisperiaatetta tulee soveltaa vain, kun arvioitavana on tietystä hankkeesta tai toimenpiteistä aiheutuva korvausvelvollisuus tietyllä

²⁴⁵ *Salila* 2015a, s. 319–320. *Seppälän* (2015, s. 244) mukaan on esimerkiksi mahdollista, että toiminnasta aiheutuvat korvaukset on ratkaistu vain osittain, kuten silloin, kun virkistyskäytölle aiheutuvat vahingot on korvattu kertakaikkisesti, mutta ammattikalastajille aiheutuvat korvaukset on jouduttu määräämään tietyltä korvausjaksolta. Tällöin korvaushakemus voi koskea vain ammattikalastajille aiheutuvien vahinkojen korvaamista. Vrt. YSL 130 §, jonka mukaan korvausta vahingosta, jota ympäristölupaa myönnettäessä ei ole ennakoitu, voidaan aiemman korvausratkaisun estämättä vaatia valtion ympäristölupaviranomaiselle tehtävällä hakemuksella. Samassa yhteydessä voidaan käsitellä vaatimus, joka koskee samalla toimenpiteellä luvasta poiketen aiheutetun vahingon korvaamista.

²⁴⁶ Esim. lupapäätökset *ISY-2006-Y-236*, s. 87; *PSAVI/100/04.08/2011*, s. 133; *PSAVI/2744/2017*, s. 59, 155; *PSAVI/2467/2018*, s. 116.

²⁴⁷ Laajemmin *Hollo* 2021, s. 410, 430.

²⁴⁸ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 116.

²⁴⁹ *Salila* 2015a, s. 317; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 113; *Hollo* 2021, s. 430.

²⁵⁰ *Pietilä* 1973, s. 128–130.

²⁵¹ *Vihervuori* 1981, s. 67–70. Laajemmin aineellisesta prosessinjohtosta hallintoprosessissa ks. *Myöhänen* 2023, s. 25–42.

vahinkoalueella, koska muutoin tulee arvioitavaksi sellaisille tahoille aiheutuvat vahingot, jotka eivät ole asianosaisia. Lisäksi, jos vahinkoa vaatii vain yksi taho laajalla vahinkoalueella, ei virallisperiaatteen soveltaminen tällöin ole tarkoituksenmukaista, vaan silloin on puollettavissa todistustaakan jääminen korvausta vaativalle.²⁵²

3.1.3 Toimivalta lupamenettelyssä

Vesilaisissa pääsääntönä on, että luvanvaraisiin hankkeisiin liittyvät korvausasiat käsitellään lupamenettelyssä, jollei niitä eräissä tilanteissa käsitellä ojitustoimituksessa tai kärjäoikeudessa.²⁵³ Lupamenettelyssä käsitellään luvassa tarkoitettusta hankkeesta aiheutuvien tai samasta toiminnasta ennen lupa-asian ratkaisemista aiheutuneiden (*vanhojen vahinkojen*) *edunmenetysten korvausasiat*.²⁵⁴ Lupaviranomaisen toimivalta säilyy sanotuissa tilanteissa riippumatta siitä, nouseeko edunmenetystä koskeva asia esille lupa-asian yhteydessä vai erikseen.²⁵⁵

Ympäristönsuojelulain 125 §:n mukaan lupaviranomaisen tehtävänä on määrätä (luvan mukaisesta) toiminnasta johtuvat vesistön pilaantumisesta aiheutuvat vahingot korvattaviksi. Vaikka YSL 131.2 §:n mukainen rikoksella aiheutetun vesistön pilaantumista koskeva korvausasian käsittely kuuluu

²⁵² *Hollo* 2021, s. 431, jossa todetaan lisäksi olevan tulkinnanvaraista, onko viran puolesta tutkittava korvausvelvollisuus niissäkin tapauksissa, joissa esitetään erillinen korvausvaatimus aiemmin korvaamatta jääneestä vahingosta. *Vihervuoren* (1976, s. 503) mukaan ennen lupahakemusta syntyneitä vahinkoja ei lupamenettelyssä voida selvittää, jos vahinkotapahtumien erittely on mahdollista.

²⁵³ Tarkemmin ks. VL 13:6.1. Kärjäoikeuden toimivaltaa tarkastellaan kappaleessa 3.4. Lisäksi entisen vesioikeuden ja alioikeuden välistä toimivaltajakoa on selvittänyt *Jokela* (1983). Ojitustoimitusta ei enemmälti tässä tarkastella. Niiden osalta ks. *Hollo* 2021, 10 luku. Lupaviranomaisen toimivaltaa rajoittaa VL 18:9.1, jonka mukaan, jos asianosaisten välillä syntyy luvan tai oikeuden myöntämisen edellytyksenä olevaa käyttö- tai omistusoikeutta koskeva erimielisyys, jota ei voida ratkaista hakemuksen yhteydessä esikysymyksenä, lupaviranomaisen on osoitettava asianosainen määrääjässä panemaan kärjäoikeudessa vireille asiaa koskeva kanne tai, jos asia on kiinteistönuodostamislain 281 §:n nojalla ratkaistava kiinteistötoimituksessa (esimerkiksi rajankäynti), hakemaan sanottua toimitusta. VL 18:9.2:n mukaan lupa-asian ratkaisemista se ei kuitenkaan estä, ellei lupaviranomainen painavista syistä niin katso.

²⁵⁴ Tarkemmin VL 13:7.1–2. Vanhasta vahingosta voi olla kyse VL 13:1.1:n 3 kohdassa tarkoitettua tilanteesta, johon lupaa ei ole haettu, koska on otaksuttu, ettei toiminnasta aiheudu edunmenetystä tai tilanteesta, jossa toiminta on aloitettu ilman lupaa eli tuossa mielessä lainvastaisesti (Laajemmin ks. *Hollo* 2021, s. 433).

²⁵⁵ *Hollo* 2021, s. 433; Toimivallan jakautumista ovat selvittäneet myös *Kuusiniemi* 1997, s. 317–321; *Jokela* 1983, s. 550–552; *Vihervuori* 2016, s. 26–27; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 332–336, 358.

pääsääntöisesti käräjäoikeuteen, voi se kuitenkin tulla lupaviranomaiselle ratkaistavaksi, jos rikosasian käsittely ei ole edennyt käräjäoikeuteen saakka.²⁵⁶

Epäselvyyttä on sen sijaan siinä, kenelle kuuluu määrätä korvaus kaivostoiminnan aiheuttamasta ympäristövahingosta erityisesti siinä tilanteessa, kun ympäristövahinko liittyy veden tai vesistön pilaantumiseen. Korvaussäädöksistä ei suoraa vastausta löydy. VL 13:9.2:n mukaan, jos VL 13:9.1:n nojalla korvattava edunmenetykseen aiheutuu *melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä, hajusta tai muusta niitä vastaavasta häiriöstä*,²⁵⁷ sovelletaan silloin YVL 12 §:ssä säänneltyä, jossa puolestaan todetaan, että jos esimerkiksi kaivoslain mukaisessa menettelyssä tulee määrättäväksi korvaus ympäristövahinkolaissa tarkoitettua ympäristövahingosta, sovelletaan korvausvelvollisuuteen ja korvausten määräämisen perusteisiin silloin ympäristövahinkolakia. Kaivoslaki lähtee pitkälti siitä tavoitteesta, että kaivostoiminnan aiheuttamat haitat ja vahingot korvattaisiin kaivostoimituksessa.²⁵⁸ KaivosL 105 §:ssä todetaan, että vahingosta tai haitasta, joka aiheutuu *veden, ilman tai maaperän pilaantumisesta taikka melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä, hajusta taikka niitä vastaavasta häiriöstä*, säädetään YVL 12 §:ssä.²⁵⁹ KaivosL 105 §:stä saa vaikutelman, että vesiin liittyvät ympäristövahingot tulisi käsitellä kaivostoimituksessa. Mainittua säännöstä on kuitenkin pidetty vain viittaussäännöksenä ympäristövahinkolain soveltamiseen.²⁶⁰ Ympäristövahinkolain 12 §:ssä ei myöskään ei nimenomaisesti mainita korvaustoimivallasta, vaan siitä, että ympäristövahinkolakia tulee soveltaa tietyin osin sellaiseen ympäristövahinkolain mukaiseen ympäristövahinkokysymykseen, joka nousee esille esimerkiksi kaivostoimituksessa.

Tutkitussa lupakäytännössä veden ja vesistön pilaantumista koskevat korvausasiat tutkittiin yleensä lupaviranomaisessa.²⁶¹ Eräässä lupapäätöksessä kuitenkin katsottiin, ettei ympäristövahinkoja koskevaa korvausasiaa lainkaan tutkita kaivosalueella.²⁶² Tällainen alueellisesti tehty rajausta korvauskäsittelylle ei kuitenkaan saa tukea edellä kerrotusta korvaussäätelystä. Lisäksi lupakäytännössä havaittiin alla esitettävää vaihtelevuutta korvausohjauksessa siinä, mille viranomaiselle jälkikorvausvaatimus tulisi ympäristövahinkojen osalta osoittaa.

²⁵⁶ Salila 2015a, s. 319–320; Hollo 2021, s. 568.

²⁵⁷ Kursiivilla huomio.

²⁵⁸ HE 273/2009 vp, s. 55.

²⁵⁹ Kursiivilla huomio.

²⁶⁰ Määttä 2007, s. 341–342.

²⁶¹ Esim. lupapäätös ISAVI/1194/2015, s. 128. Lupapäätöksessä (PSAVI/58/04.08/2011, s. 424) todettiin, ettei AVI tutki muita kuin vesistön pilaantumisesta johtuvia korvausvaatimuksia ja tutkimatta jätettiin erilaisista ilmassa kulkevista päästöistä johtuvat korvausvaatimukset.

²⁶² Lupapäätöksen (PSAVI/2461/2017, s. 1070, 1078) mukaan YSL:n tai VL:n mukainen korvausvelvollisuus ei koske kaivospiirin aluetta, koska kaivospiirin alueella korvauskysymykset ratkaistaan kaivoslain perusteella.

Ympäristönsuojelulain ja vesilain mukaisen luvan käsittelyn yhteydessä voidaan ratkaista vain vesitaloushankkeiden rakentamisesta ja käytöstä sekä ympäristönsuojelulain mukaisen toiminnan päästöistä johtuvasta vesistön pilaantumisesta aiheutuvien vahinkojen korvaamista koskevat asiat. Muista vahingoista (mm. melu, pöly) on vaadittava korvausta KaivosL 97 §:n mukaisessa toimituksessa tai NaapL:n tai YVL:n nojalla käräjäoikeudessa, ellei korvauksista ole päästy sopimukseen.²⁶³

Luvassa annetun korvausohjauksen mukaan muun muassa pölystä aiheutuvista vahingoista tulee vaatia korvausta käräjäoikeudessa tai kaivostoimituksessa.²⁶⁴

Ympäristönsuojelulain mukaisen luvan käsittelyn yhteydessä voidaan ratkaista vesistön pilaantumisesta aiheutuvien vahinkojen korvaamista koskevat asiat. Muista vahingoista (mm. melu, pöly) on vaadittava korvausta toimivaltaiselta viranomaiselta kaivoslain, ympäristövahinkolain tai naapurussuhdelain mukaan. Näin ollen AVI:lla ei ole toimivaltaa tutkia vaatimuksia, jotka koskevat pölystä aiheutuvia vahinkoja taikka kaivoksen läheisyydestä kasvinviljelylle aiheutuvia imagohaittoja.²⁶⁵

Korvaustoimivalta on selvä silloin, jos ympäristövahinkoa koskeva korvauskysymys nousee esille tilanteessa, jossa kaivostoimitusta ei tule lainkaan suoritettavaksi. Lähinnä sellaiset tilanteet koskenevat erilaisia vesien johtamishankkeita, kuten purkuputkia. Silloin korvausasiat käsitellään kokonaisuudessaan lupamenettelyssä eräitä käräjäoikeudelle nimenomaisesti säädettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta.²⁶⁶ Oman kysymyksensä muodostaa kuitenkin se, voidaanko mitään kaivostoimintaan liittyviä tukitoimintoja sallia toteutettavaksi ilman kaivoslupaa.²⁶⁷

Edellä kerrottujen korvaussäännösten ja tutkitun ratkaisukäytännön perusteella jää sen sijaan epäselväksi, missä korvausmenettelyssä vettä ja vesistöä koskevat korvausasiat tulisi käsitellä, jos vaikutusalueella tulee suoritettavaksi myös kaivostoimitus. *Hollo – Utter – Vihervuori* katsovat, että YVL 12 § ja KaivosL 105 § eivät merkitse sitä, että kaivostoiminnan merkittävimmät ympäristövahingot ylimalkaan voisivat tulla käsiteltäväksi toimitusmenettelyssä. Lisäksi kaivostoiminnasta aiheutuvat vesien pilaantumisvahingot käsiteltäisiin vesi- ja ympäristönsuojelulain mukaisessa lupamenettelyssä.²⁶⁸ *Hollon* mukaan

²⁶³ Lupapäätös *PSAVI/2461/2017*, s. 1078.

²⁶⁴ Lupapäätös *PSAVI/2744/2017*, s. 59.

²⁶⁵ Yhdessä annetut lupapäätökset *PSAVI/50/04.08/2013 ja PSAVI/2014/2015*, s. 242.

²⁶⁶ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 355.

²⁶⁷ KaivosL 5.1 §:n 4 kohdan mukaan kaivostoimintaan katsotaan kuuluvaksi muun muassa mineraalien louhintaan liittyvät tukitoimenpiteet, joille vaadittaisiin KaivosL 16 §:n mukainen lupa. Ks. *HE 273/2009 vp*, s. 74–75. Enemmälti tätä kysymystä ei ole tutkimuksessa selvitetty.

²⁶⁸ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 355–356.

toimitusmenettely soveltuu harvoin vesiin kohdistuvaan vahinkoon, mutta mahdollisesti esimerkiksi tietoitumuksesta käsiteltävään vesien samentumisesta aiheutuvaan menetykseen. YVL 12 §:ää sovelletaan kuitenkin kaivostoiminnan yhteydessä aiheutuvaan veden tai maaperän pilaantumiseen. Ympäristövahinkolain korvattavan vahingon käsite myötäilee yleisen vahingonkorvauslain määrittämiä täyden korvauksen ollessa lähtökohtana. Jos kysymys ei ole luvallisesti aiheutetusta pilaantumisvahingosta, korvausta tulee pääsääntöisesti kaikissa tapauksissa hakea kanteella käräjäoikeudesta.²⁶⁹

3.1.4 Korvausarviointi

Vesitalouslupamenettelyssä korvattavaa on esimerkiksi kiinteän omaisuuden huononemisesta johtuva arvon aleneminen.²⁷⁰ Korvausten määrällistä arviointia ohjaa VL 13:11, jonka mukaan VL 13:9.1:n 1–5 kohdissa tarkoitettu edunmenetyksestä on määrättävä täysi korvaus, jollei sitä VL 13:9.4:n tai VL 13:12:n tilanteissa ole määrättävä puolitoistakertaisena. Korvaus määrätään lunastuslaisia säädetyllä tavalla, jollei vesilaista muuta johdu. Jos korvaukseen oikeutetun omaisuudelle koituu edunmenetyksen aiheuttaneesta toimenpiteestä välittömästi hyötyä eikä hän sen perusteella ole velvollinen osallistumaan hankkeen kustannuksiin, hänen saamansa hyöty on kohtuuden mukaan sovitellen otettava huomioon korvausta määrättäessä.²⁷¹

Lupamenettelyssä lupanhakijalla on VL 11:3.1:n 3 kohdan mukaan velvollisuus jo lupahakemuksessa esittää selvitystä hankkeen aiheuttamista edunmenetyksistä maa- ja vesialueen rekisteriyksiköille ja niiden omistajille sekä muille asianosaisille. Tuosta selvityksestä kuullaan asianosaisia, jonka jälkeen korvausasia ratkaistaan lupamenettelyn yhteydessä.²⁷² Lupakäytännössä lupa-

²⁶⁹ *Hollo* 2021, s. 602–603 viitteineen.

²⁷⁰ Tarkemmin VL 13:9.1:n 2 kohta.

²⁷¹ VL 13:14:n mukaan korvausvelvolliselle voidaan asettaa määräys ehkäistä edunmenetyksen syntyä erityisin ja kohtuullisin toimenpitein. Laajemmin *Hollo* 1984, s. 340.

²⁷² Näin Ruotsissakin (vrt. miljöbalken 22 kap. 1 a §). Ruotsissa, jos kaivosyhtiö ja maanomistaja eivät pääse sopuun korvauksista, päättää vuorimestari (bergmästare) korvauksista (*SGU* 2016, s. 17). Asiaa ei yleensä oteta ratkaistavaksi ennen kuin ympäristölain mukainen lopullinen tuomio on annettu. Lisäksi jo maanjakotoimitushakemuksessa pitää kuvata onko asiassa riitaa korvauksista (*SGU* 2016, s. 68). Norjassa korvauksista päättää erityinen tuomioistuin ”skjønnsretten” (Lov om erverv og utvinning av mineralressurser 53 §).

viranomainen on lisäksi hyödyntänyt esimerkiksi kiinteistövälittäjien laatimia arvioita.²⁷³

Lupakäytännössä tyypillinen kiinteistön arvon alenemisesta määrättävä korvaus aiheutui rantojen virkistyskäytön vaikeutumisesta.²⁷⁴ Eräissä lupapäätöksessä luvanmukainen toiminta aiheutti vesistön pilaantumista ja sen myötä korvattavaa vahinkoa rantakiinteistöjen omistajille. Rantakiinteistöllä katsottiin olevan vesistösidonnaista virkistysarvoa, josta määrättävä korvaus kattoi uintimahdollisuudelle, veden käyttökelpoisuudelle sauna-, pesu- ja talouskäytössä, veneilylle, virkistyskalastukselle ja yleiselle rannan käytölle päästöistä aiheutuvat/aiheutuneet haitat ja vahingot.²⁷⁵ Esimerkiksi vettymisvahingot ja vedenhankintahaitat ovat olleet tavallisia kiinteistön arvon alenemisena korvattavia menetyksiä.²⁷⁶

3.2 Kaivostoimitus

3.2.1 Haittojen ja vahinkojen korvaaminen

Kaivostoimituksessa toteutetaan KaivosL 77 §:n perusteella käyttöoikeuksien ja erityisten oikeuksien lunastukset kaivosalueita ja kaivoksen apualueita varten sekä määritetään niiden ulottuvuus, eli lunastuksen kohde, lähtökohtaisesti kaivoslupaa tai kaivosaluelunastuslupaa mukailleen.²⁷⁷ KaivosL 49.2 §:n mukaan kaivoksen apualueen käyttöoikeuden lunastaminen voi tapahtua yksistään

²⁷³ Lupapäätöksen (PSY-2006-Y-47, s. 170) mukaan erään lunastettavan kiinteistön osalta luvan saaja oli teettänyt kolme korvausarviota. Kiinteistövälittäjien kauppa-arvomenetelmällä laaditut arviot lunastettavan alueen arvosta olivat 60 000–63 000 euroa ja 60 000–68 000 euroa. Kolmannen, kustannusarvomenetelmän avulla tehdyn arvion mukaisesti lunastettavan alueen arvoksi oli saatu 56 600 euroa ± 20 prosenttia. Ympäristölupavirasto katsoi, että tehdyt arviot osoittavat luotettavasti lunastettavaksi määrätyn kiinteistön arvon suuruusluokan. Vahingonkäräjien edun turvaamiseksi lunastuskorvaus määrättiin kustannusarvomenetelmällä tehdyn arvion mukaisesti korottamalla sitä arvioijan esittämällä 20 prosentin luotettavuustasolla.

²⁷⁴ Ratkaisussa *KKO 1983-II-71* todettiin, että vesilain mukaisella luvallisella toimenpiteellä oli aiheutettu ranta-alueen kohdalla olevalle, muusta vesialueesta erotetulle vesialueelle täydellinen kalakato, ja lomailu- ja muuhun virkistyskäyttöön soveltuvan rannan omistajalla katsottiin olevan oikeus saada korvaus kalakadosta aiheutuvan ranta-alueen myyntiarvon alenemisesta riippumatta hänen oikeudestaan vesialueeseen. Lupakäytännössä kalataloudelliset edunmenetyskorvaukset ovat varsin yleisiä. Muun muassa lupapäätöksessä (PSAVI/2960/2014, s. 125) oli määrätty kalatalousmaksu ja veloitettu maksamaan korvauksia vesialueen osakaskunnalle kalataloudellisen tuoton alenemisesta.

²⁷⁵ Yhdessä annetut lupapäätökset PSAVI/50/04.08/2013 ja PSAVI/2014/2015, s. 283.

²⁷⁶ *Vihervuori* 2010, s. 440.

²⁷⁷ KaivosL 84.2 §:n mukaan erityisestä syystä sallitaan vähäiset poikkeamat luvassa määrätystä ulottuvuudesta.

kaivosluvan nojalla kaivostoimituksessa. Menettely eroaa kaivosalueen käyttöoikeuden lunastamisesta, koska kaivosalueella vaaditaan kaivosluvan lisäksi kaivosaluelunastuslupaa, mikäli kiinteistön omistajat eivät ole suostuneet käyttöoikeuden luovuttamiseen.²⁷⁸

Varsinainen kaivostoimitus tulee KaivosL 79.1 §:n mukaan vireille, kun Maanmittauslaitos saa tiedon myönnetystä kaivosluvasta tai kaivosaluelunastusluvasta.²⁷⁹ Korvaukset määrää LunL 12 §:n mukainen lunastustoimikunta, johon kuuluu puheenjohtajana toimitusinsinööri ja lisäksi kaksi uskottua miestä. Asianosaisia kaivostoimituksessa KaivosL 81 §:n mukaan ovat luvanhaltija ja sellainen henkilö, jonka oikeutta tai etua toimitus välittömästi koskee.

Varsinaisen kaivostoimituksen jälkeen ilmenevien korvausvaatimusten tutkimiseksi voidaan pitää erillinen kaivostoimitus eli niin sanottu *jälkikorvaustoimitus*. KaivosL 97 §:n mukaan, jos kaivoslain 8 luvussa tarkoitettu korvaus voidaan määrätä vasta kaivostoimituksen päätyttyä eikä korvauksista sovita, on korvausasia ratkaistava kaivosaluelunastusluvan, kaivosluvan haltijan tai korvausta vaativan hakemuksesta pidettävässä toimituksessa, jossa noudatetaan vastaavasti, mitä kaivostoimituksesta säädetään. Ennen vuoden 2011 kaivoslain voimaantuloa jälkikorvausten määrääminen kuului käräjäoikeuden toimivaltaan.²⁸⁰ Nyt KaivosL 97 §:n mukaista jälkikorvausmenettelyä sovelletaan KaivosL 181.3 §:n siirtymäsäännöksen perusteella myös kumottujen kaivoslakien mukaiseen kaivostoimintaan.²⁸¹ Kaivostoiminnan aloittamisen jälkeen syntyvät haitat ja vahingot ovat todennäköisimmin erilaisia ympäristövahinkoja, kuten melu- ja pölyhaittoja.²⁸²

Kaivoslain mukaisten alueiden lunastuksessa noudatetaan KaivosL 77 §:n mukaan lunastuslakia, jollei kaivoslaista muuta johdu. Kaivos- ja lunastuslait viittaavat lisäksi eräiden menettelyjen osalta kiinteistömuodostamislakiin (554/1995, KML), mikä ei kuitenkaan vaikuta aineellisoikeudellisesti lunastuskorvauksen tason määräytymiseen.²⁸³

Kaivoslain 6 §:n yleisenä periaatteena on, että kaivostoiminnan aiheuttamat haitat ja vahingot tulee korvata. Kaivoslaissa säädetään muun muassa kaivoshankkeen vaikutuksen huomioimisesta lunastettavan omaisuuden arvoon

²⁷⁸ HE 273/2009 vp, s. 51.

²⁷⁹ KaivosL 33 §:n mukaan kaivosluvan ratkaisee kaivosviranomainen ja kaivosaluelunastusluvan valtioneuvosto. Ruotsissa luvan kaivostoimintaan myöntää maa- ja ympäristötuomioistuimien (mark- och miljödomstolen) ensimmäisenä oikeusasteena (*Sverige regeringskansliet* 2013, s. 19).

²⁸⁰ HE 273/2009 vp, s. 63.

²⁸¹ HE 273/2009 vp, s. 13, 171. Ympäristövahinkolaiilla ei sen sijaan ole katsottu olevan takautuvaa vaikutusta (*Vihervuori* 1998, s. 369).

²⁸² HE 273/2009 vp, s. 8.

²⁸³ Esim. LunL 16.1 §.

(KaivosL 83 §), arvohetkestä ja yleisen hintatason huomioimisesta korvauksessa (KaivosL 94 §), korvauksensaajasta (KaivosL 95 §) sekä korosta ja maksamismenettelystä (KaivosL 96 §).

Lisäksi yleisenä lähtökohtana lunastusoikeudellisessa korvaamisessa voidaan pitää sitä, että asianosaiset voivat sopia korvauksista. LunL 40 §:n mukaan lunastustoimikunnan on vahvistettava sopimus, kunhan sopimus ei loukkaa luovuttajan oikeutta ilmeisellä tavalla. Muussa tapauksessa lunastustoimikunnan tulee määrätä korvaus.²⁸⁴ Määrättäessä lunastusoikeudellista korvausta menetyksestä edellytetään sitä, että menetys on ennakoitavissa olevassa syy-yhteydessä lunastushankkeeseen ja taloudellisesti määriteltävissä.²⁸⁵ Määrättävän korvauksen on pääsääntöisesti oltava LunL 47.1 §:ssä tarkoitettu kertakaikkinen rahakorvaus.²⁸⁶

Lunastuslain 39 §:n mukaan haittojen ja vahinkojen tulee olla todennäköisenä pidettäviä päätöksentekohetkellä. Mainitun säännöksen mukaan lunastuslakia ei sovelleta sellaisten haittojen ja vahinkojen korvaamiseen, jotka syntyvät lunastuspäätöksen julistamisen jälkeen. Edelleen säännöksessä todetaan, että kiinteistölle aiheutuneet haitat ja vahingot tulee korvata täysimääräisinä, jos ne ovat syntyneet kymmenen vuoden kuluessa lunastuspäätöksen julistamisesta. Kaivoslaissa ei ole säädetty vastaavaa korvattavuuden ajallista rajoitusta, vaan KaivosL 97.2 §:ssä jälkikorvausten saaminen on sidottu haittojen ja vahinkojen ilmentymiseen. Kaivoslaki poikkeaa lunastuslaista siinä, että lunastuslakia tulee soveltaa myös kaivostoimituksen jälkeen ilmenevien haitta- ja vahinkokorvausten määräämiseen.

Lunastuslain LunL 45.1 §:n nojalla kaivostoimituksessa voidaan määrätä korvausta niistäkin haitoista ja vahingoista, joissa taloudellisen menetyksen aiheutumista omistajalle voidaan pitää todennäköisenä, muttei pystytä kuitenkaan riittävällä varmuudella selvittämään niiden määrää. Silloin korvausta tulee määrätä siihen määrään saakka, mihin sen vähintään voidaan katsoa nousevan.²⁸⁷

Ympäristövahingot korvataan kaivostoimituksessa ympäristövahinkolain aineellisten korvaussäännösten nojalla, kun kysymys on mainitun lain mukaisesta ympäristövahingosta.²⁸⁸ YVL 12 §:n mukaan, jos kaivoslain mukai-

²⁸⁴ Lisäksi HE 179/1975 II vp, s. 28–29.

²⁸⁵ HE 179/1975 II vp, s. 20, 27. Hollo – Utter – Vihervuori (2018, s. 17–18) mukaan varsinaisen ympäristöllisen muutoksen määrittäminen perustuu kolmivaiheiseen syy-yhteydsketjuun: laukaiseva toiminta, siitä seuraava ympäristön pilaantuminen tai muu häiriö sekä tämän synnyttämä vahinko.

²⁸⁶ Poikkeuksellisesti vuotuinen korvaus voidaan määrätä, kun kyseessä on määräaikainen lunastus ja korvauksensaaja siihen suostuu. Ks. LunL 47.2 §; HE 179/1975 II vp, s. 33.

²⁸⁷ Kuusiniemi – Peltomaa 2000, s. 238–239.

²⁸⁸ HE 165/1992 vp, s. 30; HE 273/2009 vp, s. 73–74, 132. Ympäristövahinkolain ja kaivoslain rinnakkaisesta soveltamisesta laajemmin Määttä 2007, s. 332–336.

nessä menettelyssä tulee määrättäväksi korvaus mainitun lain tarkoittamasta ympäristövahingosta, sovelletaan silloin ympäristövahinkolain säännöksiä korvausvelvollisuudesta ja korvauksen määräämisen perusteista kuitenkin kyseisen lain 8–10 §:ää lukuun ottamatta.²⁸⁹ Sen sijaan esimerkiksi maisemahaittojen korvaamiseen ympäristövahinkolakia ei sovelleta.²⁹⁰ Muun kuin ympäristövahinkolain mukaisen ympäristövahingon osalta kaivostoimituksessa sovellettavaksi tulevat KaivosL 77 §:n viittauksin lunastuslain haitan- ja vahingonkorvausta koskevat säännökset (LunL 35 §, 37 §).

Korvausmenettelyssä joudutaan ensin arvioimaan ympäristövahingon luonnetta, jonka perusteella selviää sekä korvausasiassa toimivaltainen viranomainen että sovellettavaksi tuleva korvaussäädös.²⁹¹ Toimivaltakysymykseen palataan tarkemmin jäljempänä kappaleessa 3.2.3. Ympäristövahinkojen korvaamisessa tulee lisäksi huomioida ympäristöoikeudelliset periaatteet, kuten aikaprioriteettiperiaate ja passiviteettiperiaate.²⁹²

Tutkitussa toimitusratkaisukäytännössä on ollut tavanomaista, että korvausasian käsittelyssä sovellettavat säännökset todettiin käsittelyn alkuun eikä niiden soveltamista yksittäisessä korvausasiassa enemmälti avattu. Ympäristövahinkojen korvaamisen osalta niissä on yleisimmin viitattu lunastuslain haitan- ja vahingonkorvauksia koskeviin 35 ja 37 §:ään.²⁹³

²⁸⁹ YVL 8 § säättää yhteisvastuusta eikä sen tarkastelu ole tutkimuksen kannalta keskeistä. YVL 10 §:ssä säännellään lunastusvelvollisuudesta silloin, kun ympäristövahinko olennaisesti vaikeuttaa kiinteistön käyttöä tarkoitukseensa. Säännöksen mukaan asia palautuu takaisin toimitusmenettelyyn, jos tuomioistuin määrää kiinteistön tai sen osan lunastettavaksi. Ympäristövahinkolain esitöissä (*HE 165/1992 vp*, s. 30) puolestaan on katsottu, että pakkotoimilakeihin perustuvissa toimituksissa lunastusvelvollisuudesta on ennestään vastineita pakkotoimilakeissa. KaivosL 86 §:n mukaan kiinteistön omistaja voi esittää lunastusvaatimuksen, jos kaivosalueesta tai kaivoksen apualueesta aiheutuu merkittävää haittaa kiinteistön tai sen osan käyttämiselle tai jos asemakaavassa on osoitettu alue kaivostoimintaa varten. Kaivoslain mukainen lunastusoikeus koskee sanamuotonsa perusteella ainoastaan lunastusrelaatiassa olevia alueita. Kaivoslaista ei ilmene sitä, miten lunastusrelaation ulkopuolisten omistajien mahdollisiin lunastusvaatimuksiin tulisi suhtautua silloin, kun ne johtuvat muista kuin YVL:n ympäristövahingoista.

²⁹⁰ Laajemmin kpl 2.4.3.

²⁹¹ *HE 165/1992 vp*, s. 30–31; *Kuusiniemi* 1997, s. 194; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 358.

²⁹² Ympäristöoikeuden periaatteista ks. *Kuusiniemi* (2012, s. 27–28), jonka mukaan aikaprioriteetilla on merkitystä lähinnä joustavan kohtuullisuuspunninnan suuntaviivana sietokynnystä paikannettaessa. Häiriön kohtuullisuutta arvioitaessa on merkitystä sillä, onko häiriötä aiheuttava aloittanut kyseisen kiinteistönkäyttömuodon ennen kuin naapuri oman häiriöstä kärsivän käyttönsä. Rasituksen poistamista tai toiminnan lakkauttamista on vaadittava viimeistään kolmessa vuodessa kohtuuttoman rasituksen ilmenemisestä (passiviteetti), mutta muutoinkin kohtuullisuusarviossa voi olla merkitystä sillä, onko naapuri sietänyt samantasoisena jatkuvaa häiriötä vuosikausia, ennen kuin on reagoinut asiaan.

²⁹³ Esim. toimitukset *MMLm/22776/33/2005*, *pöytäkirja* 18.12.2007, s. 29–32; *MMLm/6614/33/2013*, *pöytäkirja* 28.11.2013, s. 5–6.

Ympäristövahinkolaissa olisi oma etukäteiskorvausta koskeva säännös YVL 9 §:ssä, mutta sitä ei YVL 12 §:n mukaan voida soveltaa kaivostoimiuksessa. Ympäristövahinkolakia säädettäessä valintaa perusteltiin käytännön vaikeuksilla ja sillä, että pakkotoimilaeissa jo ennestään on vastineita etukäteiskorvauksesta.²⁹⁴

Lunastuslain 39 §:n lähtökohtana on, että päätöksentekohetkellä todennäköisenä pidettävät menetykset tulee korvata. Lunastuslain perusteella lunastusrelaation ulkopuolisten haitan- ja vahingonkärsijöiden korvausoikeudellinen asema on heikompi kuin lunastusrelaatiossa sijaitsevien kiinteistönomistajien, koska lunastusrelaation ulkopuolelle oikeus korvaukseen määräytyy kohtuullisuusperustein.²⁹⁵ Korvauskäytännössä kumotun kaivoslain aikana korvauksia määrättiin kaivosalueen muodostamisen yhteydessä yleensä vain todellisista menetyksistä, mikäli kaivostoiminnan alkamisesta ei ollut tietoa.²⁹⁶

Kaivoslain 82 §:n mukaan kaivostoimituksessa tehtävällä haltuunotolla syntyy kaivosaluelunastusluvan ja kaivosluvan haltijalle oikeus käyttää alueita ja oikeuksia kaivosluvassa osoitettuihin tarkoituksiin kiinteistöön kohdistuvan muun oikeuden estämättä.²⁹⁷ KaivosL 81 §:n mukaan kaivoksesta taikka kaivosalueen tai kaivoksen apualueen käyttämisestä aiheutuvasta haitasta tai vahingosta voidaan vaadittaessa määrätä korvaus LunL 38 §:n estämättä. Asianosaiset

²⁹⁴ YVL 9 §:n mukaan, jos häiriöstä tulevaisuudessa aiheutuva ympäristövahinko voidaan etukäteen arvioida, korvaus siitä on vaadittaessa määrättävä ennakolta kertakaikkisena tai vuosikorvauksena. Mainittua säännöstä selittävässä esitöissä (*HE 165/1992 vp*, s. 28–30) nostetaan esille korvaamiseen liittyvänä näkökohtana se, että eräissä tapauksissa ympäristövahingon aiheutuminen ja vahingon määrä on suurella todennäköisyydellä arvioitaessa jo ennen vahinkotapahtumaa. Silloin on kohtuullista, että korvaus voidaan vaadittaessa määrätä jo ennalta. Häiriön on täytynyt jo alkaa ennen korvausvaatimusta eli toiminnalle on myönnetty lupa, mutta toimintaa ei ole vielä aloitettu. Ks. *Kuusiniemi 1997*, s. 193; *Hollo – Utter – Vihervuori 2018*, s. 318.

²⁹⁵ *Kuusiniemi 1997*, s. 175–181; *Kuusiniemi – Peltomaa 2000*, s. 238–240. Lunastusrelaation ulkopuolisten haitan- ja vahingonkärsijöiden asemasta on LunL 38 §:ää koskevien esitöiden (*HE 179/1975 II vp*, s. 28) kohdassa todettu seuraavaa: ”Huolimatta siitä, ettei asianomainen henkilö vastaavassa tapauksessa voisi saada korvausta taikka korvauksen saaminen olisi ainakin epävarmaa, jos hanke toteutettaisiin lunastusta toimeenpanematta, voitaneen pitää perusteltuna, että varataan mahdollisuus korvauksen saamiseen lunastuksen yhteydessä niissä tapauksissa. Tämän vuoksi onkin päädytty ehdottamaan, että edellä tarkoitettussa asemassa oleville henkilöille voitaisiin lunastuksen toimeenpanon yhteydessä suorittaa harkinnanvarainen korvaus lunastuksen vuoksi välillisten haittojen ja vahinkojen korvaamiseksi sellaisissa tapauksissa, joissa tätä on pidettävä muutoin syntyvien epäoikeudenmukaisuuksien korjaamiseksi erityisen tarpeellisena.”

²⁹⁶ *Välisalmi 1979*, s. 9. Eräässä vanhassa toimitusratkaisussa toimitusmies oli lausunut omistajan huoleen tulvavesien mahdollisesti aiheuttamasta haitasta, että ”niistä haitoista, joita nyt ei voida nähdä eikä arvata, voi maanomistaja hakea korvausta alioikeudesta” (*Toimitus Pyhäjärvi 7–V–5, pöytäkirja 29.7.1959*, s. 16).

²⁹⁷ *HE 273/2009 vp*, s. 123–124.

on lisäksi kaivoslain esitöissä toivottu asetettavaksi yhdenvertaiseen asemaan lunastusrelaatiosta riippumatta.²⁹⁸ Näiden perusteiden vuoksi todennäköisinä pidettävistä ympäristövahingoistakin voidaan määrätä korvausta jo varsinaisessa kaivostoimituksessa muiden korvausedellytysten täytyessä. Ympäristövahinkojen syntymisen todennäköisyyttä voidaan selvittää esimerkiksi saatavilla olevien ympäristöselvitysten avulla.²⁹⁹ Mikäli kaivostoimituksessa käy esille sellaisia seikkoja, jotka voisivat estää kaivoshankkeen kokonaisuudessaan, voi tällöin olla tarkoituksenmukaista joko keskeyttää toimituksen käsittely KML 179 §:n edellytysten täytyessä tai jättää korvauskäsittely jälkikorvausmenettelyyn.

Kaivostoimituskäytännössä on usein katsottu, että kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaaminen jätetään kokonaan tai osaksi käsiteltäväksi KaivosL 97 §:n mukaisessa kaivostoimituksessa, koska ne eivät ole todennäköisiä tai todennettavissa päätöksentekohetkellä.³⁰⁰ Toimituskäytännössä on voitu katsoa, että jälkikorvausmenettelyä puoltaa se, ettei kaivostointaa ole vielä konkreettisesti aloitettu.³⁰¹ Eräässä maa- ja metsätalouden ministeriön päätöksessä sen sijaan katsottiin, ettei sillä seikalla, onko varsinaisen kaivoksen perustamisesta tehty lopullinen päätös, onko kaivostoiminta käynnistetty tai sijaitseeko kiinteistö kaivosalueella taikka sen ulkopuolella, ole korvausten määräämisen kannalta merkitystä, mikäli korvausperusteet aiheutuvat varsinaisen kaivosalueen olemassaolosta. Maa- ja metsätalouden ministeriön päätöksessä kaivosalueen muodostamista koskevaa toimitusta voidaan verrata suoraan tavanomaiseen lunastusmenettelyyn, jossa kaikki ne haitat on korvattava, jotka voidaan ennakoita.³⁰²

Kaivostoimituskäytännössä on toisaalta voitu katsoa perustelluksi käsitellä ympäristövahinkoja jo varsinaisen kaivostoimituksen yhteydessä, koska jo päätöksentekohetkellä oli ollut nähtävissä kaivostoiminnasta johtuvia haitallisia ja alueen viihtyisyyttä heikentäviä meluvaikutuksia. Eräässä toimitusratkaisussa todettiin, että olisi kohtuutonta maanomistajia kohtaan, jos kaikki ”immisiohaittakorvausasiat” jätettäisiin jälkikorvausmenettelyyn, vaikei kaikkia

²⁹⁸ HE 273/2009 vp, s. 123.

²⁹⁹ Esim. laajimmissa kaivoshankkeissa edellytetään jo kaivoslupamenettelyssä esittämään ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetussa laissa (252/2017, YVAL) tarkoitettu yhteysviranomaisen perusteltu päätelmä, joka mainitun lain 23 §:n mukaan laaditaan hankkeen merkittävistä ympäristövaikutuksista. Laajemmin YVA-menettelystä ks. *Pölonen – Perho* 2018.

³⁰⁰ Esim. toimitukset *Lappeenranta 405:2002:19*, pöytäkirja 12.10.2000, s. 19; *MMLm/10847/33/2005*, pöytäkirja 26.10.2004, s.12; *MMLm/22776/33/2006*, pöytäkirja 18.12.2007, s. 14; *MMLm/19875/33/2008*, pöytäkirja 15.4.2009, s. 32; *MMLm/8594/33/2011*, pöytäkirja 17.10.2011, s. 7.

³⁰¹ Esim. toimitukset *MMLm/5404/33/2014*, pöytäkirja 26.9.2014, s. 7; *MMLm/23662/33/2013*, pöytäkirja 1.3.2016, s. 4. Ks. myös *Mikkelin KO* 2001, s. 10.

³⁰² *Turun KO* 2005, s. 59.

haitallisia melu- ja värinävaikutuksia voida ennakoida eikä tietää.³⁰³ Joskus jälki-
korvausmenettely on ollut jopa asianosaisten yhteisenä tahtotilana.³⁰⁴

Kaivostoimituksissa tulee pyrkiä arvioimaan päätöksentekohetkellä todennäköisenä pidettäviä haittoja ja vahinkoja, mukaan lukien ympäristövahinkoja, jo saatavilla olevien selvitysten perusteella. Ympäristöluvan puuttumattomuus ei varsinaisesti estä kaivosluvan haltijaa aloittamasta alueella valmistelevia toimenpiteitä. Ympäristöluvan keskeneräisyys on eittämättä tekijä, joka lisää epävarmuutta kaivostoiminnan alkamisesta alueella ylipäättään. Tällöin korvauskäsittelyssä tulee keskittyä arvioimaan kaivosluvan myöntämisestä johtuvia haitallisia vaikutuksia kiinteistöjen omistajille ja niiden todennäköisyyttä.

3.2.2 Virallisperiaatteen ulottuvuus

Täyden korvauksen periaatteeseen liittyy ajatuksellisesti virallisperiaate.³⁰⁵ Varsinaisessa kaivostoimituksessa tämä ilmenee niin, että asianosaisten ei tarvitse esittää korvausvaatimusta, vaan korvauksen määräämisen edellytykset tutkitaan ja ratkaistaan viran puolesta LunL 41 §:n mukaisesti. Virallisperiaatteesta ovat poikkeuksena lunastusrelaation ulkopuolisille tahoille määrättävät korvaukset, joita tulee erikseen vaatia.³⁰⁶ KaivosL 97 §:n mukaista jälkikorvaustoimitustakaan ei aloiteta, ellei asianosainen ensin hae toimitusta ja esitä vaatimusta kaivostoiminnan aiheuttaman korvauksen määräämiseksi.

Selvittämisvastuun jakautumisesta kaivostoimituksessa ei ole säädetty. Oikeuskirjallisuudessa asiaa on sivuttu eri yhteyksissä. *Hyvösen* mukaan toimitusmenettelyssä noudatetaan pääsääntönä virallisperiaatetta, josta kuitenkin voidaan osoittaa useita säädännäisiä poikkeuksia. Viranomaisen keskeisimpänä tehtävänä toimitusmenettelyssä on julkisen intressin valvominen esimerkiksi kaavoituspoliittisissa kysymyksissä ja silloin, kun suojataan toimituksen ulkopuolisen tahon asemaa, kuten pantinhaltijan etua. Ihmisillä on lähtökohtaisesti määräämisvalta asioissaan sekä kyky ja ymmärrys valvoa omia etujaan toimituksessa.³⁰⁷ *Hollon* mukaan lunastustoimituksessa virallisperiaate koskee lunastuksen tai vahingon ulottuvuutta alueellisesti ja henkilöpiirin suhteen, korvauksen määrää ja suoritustapaa. Erityisissä olosuhteissa asianosaiset voivat lisäksi esittää korvausvaatimuksia haitoista ja vahingoista. Muiden kuin lunastusrelaatiossa olevien on pääsääntöisesti valvottava oikeuttaan korvaukseen, koska ei

³⁰³ Toimitus MMLm/22776/33/2005, pöytäkirja 18.12.2007, s. 30.

³⁰⁴ Esim. toimituksessa MMLm/23662/33/2013, pöytäkirja 1.3.2016, s. 3.

³⁰⁵ *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 141.

³⁰⁶ Muista poikkeuksista laajemmin ks. *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 141–142.

³⁰⁷ *Hyvönen* 1970, s. 4–9, joka tarkastelee virallisperiaatetta pääosin kiinteistön ulottuvuuteen kajoamisen näkökulmasta.

voida edellyttää lunastustoimituksessa selvitettävän lunastettavan omaisuuden ympäristössä ilmeneviä vahinkoja viran puolesta. Joka tapauksessa virallisperiaatteen soveltamista on tulkittava siten laajasti, että kaikki lunastuksesta välittömästi johtuvat korvauskysymykset selvitetään niin, että perusteena ovat oikeussuhteiden muutokset. Tämän vuoksi vahinkojen selvittäminen ei edellytä prima facie korvausvelvollisuuden ilmeisyyttä, vaan asianosaisen vaatimus voi tarkoittaa sen selvittämistä, onko hänellä oikeus korvaukseen.³⁰⁸ *Kuusiniemi – Peltomaa* toteavat, että on selvää mitä subjektiivisemmasta menetyksestä on kysymys, sitä parempi asiantuntemus asianosaisella on korvauksen määräämisen suhteen.³⁰⁹

Edellä kerrotut kannanotot ovat rakentuneet yleisille lunastusoikeudellisille lähtökohdille, joissa sovellettavaksi tulee lisäksi LunL 38 §:n merkittävien haittojen korvauskynnys. Kyseistä säännöstä ei kuitenkaan sovelleta kaivostoimituksessa KaivosL 81 §:n mukaan. Sen vuoksi kaivostoimituksessa on mahdollisuus selvittää erilaisia ympäristövahinkoja laajemmin kuin yleensä lunastusoikeudessa.

Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi katsottu, ettei ympäristövahinkolain säätämällä ole tarkoitettu laajentaa vahingonkorvausoikeudellisia periaatteita lunastusoikeudelliseen korvaamiseen siten, ettei virallisperiaatetta lainkaan sovelleta kaivostoimituksissa ympäristövahinkojen kohdalla.³¹⁰ *Hollo – Utter – Vihervuori* pitävät jossain määrin tulkinnanvaraisena sitä, onko toimituksessa selvitettävä sellaisia väitettyjä ympäristövahingoiksi katsottavia vaikutuksia, jotka joko itsessään ovat kiistanalaisia tai joiden syy-yhteys ei ole prima facie todennäköinen. Selvittämisvastuu ei kuitenkaan ulotu niin pitkälle, että kaivostoiminnasta väitetyiksi aiheutuvat ympäristövahingot tulisivat viran puolesta selvitettäviksi, elleivät ne ole yleisen kokemuksen ja saatavissa olevan selvityksen mukaan kaivostoiminnalle ominaisia. Merkitystä on lisäksi sillä, miten

³⁰⁸ *Pietilä* 1973, s. 128–130; *Hollo* 1984, s. 225–227.

³⁰⁹ *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 142.

³¹⁰ *Hollo – Utter – Vihervuori* (2018, s. 358–361) mukaan on varsin kyseenalaista, voidaanko toimitusmenettelyissä vallitsevaa virallisperiaatetta laajentaa koskemaan uusia vahinkotapahtumakategorioita ja samalla ehkä uusia vahingonkärsijätahoja. Lähtökohtana on pidettävä sitä, että asianosaispiiri määräytyy toimituksen varsinaisen kohteen mukaisesti, jolloin siis lunastustoimituksessa ei ilman kussakin tapauksessa sovellettavassa laissa olevaa säännöstä olisi mahdollista ryhtyä ainakaan viran puolesta ennakoimaan, minkälaisia ympäristövahinkoja paikalle suunniteltu laitos toimiessaan tulisi aiheuttamaan. Niinpä LunL 38 §:n yleisperiaate edelleen rajoittaa korvauksia vaativien piirin laajentamista viran puolesta lunastustoimituksessa. YVL 12 § ei laajenna ympäristövahingon käsitteen välityksin minkään pakkotoimilain korvauksen vaatimiseen oikeutettujen eikä korvattavien menetystenkään piiriä, muutoin kuin luonnollisesti siten, että YVL:n myötä korvattavan vahingon ja korvattavan menetyksen ulottuvuus laajenee ympäristövahinkolain mukaisesti. Tämä senkin vuoksi, että tuollainen laajenus olisi selvässä ristiriidassa pakkotoimilakien virallisperiaatteen kanssa.

kiinteä yhteys vahingolla on toimituksessa toteutettavaan maankäyttöpäätökseen tai sen aiheuttamaan maankäytön muuttumiseen.³¹¹ *Kuusiniemen* mukaan virallisperiaatetta ei liene tarkoitettu sovellettavaksi aivan kaikkien korvausta vaativien tahojen korvausasioiden selvittämiseen.³¹²

Koivula on katsonut, että korvausmenettelyssä ei voida unohtaa sitä, että pyrittäessä oikeaan lopputulokseen selvityskustannusten tulee pysyä kohtuullisina vahingon laatuun ja määrään nähden. Jos kohtuullisin keinoin saatavat selvitykset loppuvat kesken, joudutaan turvautumaan harkintaan, jossa asiasta selvillä olevien seikkojen rinnalla kohtuullisuus on merkittävästi arviointiin vaikuttava tekijä.³¹³ Kaivostoimituskäytännössä ympäristövahinkojen korvausasian selvittelyssä on hyödynnetty YVA-menettelyn ja ympäristölupamenettelyn yhteydessä tehtyjä ympäristöselvityksiä.³¹⁴

Kaivostoimituksessa on piirteitä hallintomenettelystä, joskaan puhdas-ta hallintomenettelyä se ei ole.³¹⁵ Hallinto-oikeudellisessa virallisperiaatteessa lähdetään perinteisesti siitä, että päävastuu asian selvittämisestä ja asian ratkaisemisen kannalta tarpeellisten tietojen hankkimisesta on viranomaisella. Viranomaisen menettelyjohtovaltaan kuuluu lisäksi vastuu siitä, että selvitystehtävistä huolehditaan asianmukaisesti. Hallintoasian selvittämisellä tavoitellaan aineellisesti oikean ratkaisun tekemistä.³¹⁶ *Hyvösen* mukaan kiinteistötoimituksissa on korostettu viranomaisen aktiivista panosta aineellisen totuuden selvittämiseksi.³¹⁷ *Kuusiniemen ja Peltomaan* mukaan asianosaisten tekemillä

³¹¹ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 362–363.

³¹² *Kuusiniemi* 1997, s. 188–190.

³¹³ *Koivula* 1968, s. 10.

³¹⁴ Esim. toimitukset *MMLm/8594/33/2011*, pöytäkirja 17.10.2011, s. 4; *MMLm/4965/33/2019*, pöytäkirja 29.10.2019, s. 14.

³¹⁵ Toimitusmenettelyn oikeudellisesta luonnehdinnasta ks. *Hyvönen* 1970, s. 42–47; *Hyvönen* 1998, s. 27–28; *Kuusiniemi* 1997, s. 173–174; *Malin* 2022, s. 65–86.

³¹⁶ *Niemivuo – Keravuori-Rusanen – Kuusikko* 2010, s. 275; *Mäenpään* (2003, s. 299) mukaan viranomaisen on järjestettävä menettely siten, että asian ratkaisemiseksi tarvittavat selvitykset ja tiedot ovat sen käytettävissä. Sen sijaan käytännön vastuu selvityksen hankkimisesta ja esittämisestä jakautuu viranomaisen ja asianosaisten välillä asian luonteesta ja vireille laittajasta riippuen. Viranomaisen ohella asianosaisten on huolehdittava oman asiansa konkreettisesta selvittämisestä. Virallisperiaate edellyttää, että viranomaisen on mahdollisuuksien mukaan ja asiaa koskevien erityissäännösten rajoissa varmistettava, että asianosainen todella pystyy toteuttamaan selvittämisvastuunsa. Jos selvityksessä on puutteita, eikä sen perusteella ole riittäviä edellytyksiä ratkaista asiaa, viranomaisen on varattava asianosaiselle tilaisuus täydentää selvityksiä. Tarvittaessa on vielä ohjattava asianosaista täydennyksen antamisessa.

³¹⁷ *Hyvösen* (1998, s. 40–41) mukaan kiinteistötoimituksissa virallisperiaate on pääsääntönä. Toimitusmenettelyyn liittyvää virallistoimintoisuuden korostamista osoittaa osaltaan KML 264.1 §, jonka mukaan muutoksenhakutuomioistuimena oleva maaoikeus voi omasta aloitteestaan hankkia asian ratkaisemiseksi tarvittavaa selvitystä.

korvausvaatimuksilla on silti tosiasiallisesti huomattava merkitys virallisperiaatteesta huolimatta.³¹⁸

Kaivostoiminnan aiheuttamat haitat ilmenevät yleensä vasta kaivostoiminnan alkamisen jälkeen ja useimmiten haitat ovat tuolloin erilaisia ympäristövahinkoja. Ennen kaivoslain kokonaisuudistusta jälkikorvausvaatimukset tutkittiin käräjäoikeudessa yleisten vahingonkorvaussäännösten perusteella eikä virallisperiaatetta sovellettu.³¹⁹ Sittemmin jälkikorvausten käsittely on siirretty kaivostoimitukseen ja asianosaisia on tavoiteltu asetettavaksi yhdenvertaiseen asemaan korvausmenettelyssä riippumatta lunastusrelaatiosta.³²⁰

Silloin, kun ympäristövahinkoja korvataan kiinteistön arvon alenemisena, voi olla perusteltua lähestyä kaivostoiminnasta aiheutuvan kokonaishaitan selvittämistä kiinteistöarviointia koskevin menetelmin ja saatavilla olevaan tutkimusaineistoon tukeutuen.³²¹ Tällainen selvittely edellyttää erityisasiantuntemusta, joka osaltaan puoltaa painottamaan viranomaislähtöistä selvittämistä vastuuta kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen kohdalla. Vahingon syntymisen todennäköisyystarkastelussa puolestaan voitaneen tukeutua YVL 4.1 §:ssa säänneltyyn, analogisesti muidenkin kuin YVL:n mukaisten ympäristövahinkojen kohdalla.³²²

Kaivostoimituksen pääpaino ei kuitenkaan tule siirtyä pois lunastettavien alueiden korvaamisesta ja todennäköisten haittojen ja vahinkojen korvauskäsittelystä. Asianosaisilla on myös itsellään mahdollisuus esittää korvausvaatimuksensa tueksi selvityksiä, joiden soveltuvuutta korvausasian ratkaisuun lunastustoimikunta kaivostoimituksessa punnitsee. Mikäli jokin korvausasia vaikuttaa äkkiseltään todennäköiseltä, mutta vaatii tarkempaa selvittelyä, voi olla tarkoituksenmukaisempaa jakaa kaivostoimitus suoritettavaksi erillisenä kaivostoimituksena kiinteistönmuodostamisasetuksen (1189/1996) 11 §:n mukaisesti.

Kaivostoimituksessa asianosaisilla on mahdollisuus sopia korvauksista LunL 40 §:n perusteella. Sopimus korvauksista on lunastustoimikunnan vahvistettava ennakkokorvaussopimuksia lukuun ottamatta, jollei korvausta ole sovittu ilmeisesti pienemmäksi millaiseksi se muutoin olisi määrättävä. Viranomaiskontrolli ulottuu siten ainoastaan ilmeisesti liian pieniksi sovittuihin korvauksiin eikä lainkaan niihin tilanteisiin, missä korvaus sovitaan liian suureksi.

³¹⁸ *Kuusiniemi – Peltomaa* 2000, s. 142.

³¹⁹ *Kuusiniemi* 1997, s. 204–205.

³²⁰ *HE 273/2009 vp*, s. 123, lukuun ottamatta korvausvaatimusta koskevaa lisäedellytystä lunastusrelaation ulkopuolisille vahingonkäräjöille.

³²¹ Korvauksen määrällisestä arvioinnista ks. kpl 2.3.

³²² Todennäköisyysarvioinnin tekemisessä voitaneen käytännössä tukeutua kaivoshankkeissa laadittaviin ympäristöselvityksiin, joita laaditaan muun muassa YVA- ja lupamenettelyissä. YVAL:n tarkoituksesta ja tavoitteista tarkemmin ks. *Pölonen – Perho* 2018.

Korvausta määrättäessä esitetystä korvausvaatimuksesta voidaan sinällään kuitenkin poiketa sekä alas että ylöspäin.³²³

3.2.3 Toimivalta kaivostoimituksessa

Kaivostoimituksessa käsitellään kaivosalueen tai kaivoksen apualueen lunastuksesta aiheutuvat korvauskysymykset joko varsinaisen KaivosL 77 §:n mukaisen kaivostoimituksen yhteydessä tai KaivosL 97 §:n mukaisessa kaivostoimituksessa.³²⁴ Ympäristövahinkojen korvausasioita on lähtökohtaisesti pidetty tyypillisinä dispositiivisinä riita-asioina, joiden ratkaiseminen tavallisesti kuuluu käräjäoikeudelle.³²⁵ KaivosL 105 § viittaa ympäristövahinkolakiin, jonka 12 §:ssä vastaavasti mainitaan kaivoslaki.³²⁶ Ympäristövahinkojen, myös YVL:n mukaisten, korvaamista voidaan käsitellä kaivostoimituksessa.³²⁷

Ympäristövahinkoa koskevan vaatimuksen tutkiminen kaivostoimituksessa on riippuvainen siitä, minkä laatuista ympäristön haittavaikutuksesta on kysymys. Artikkelin kappaleessa 3.1 esitettiin laajemmin korvaussäätelyn lähtökohdat ympäristö- ja vesitalouslupamenettelyssä. Korvausasioiden toimivalta veteen ja vesistöön liittyvien ympäristövahinkokysymysten osalta on näyttäytynyt korvaussäädösten, luparatkaisukäytännön ja oikeuskirjallisuuden osalta sekavahkolta. Kaivostoimitusratkaisukäytännössä veteen liittyvien korvausasioiden tutkiminen on ollut vaihtelevaa. Kumottujen vesi- ja kaivoslakien vielä

³²³ *Kuusiniemi – Peltomaa 2000*, s. 143. Ennakkokorvauksista sopimisesta ks. LunL 64 §.

³²⁴ Kaivostoimituksessa voidaan lisäksi käsitellä korvausriitoja, jotka liittyvät malminetsintäkorvauksiin (KaivosL 99 §), louhintakorvauksiin (KaivosL 100 §), sivutuotekorvauksiin (KaivosL 101 §), kyllähuuhdontakorvauksiin (KaivosL 102 §) ja malminetsintäkorvauksiin (KaivosL 103 §). Edellytyksenä on, ettei korvauksesta ole päästy sopimukseen (KaivosL 104 §). Kaivostoimituksen toimivalta ei kuitenkaan ulotu muun muassa kaivosviranomaiselle nimenomaisesti säädettyyn vuosittaisen louhintakorvauksen suuruuden vahvistamiseen (KaivosL 100.6 §).

³²⁵ *Hollo – Vihervuori 1995*, s. 94.

³²⁶ *HE 273/2009 vp*, s. 73–74, 132.

³²⁷ Ympäristövahinkolain esitöiden (*HE 165/1992 vp*, s. 30) mukaan pakkotoimilakien mukaisissa toimituksissa on oikeuskäytännössä määrätty usein korvausta niillekin, joiden omaisuus ei ole lunastuksen tai muun pakkotoimen kohteena. *Kuusiniemen* (1997, s. 193) mukaan YVL 12 §:n säätämisen taustalla on ollut vahvistaa entisen käytännön jatkuminen, joka on tyypillisimmin ilmennyt maantietoimituksissa. Laajemmin ks. *Kuusiniemi 1997*, s. 183–190; *Hollo – Utter – Vihervuori 2018*, s. 357–363.

voimassa ollessa, on joskus tutkittu veteen liittyviä korvauskysymyksiä.³²⁸ Toisaalta on ollut vastakkaistakin suhtautumista.³²⁹ Varsinkin viimeaikaisessa toimituskäytännössä on katsottu, että veteen liittyvät ja vedenlaadun heikkenemisestä johtuvat korvauskysymykset kuuluvat käsiteltäväksi lupamenettelyssä.³³⁰

Oikeuskirjallisuudessa toimitusmenettelyn ja käräjäoikeuden toimivaltajakoa on selvitetty erityisesti silloin, kun kaivostoimintaan liittyvien jälkikorvausten määrääminen vielä kuului käräjäoikeudelle. *Kuusiniemi* on tuolloin todennut, ettei ympäristövahinkolain voimaantulolla ole tarkoitettu laajentaa toimitusten toimivaltaa ympäristövahinkokysymyksissä eikä YVL 12 §:n sääntämistä ole pidetty kannanottona tuomioistuimelle kuuluvan toimivallan siirtämisestä toimitusmenettelyyn.³³¹ Aiempi tulkinta ympäristövahinkojen kuulumisesta toimitusmenettelyyn on ollut huomattavan tiukkarajaista. On esimerkiksi katsottu, ettei ympäristövahinkoja voida käsitellä lunastusmenettelyssä, ainaakaan lunastusrelaation ulkopuolella, jottei korvauskäsittely kuormitu lukematomilla korvausvaatimuksilla.³³²

Viimeaikaisessa oikeuskirjallisuudessa *Hollo – Utter – Vihervuori* ovat katsooneet, että on jossain määrin tulkinnanvaraista, onko toimituksessa selvitettävä sellaisia ympäristövahinkoja, jotka ovat itsessään kiistanalaisia tai joiden syy-yhteys ei ole prima facie -todennäköinen. Heidän mukaansa YVL 12 §:n erikoissäännösluonne puoltaa tulkintaa, jossa erityiset syy-yhteyden tutkimista edellyttävät vahinkotilanteet olisi saatettava normaalissa järjestyksessä käräjäoikeuden tutkittaviksi.³³³ Todennäköisyysarvioon perustuva toimivaltajaottelu

³²⁸ Esim. Toimituksessa (*MMLm/22776/33/2006, pöytäkirja 18.12.2007*, s. 30) on todettu seuraavaa: ”Vaikutuksia ja menetystä arvioitaessa lähdetään siitä, ettei kaivoshankkeesta aiheudu vedenlaadun huonontumista eikä muita haitallisia muutoksia eikä muutoksia alueen pohjavesiolosuhteisiin. Sellaisia vaikutuksia ei pidetä todennäköisinä eikä niitä voida tässä vaiheessa luotettavasti arvioida. Jos kaivoshankkeesta aiheutuu vastoin oletuksia haitallisia muutoksia vesiolosuhteisiin tai vedenlaatuun, niistä mahdollisesti aiheutuvat menetykset jäävät arviotavaksi myöhemmin kaivoslain (503/1965) 46 §:n mukaisessa menettelyssä.” Toimituksessa (*MMLm/19875/33/2008, pöytäkirja 15.4.2009*, s. 52) oli vaadittu korvausta yritystoiminnalle aiheutuvasta vahingosta, joka aiheutui vaatimuksen esittäjän mukaan rikastushiekka-altaan veden valumisesta lammelle. Lunastustoimikunta tutki asian ja totesi, etteivät vedet valuma-alue selvityksen mukaan voineet valua lammelle.

³²⁹ Esim. toimitus *MMLm/13427/33/2008, pöytäkirjan 30.7.2009 liite*, s. 1. *Lapin KO* (2010, s. 34) katsoi, ettei maa-oikeus voi tutkia korvausvaatimuksia vesien pilaantumisesta, jotka oli ratkaistu ympäristö- ja vesitalousluvassa.

³³⁰ Esim. toimitus *MMLm/4965/33/2019, pöytäkirja 29.10.2019*, s. 15.

³³¹ *Kuusiniemi* 1997, s. 193–194.

³³² *Kuusiniemi* 1997, s. 188–190.

³³³ *Hollo – Utter – Vihervuori* (2018, s. 363). Toisaalta he (s. 349) katsovat, että toimitusmenettely voi olla tehokkaampaa käräjäoikeudessa käytävään erillisprosessiin verrattuna, koska korvaus määrätään samanaikaisesti lunastuksen kanssa, jolloin välttyään erillisiltä korvausprosesseilta.

jää liian epätasmalliseksi ja harkinnanvaraiseksi tavaksi määritellä korvausforumia, mistä syystä sitä ei voi pitää kannatettavana vaihtoehtona.

Nykyään on selvää, että jäännöskiinteistölle ympäristövahingosta johtuva korvaus on ilman muuta määrättävissä toimitusmenettelyssä.³³⁴ KaivosL 81 §:ssä todetaan, että kaivoksesta taikka kaivosalueen tai kaivoksen apualueen käyttämisestä aiheutuvasta haitasta tai vahingosta voidaan vaadittaessa määrätä korvaus LunL 38 §:n estämättä.³³⁵ Lunastuslain järjestelmässä korvaamista rajoittava LunL 38 § ei siten tule kaivostoimituksessa sovellettavaksi.³³⁶ Toimitusratkaisukäytännössä tällainen tulkinta vallitsi jo kumotun kaivoslain aikana eikä esimerkiksi merkittävän haitan kynnystä korvauksen määräämisessä kaivostoimituksessa ole sovellettu.³³⁷ KaivosL 81 §:n säätämällä legitimoitiin siten toimituskäytännössä vallinnut käytäntö.

Kaivoslain 81 §:n sanamuotoon tukeutuvan tulkinnan mukaan toteamuksen: ”kaivoksesta taikka kaivosalueen tai kaivoksen apualueen käyttämisestä aiheutuvasta...”, voitaisiin katsoa rajaavan asianosaispiiriä, ja sitä kautta kaivostoimituksessa käsiteltäväksi tulevien korvausasioiden tutkimistoimivaltaa. Tällöin esimerkiksi kaivostoimintaan liittyvä, mutta maanteillä tapahtuva liikenteen lisääntyminen ja siitä aiheutuva YVL:n mukainen ympäristövahinko ei sanamuotonsa perusteella voi tulla tutkittavaksi kaivostoimituksessa, koska mahdollinen haitta ei aiheudu kaivoksesta tai kaivosalueen taikka kaivoksen apualueen käyttämisestä. Toimivalta kaivostoimintaan liittyvästä liikenteen

³³⁴ Vrt. maantielain mukaisten menettelyiden osalta *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 362.

³³⁵ LunL 38 §:ssä säännellään lunastusrelaation ulkopuolisen omistajan korvausoikeudesta ja sen rajoista. LunL 38 §:n mukaan, jos työntekijä tai naapuri taikka muu henkilö, jolta ei lunasteta omaisuutta, kärsii lunastuksen tai lunastuksella toteutettavan yrityksen vuoksi merkittävää haittaa tai vahinkoa, josta olisi määrättävä korvaus, jos häneltä olisi lunastettu, haitta tai vahinko voidaan vaadittaessa korvata, jos korvaamista on olosuhteisiin katsoen pidettävä kohtuullisena. *Kuusiniemen* (1997, s. 200) mukaan mitä laajempi lunastettava alue suhteessa hankkeen synnyttämiin häiriöihin ja sen arvonmuutoksiin on, sitä todennäköisemmin LunL 38 §:n mukaiset soveltamisedellytykset eivät täyty. Ympäröivään alueeseen heijastuvia vaikutuksia pidetään tuolloin korvaussuojan ulkopuolelle jäävinä yleisinä ympäristömuutoksina. *Virtasen* (2011, s. 179) mukaan, jos pilaantumista tulkitaan hyvin laajasti hetkellisiin ja vähäisiin muutoksiin ympäristössä, voi ympäristövahingon -käsite laajentua miltei mihin tahansa ulkona tapahtuvaan eikä se täytyä ajatusta ympäristön laadun haitallisesta muuttumisesta.

³³⁶ Samankaltainen säännös on maantielain 55 §:ssä, jota koskevien varhaisempien esitöiden (*HE 240/1997 vp*, s. 13) mukaan haitan tai vahingon ei tarvitse olla lunastuslaissa tarkoitettussa mielessä merkittävää, vaan minkä tahansa suuruisen haitan tai vahingon korvaaminen mahdollistuu, kunhan se vain on objektiivisesti todettavissa. Esitöissä todetaan myös, että ympäristövahingoista on lisäksi voimassa mitä ympäristövahinkolaissa on säädetty. *Kuusiniemi – Peltomaa* (2000, s. 146) toteavat, että maantietoimituksissa on jo pitkään omaksuttu menestysten laaja korvattavuus, mitä tiehankkeiden luonne huomioiden on pidetty perusteltuna.

³³⁷ Esim. toimitukset *MMLm/22776/33/2006, pöytäkirja 18.12.2007*, s. 14; *MMLm/13427/33/2008, pöytäkirja 30.7.2009*, s. 28.

lisääntymisestä aiheutuvista korvauksista kuuluisikin siten käräjäoikeudessa ratkaistavaksi.

Mahdollisuuteen korvata kaivosliikenteestä johtuvia ympäristövahinkoja kaivostoimituksessa on suhtauduttu vaihtelevasti. Eräässä toimituksessa kaivosliikenteestä johtuvia meluhaittoja on määrätty korvattavaksi.³³⁸ Maa-oikeus puolestaan toisaalla on katsonut, ettei kaivosalueelle tapahtuvan liikenteen aiheuttamia haittoja ja vahinkoja oteta kaivostoimituksessa huomioon, vaan niitä koskevat korvausasiat ratkaistaan tarvittaessa maantietoimituksessa.³³⁹ Maa-oikeuden ratkaisu on siinä sovellettavaksi tulleen sääntelyn osalta moniulotteinen eikä ratkaisua enemmälti perustella asian avaamiseksi.³⁴⁰

Maantietoimituksen ensisijaisena tarkoituksena on maantietalueiden lunastaminen tai maanteiden toteuttamisesta johtuvien taloudellisten menetysten korvaaminen.³⁴¹ Vastaavasti kaivostoimituksessa on tarkoitus tutkia kaivostoinnasta aiheutuvia haittoja ja vahinkoja ja niiden korvattavuutta. Kaivosliikenteestä johtuvien korvausvaatimusten käsittely osana muuta maantietoimitusta saattaa väärällä tavalla painottaa maantietoimitukseen keskeisesti kuuluvaa lunastuskorvauskäsittelyä. Se puolestaan puoltaa ennemminkin kaivosliikenteestä johtuvien korvausasioiden käsittelyä joko varsinaisen kaivostoimituksen yhteydessä tai erillisessä KaivosL 97 §:n mukaisessa kaivostoimituksessa. Kaivosliikenteen korvaamista kaivostoimituksessa voidaan osaltaan perustella myös sillä, että todennäköiset ja ennakoitavissa olevat kaivostoiminnan aiheuttamat vahingot tulevat käsitellyiksi samanaikaisesti ja keskitetysti.

Kaivoslain esityöt lähtevät siitä, että asianosaisilla on laaja hankkeen vaikutuksiin perustuva mahdollisuus esittää kaivostoimituksessa vaatimuksia. Korvauksia arvioitaessa ja määrättäessä sellainen henkilöpiiri, jolta ei lunasteta omaisuuden käyttöoikeutta tai jonka omaisuuteen ei muuten puututa, on esitöiden mukaan kaivostoimituksessa asetettava samaan asemaan kuin sellaiset, joiden omaisuuteen puututaan. Virallisperiaatteesta poiketen lunastusrelaation

³³⁸ Toimitus *MMLm/22776/33/2006*, pöytäkirja 18.12.2007, s. 30–31.

³³⁹ *Turun KO* 2005, s. 60.

³⁴⁰ Maantien aiheuttaessa kiinteistölle muuta kuin maantielain 5 luvussa tarkoitettua vahinkoa tai haittaa, on kiinteistön omistajalla oikeus saada siitä korvaus tienpitäjältä (maantielaki 74.1 §). Maantielaki ei säädi kaivoslivanhaltijan korvausvastuusta mitään, mutta maantielain 55.2 §:ssä viitataan YVL:n soveltamiseen maantietoimituksessa esille nousseiden YVL:n mukaisten ympäristövahinkojen osalta. YVL 7.1 §:n mukaan korvausvelvollinen on muun muassa se, jonka harjoittamasta toiminnasta ympäristövahinko johtuu. *Hollon* (2005, s. 92) mukaan maantietoimituksessa YVL voi tulla sovellettavaksi etenkin määrättäessä korvausta tien aiheuttamasta meluimmissiosta. Erilaisten ympäristövahinkojen korvattavuudesta maantietoimitusten maa-oikeuskäytännössä ks. *Konttajärvi* (2020, s. 45–53).

³⁴¹ Maantielain 53.1 §:n mukaan tietarkoituksiin tarvittavien alueiden ja oikeuksien lunastaminen suoritetaan maantietoimituksessa ja lunastamisessa noudatetaan lunastuslakia, jollei maantielaista muuta johdu.

ulkopuolisten haitan- ja vahingonkärsijöiden tulee erikseen esittää korvausvaatimus kaivostoimituksessa.³⁴² Kaivoslain esitöiden tavoitteisiin on kirjattu, että *kaivostoiminnasta* aiheutuvat vahingot ja haitat on tarkoitus arvioida kaivostoimituksessa.³⁴³ Tämä on linjassa sen kanssa, että lainsäätäjällä on yleisemminkin pyrkinyt keskittämään merkittävän osan maa- ja vesiomaisuuteen liittyvien korvauskysymysten käsittelystä toimitusmenettelyyn.³⁴⁴

Kaivoslain esitöitä lukemalla jää vaikutelma, että kaikki kaivostoiminnan aiheuttamat haitat ja vahingot tulisi tutkia kaivostoimituksessa.³⁴⁵ KaivosL 81 §:ssä käytetään kuitenkin tuosta tavoitteesta poikkeavia termejä: ”*kaivoksesta taikka kaivosalueen tai kaivoksen apualueen käyttämisestä*”. Aiemmin viitatussa toimitusratkaisukäytännössä kaivostoimituksen toimivaltaa on ajateltu laajemmin kaivosliikenteen aiheuttamien haittojen ja vahinkojen kohdalla kuin kaivoslaki ehkä sanamuotonsa perusteella sallisi, mutta jota voidaan prosessi-ekonomisista syistä ja asianosaisten oikeusturvan kannalta pitää perusteltuna. Lisäksi kappaleessa 3.1.3 sekä edellä tässä kappaleessa esitetty oikeuskirjallisuus ja oikeuskäytäntö puoltavat katsomaan, että veteen tai vesistöön liittyvä asia tulee käsitellä lupamenettelyssä lukuun ottamatta käräjäoikeudelle kuuluvia poikkeuksia. Käräjäoikeuden toimivaltaan kuuluvat lisäksi ympäristövahinkolain ja vahingonkorvauslain nojalla myös henkilövahingot ja rikosperusteiset vahingot, vaikka niiden aiheuttajana olisi kaivostoiminta.

Vuoden 2011 jälkikorvausten toimivaltaa koskevalla lainmuutoksella tavoiteltiin työmäärän siirtämistä käräjäoikeuksista kaivostoimitukseen. Muutosta perusteltiin myös kaivostoimituksen tekijöiden asiantuntemuksella.³⁴⁶ Merkittävässä ympäristövahinkojen korvauskysymyksissä monialaisen asiantuntemuksen merkitys korostuu, mikä osaltaan puoltaa korvausasian tutkimista kaivostoimituksessa. Toimitusinsinööreillä on asiantuntemusta erityisesti kiinteistön arviointiin, mitä tarvitaan silloin, kun korvausta määritetään kiinteistön arvon alenemisena.³⁴⁷ Vesilain mukaisella lupaviranomaisella puolestaan on tehtävien hoitamiseen tarvittava asiantuntemus, ja siten myös asiantuntemusta veteen ja vesistöön liittyvissä asioissa.

³⁴² HE 273/2009 vp, s. 123.

³⁴³ HE 273/2009 vp, s. 55. Kursiivilla huomio.

³⁴⁴ Malin 2022, s. 242.

³⁴⁵ Erityisesti HE 273/2009 vp, s. 1, 54.

³⁴⁶ HE 273/2009 vp, s. 128.

³⁴⁷ Toimitusmenettelyssä voidaan hyödyntää asiantuntijoita LunL 12.2 §:n perusteella.

3.2.4 Korvausarviointi

Kaivosoikeudellisen korvauksen määrällisen arviointiin sovelletaan KaivosL 77 §:n viitauksin lunastuslakia, jollei kaivoslaista muuta johdu. KaivosL 94.1 §:n mukaan arvohetkenä pidetään haltuunottohetkeä. LunL 29 § mukaisesti lähtökohtana on täysi korvaus taloudellisista menetyksistä. Korvausarviointi kaivostoimituksessa suoritetaan pitkälti kappaleissa 2.3. ja 2.5. esitettyjä lähtökohtia soveltaen. Kaivostoimitusten ratkaisukäytännössä on lisäksi huomioitu toisessa korvausmenettelyssä ennestään määrätyt korvaukset.³⁴⁸ Kaivostoimituskäytännössä on esimerkiksi myös katsottu sietämisvelvollisuuden ulottuvan yhtäläisesti kaikkiin ympäristövahinkoihin.³⁴⁹

Ympäristövahingoista, kuten melu- ja maisemahaitoista määrättävä korvaus, on korvausta kiinteistön arvon alenemisesta, jonka kaivoistoiminnasta johtuva haitallinen ympäristövaikutus kiinteistölle aiheuttaa. Kaivostoiminnan ympäristövahinkojen aiheuttaessa kiinteistön arvon alenemista ei yksittäisten haittavaikutusten suhteellisia osuuksia voida kuitenkaan luotettavalla tavalla erotella, koska kiinteistön arvo muodostuu markkinoilla kokonaisuutena.³⁵⁰ Esimerkiksi melulla on havaittu olevan vaikutusta kiinteistön arvoon, mutta vaikutus ei ole aritmeettisesti lineaarista, vaan progressiivista. Mitä suurempi on melun lähtötaso, sitä suurempi on yhden lisämeluyksikön aiheuttama kiinteistön suhteellinen arvon aleneminen.³⁵¹

Toimitusratkaisukäytännössä korvauskäytäntö on vaihdellut siinä, korvataanko ympäristövahingot kokonaisuutena vai erotellen.³⁵² Eräässä toimituksessa oli esimerkiksi laadittu pisteytys tieliikennemelu-, melu-, pöly- ja värinävaikutuksille eroteltuna, ja arvioitu myös niiden suhteellista osuutta kiinteistön arvoon. Apuna oli käytetty muun muassa etäisyyttä toiminta-alueeseen.

³⁴⁸ Toimitukset *MMLm/22776/33/2006*, pöytäkirja 18.12.2007, s. 13; *MMLm/13427/33/2008*, pöytäkirja 30.7.2009, s. 28.

³⁴⁹ Toimituksessa (*MMLm/8594/33/2011*, pöytäkirja 17.10.2011, s. 6–7, 10) todettiin muun muassa seuraavaa: ”Maanomistajalla on sietämisvelvollisuus ympäristössä aiheutuvien muutosten suhteen. Ympäristön muuttumattomuus ei kuulu maanomistajan suojattuun oikeuspiiriin, ellei siitä aiheudu vähäistä suurempia esinevahinkoja (vrt. YVL 4 §).” Ks. myös toimitus *MMLm/4965/33/2019*, pöytäkirja 29.10.2019, s. 12. *Peltomaan* (2001a, s. 55–57) mukaan naapurusoikeudellisten sietoperiaatteiden noudattaminen on aina perusteltua korvattaessa ympäristövaikutuksia. *Turun KO* (2005, s. 60) kytki tuomionsa perusteluissa YVL 4 §:n soveltamisen vain ympäristövahinkolain mukaisiin ympäristövahinkoihin, muttei maisemahaittoihin.

³⁵⁰ *Peltomaa* 1997, s. 78; *Peltomaa* 1999, s. 5, 44–47; *Peltomaa* 2001a, s. 62; *Rahkila – Carlson – Hiironen* 2006, s. 54.

³⁵¹ Laajemmin *Peltomaa* 2001a, s. 40–48.

³⁵² Haittoja erottelematta ympäristövahinkoja on korvattu esim. toimituksissa *MMLm/1449/33/2005*, pöytäkirja 15.11.2002, s. 14–15, 19–31; *MMLm/19875/33/2008*, pöytäkirja 15.4.2009, s. 41.

Maisemavaikutusten osalta pisteytyksen perusteena käytettiin vaikutusta kiinteistölle pääkatselusuunnassa, joka vaihteli välillä: ”ei sanottavaa vaikutusta – häiritsevää/hallitsevaa vaikutusta”.³⁵³

Kaivoslain 83 §:n mukaan kaivoshankkeen merkittävä vaikutus omaisuuden arvoon tulee jättää huomiotta.³⁵⁴ Mainitun säännöksen esityöt viittaavat sellaisenaan vastaavaan LunL 31§:ään.³⁵⁵ KaivosL 83 §:n tarkoitus avautuu paremmin, kun sitä luetaan yhdessä LunL 31 §:n esitöiden kanssa. Lunastuslain esitöiden mukaan lunastuskorvauksia koskevat säännökset ovat vanhastaan sisältäneet yleisesti hyväksytyyn periaatteen, jonka mukaan yritys, jonka vuoksi lunastus tapahtuu, ei saa vaikuttaa lunastuskorvausta korottavasti tai alentavasti. Korvaus tulee sen sijaan määrätä vastaamaan sitä arvoa, joka omaisuudella olisi ollut ilman sanottua vaikutusta.³⁵⁶ Kaivoshankkeen kohdalla tämä tarkoittaa, ettei siitä johtuvaa yleistä ja merkittävää arvon kohoamista tai alenemista tule huomioida lunastuskorvausta määrättäessä.

Käytännön korvaustilanteessa voi olla haasteellista erottaa toisistaan yleinen kaivoshankkeen kohdealueella olevalle kiinteistölle aiheuttama arvon muutos ja ympäristövahingon aiheuttama arvon aleneminen. Erottelun tekeminen lienee mahdotonta, koska kiinteistömarkkinoilla ostajan ostohalukkuuteen vaikuttavat tekijät voivat yhtä hyvin johtua joko ympäristövahingoista tai yleisestä inhimillisestä negatiivisesta kokemuksesta kaivostoimintaa kohtaan. Tämä ongelma on jossain määrin tunnistettu käytännön korvaustilanteissa. Eräässä toimituksessa on esimerkiksi katsottu, että jo yleinen käsitys ja pelko kaivostoiminnan haitallisista vaikutuksista vähentää lähialueen vetovoimaisuutta ja ostohalukkuutta ja sillä on katsottava olevan alueen hintatasoa ja arvoa alentavaa vaikutusta, jonka todellista suuruutta ja laajuutta on päätöksentekohetkellä vaikea arvioida.³⁵⁷

Vesitalous- ja ympäristöluvuissa voidaan antaa toimintaa rajoittavia lupamääräyksiä ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi VL 3:10:n tai YSL 52 §:n perusteella. Lupakäytännössä on esimerkiksi annettu melua ja tärinää rajoittavia lupamääräyksiä esimerkiksi siten, että kaivostoiminnan aiheuttama melu ei saa ylittää asuma-alueilla päivällä A-painotettua ekvivalenttitasoa eli LAeq-arvoa 55 desibeliä (klo 7–22) eikä yöllä LAeq-arvoa 50 desibeliä (klo 22–7). Räjähdytysten panoskoon on oltava sellainen, ettei louhinnan aiheuttamasta tärinästä ennalta arvioiden aiheudu vahinkoa kaivospiirin ulkopuolisille rakennuksille tai rakenteille.³⁵⁸ Kaivostoimituksissa puolestaan on katsottu, että erilaiset kaivos-

³⁵³ Toimitus MMLm/22776/33/2006, pöytäkirja 18.12.2007, s. 29–32.

³⁵⁴ Lisäksi KaivosL 81.2 §:ssä säädetään ns. asuntotakuusta.

³⁵⁵ HE 273/2009 vp, s. 124.

³⁵⁶ HE 179/1975 II vp, s. 21.

³⁵⁷ Toimitus MMLm/22776/33/2005, pöytäkirja 18.12.2007, s. 30.

³⁵⁸ Lupapäätökset ISY-2005-Y-244, s. 16; ISAVI/86/04.08/2011, s. 46.

toiminnan haittavaikutuksia estävät tai lieventävä suojaustoimenpiteet voivat tehdä korvauskynnyksen ylittymisestä siinä määrin epätodennäköistä, ettei ennakollinen korvausarviointi ole mahdollista.³⁵⁹ Maa- ja metsätalouden ministeriön mukaan korvauskynnyksen ylitystä ei voida pitää välttämättä ylityksenä, mikäli melutaso jää alle valtioneuvoston päätöksessä melutason ohjearvoista (993/1992) 2 §:ssä säännellyn ohjearvon eli 50–55 desibeliä.³⁶⁰ Korvausarvioinnissa annetut lupamääräykset lieventävät kiinteistöön kohdistuvaa haitallista ympäristöärsitystä, joka osaltaan voi vaikuttaa myös korvauksen määrälliseen suuruuteen. Korvauksen määrää harkitessa olennaisempaa on kuitenkin kiinnittää huomio kiinteistölle aiheutuvien erilaisten ympäristövahinkojen yhteisvaikutukseen ja niistä johtuvaan kiinteistön arvon alenemiseen.³⁶¹

Vallitsevat ympäristövahinkoa koskevat korvaussäännökset erottavat korvaustilanteet erilaatuisten haittojen mukaan. Useimpia haittoja korvataan kiinteistön arvon alenemisena, jota puolestaan selvitetään kiinteistömarkkinoilla tapahtuneiden muutosten avulla. Markkinoilla kiinteistön arvo tai sen mahdollinen arvon aleneminen määrittyy kokonaisuutena. Korvaussäännökset ohjaavat siten korvaamaan erilaiset ympäristövahingot toisistaan erotellen, vaikka tarkoituksenmukaisempaa olisi tavoitella todellisen negatiivisen kokonaisvaikutuksen selvittämistä kiinteistön arvoon. Korvausmenettelyissä kaivostoiminnan aiheuttamia ympäristövahinkoja joudutaan korvaamaan korostuneen harkinnavaraisesti. Toisaalta korvaussäännökset asettavat korvaamisen lähtökohdaksi täyden korvattavuuden siitäkin huolimatta, että ympäristövahinkojen kohdalla laki tuntee säädännäistä kohtuullistamista. Vallitsevassa ympäristövahinkojen korvausjärjestelmässä kiinteistön arvoon kohdistuvan kokonaisvaikutuksen selvittäminen on kuitenkin mahdollista jo nyt.

3.3 Maa-aineslain 9 §:n mukainen korvaustoimitus

Kaivoslupa oikeuttaa hyödyntämään kaivosalueella tavatut kaivosmineraalit, kaivostoiminnan sivutuotteena syntyvät pintamateriaalit sekä muut kaivosalueen kallio- ja maaperään kuuluvat aineet siltä osin kuin niiden käyttö on tarpeen kaivostoimintaan kaivosalueella. Muutoin kiven, soran, hiekan, saven ja mullan

³⁵⁹ Näin toimituksessa *Juuka 176:2003:51, pöytäkirja 15.8.2003*, s. 18–19.

³⁶⁰ *Turun KO 2005*, s. 60.

³⁶¹ Vrt. *Kuusiniemi 1997*, s. 246; Ruotsissa lähtökohta on, että kaivostoiminta suoritetaan mahdollisuuksien mukaan vahinkoja välttämällä ja luvanhaltijan on maksettava korvaus, jos vahinkoa aiheutuu (*Bergsstaten 2022*).

ottamiseen sovelletaan maa-aineslakia.³⁶² Kaivoksen apualueilla voidaan siten joutua hankkimaan maa-ainesten ottamiselle erillinen maa-ainesten ottamislupa.

Kaivoksen apualueet ja niillä tapahtuvasta kaivostoiminnasta aiheutuvat ympäristövahingot korvataan ensisijaisesti kaivostoimituksessa kaivos-, lunastus- ja ympäristövahinkolakien perusteella. Erillisestä maa-aineslain mukaisesta ottamistoiminnasta aiheutuvat menetykset tulevat korvattavaksi lähinnä silloin, jos kiinteistön omistajalle aiheutuu sellaista haittaa tai vahinkoa, joka eroaa apualueen kaivosluvalla harjoitetun toiminnan aiheuttamasta vahingosta.

Maa-aineslain 9 §:n mukainen *korvaustoimitus* tulee vireille kiinteistön omistajan hakemuksesta, joka tulee tehdä Maanmittauslaitokselle. Asian vireille saamisen edellytyksenä on lisäksi se, ettei korvauksista ole päästy sopimukseen.³⁶³ Korvausvaatimuksen esittämiselle on MAL 9.1 §:ssä varattu aikaa viisi vuotta vahingon tai haitan aiheutumisesta. Korvaustoimituksessa asianosaisena on viereisen tai lähistöllä sijaitsevan kiinteistön omistaja tai haltija. Toimituksessa voidaan käsitellä korvausvaatimuksia ottoalueen ulkopuolistenkin alueiden osalta.³⁶⁴

Korvauksen määräämiseen sovelletaan aineellisoikeudellisesti maa-aineslakia, jossa määritellään korvausvastuun sisältö ja rajat, kuten vähäisyyskriteeri.³⁶⁵ MAL 9.1 §:ssa todetaan, että oikeus korvaukseen ratkaistaan ja korvaus määrätään toimituksessa lunastuslakia noudattaen. Säännöksen esitöissä täsmennetään tämän tarkoittavan lunastuslain mukaista menettelyä.³⁶⁶ Maa-aineslain suhteesta ympäristövahinkojen korvaamista koskeviin säännöksiin ei ole nimenomaisesti säännelty. Korvaustoimitus suoritetaan lunastuslain mukaisessa menettelyssä, jolloin YVL 12 §:n mukaan siinä yhteydessä korvattavaksi tuleviin ympäristövahinkoihin sovelletaan ympäristövahinkolakia.³⁶⁷

Korvausten määrällinen arviointi tapahtuu pitkälti samoin lähtökohdin kuin kappaleessa 2.3. on esitetty. Lunastuslain 38 §:n soveltaminen maa-aineslain mukaisissa korvaustilanteissa erottaa korvaamiseen kaivoslain mukaisista korvaustilanteista. LunL 38 §:n mukaan lunastusrelaation ulkopuolinen voi saada korvausta vain merkittävästä haitasta tai vahingosta.³⁶⁸ Mitään vaatimuksia ei viran puolesta tutkita, vaan päinvastoin menettelyn kohteena on yksinomaan

³⁶² HE 273/2009 vp, s. 71–72.

³⁶³ HE 88/1980 vp, s. 9, jossa viitataan lisäksi LunL 97 §:n soveltamiseen.

³⁶⁴ Laajemmin jäljempänä alaviitteessä 371 avattu ratkaisu KKO 2015:79, jossa todettiin, ettei korvausvaatimuksen tutkimisen edellytyksenä ollut se, että kiinteistöjen tuli sijaita maa-ainesten ottamispaikan vieressä tai lähistöllä.

³⁶⁵ Hollo – Vihervuori 1995, s. 94, 286; Kuusiniemi 1997, s. 205, 218.

³⁶⁶ HE 88/1980 vp, s. 9; Vihervuori 1989, s. 606; Kuusiniemi 1997, s. 102.

³⁶⁷ Kuusiniemi 1997, s. 205; Hollo – Utter – Vihervuori 2018, s. 104.

³⁶⁸ Kuusiniemi 1997, s. 220–221. Ungernin (1998, s. 36) mukaan MAL:n korvaussäännöksen on katsottu (niukan enemmistön turvin) mahtuvan perustuslain omaisuudensuojan piiriin.

vahingonkäräjän korvausvaatimus, jolloin syntyy samankaltainen kaksiasian-osaissuhde kuin siviiliprosessissa.³⁶⁹

Aineellisen korvaussääntelyn osalta maa-aineslaki eroaa pakkotoimilakien korvausjärjestelmistä. Korvauksia ei esimerkiksi käsitellä lupamenettelyssä, vaan ne tulevat määrättäväksi vasta tosiasiallisen vahingon tai haitan aiheutumisen jälkeen.³⁷⁰ Lisäksi korvaustoimituksen tarkoituksena on yksityisoikeudellisen vahingonkorvauksen määrääminen, joka muutoin kuuluisi käräjäoikeuden toimivaltaan.³⁷¹

Maa-aineslain 9 § koskee maa-ainesten ottamisesta johtuvaa viereisen tai lähistöllä sijaitsevan kiinteistön arvon alenemista ja muuta sellaista vahinkoa tai haittaa kiinteistön käyttämiselle, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Kiinteistön omistajalla tai haltijalla on säännöksen mukaan oikeus täyteen korvaukseen näin syntyvästä haitasta.³⁷² Oikeus täyteen korvaukseen toteutuu vasta, jos tietyt vähäisyys- ja sietokynnykset ylittyvät.³⁷³ *Kuusiniemen* mukaan korvattavuus on lähtökohtaisesti alueellisesti hyvin laaja, lähes rajoittamaton, minkä vuoksi vähäiset menetykset on suljettu korvaussuojan ulkopuolelle. Vähäisyyskriteeri mahdollistaa rajattoman aiheuttamisvaikutuksen katkaisemisen tilanteissa, joissa ympäristön muuttumisen ei katsota olevan niin syvälekäypää.³⁷⁴

3.4 Oikeudenkäynti korvauksista

Yleisesti vahingonkorvausta koskeva asia on riita-asia, joka OK 5:1.1:n mukaisesti saatetaan vireille käräjäoikeuden kansliaan toimitettavalla kirjallisella

³⁶⁹ *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 363.

³⁷⁰ *Vihervuori* 1989, s. 606; *Kuusiniemi* 1997, s. 100–103, 205.

³⁷¹ *HE 165/1992 vp*, s. 30; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 104. Ratkaisussa *KKO 2015:79* oli kysymys MAL 9 §:n mukaisesta korvaustoimituksesta, johon oli haettu muutosta maa-ainesta. Muutoksenhakija oli mm. katsonut, että toimivalta asian käsittelyssä kuului tuomioistuimelle eikä lunastustoimikunnalle. Maa-ainesten ottamispaikan lähistöllä, ja koska tämä edellytys ei täytynyt korvausvaatimukset tuli esittää yleisessä tuomioistuimessa. KKO puolestaan katsoi, että korvausvaatimusten tutkimisen edellytyksenä ei ollut se, että kiinteistöjen tuli sijaita maa-ainesten ottamispaikan vieressä tai lähistöllä. Tapauksessa rakennukset olivat sijainneet n. 0,35–2,5 kilometrin etäisyydellä louhosalueesta. KKO totesi, että etäisyys voi vaihdella sen mukaan, minkä tyyppisestä vahingosta on kysymys ja minkälaisessa ympäristössä maa-ainesten ottaminen tapahtuu. KKO perusteli ratkaisuaan lisäksi sillä, että maa-ainesten ottamisen sääntely on tarkoituspäätään ja sisällöltään rinnastettavissa vesilain mukaiseen lupajärjestelmään, jossa luvan saanut on velvollinen korvaamaan muille toimenpiteistä aiheutuvat vahingot ja haitat.

³⁷² *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 103.

³⁷³ *Vihervuori* 1989, s. 602.

³⁷⁴ *Kuusiniemi* 1997, s. 224.

haastehakemuksella.³⁷⁵ Asianosaisena on se henkilö, jonka nimissä oikeutta käydään.³⁷⁶ Vahingonkorvausvaatimusta voidaan käsitellä *oikeudenkäynnissä* siviilitai rikosprosessissa.³⁷⁷ Rikosprosessissa käsitellään rikosliitännäisyyden vuoksi ne korvauskysymykset, jotka liittyvät rikoksella aiheutettuun vahinkoon.³⁷⁸ Sama koskee ympäristörikoksia.³⁷⁹ Velvollisuus korvata rikoksella aiheutettu vahinko perustuu vahingonkorvauslaissa säädettyyn vahingonkorvausvastuuseen.³⁸⁰ Ympäristövahinkoa koskevassa oikeudenkäynnissä voidaan joutua soveltamaan sekä ympäristövahinkolakia että vahingonkorvauslakia. Lisäksi oikeudenkäynneissä sovellettavaksi voi tulla esimerkiksi naapurussuhdelaki.³⁸¹

Jokela on aiemmin selvittänyt lupaviranomaisen (entisen vesioikeuden) ja käräjäoikeuden välistä toimivaltajakoa.³⁸² Sen vuoksi tässä tutkimuksessa ei syvällisemmin pureuduta vesioikeudelliseen toimivaltajaotteluun. Vuosituhannen vaihtumisen jälkeen on säädetty ympäristövahinkolaki, ympäristönsuojelulaki ja uudistettu vesilaki.³⁸³ Lupaviranomaisen ja käräjäoikeuden välinen toimivaltajaottelun jääminen erityissäännösten varaan on kuitenkin kehittynyt vanhan vesilain pohjalta.³⁸⁴

Käräjäoikeuden korvausasioihin liittyvästä toimivallasta on vesilaisissa säännöksiä useassa kohdassa.³⁸⁵ Ympäristövahinkojen kannalta keskeinen on ensinnäkin VL 13:6.3:n 2 kohta, jonka mukaan käräjäoikeuden toimivaltaan kuuluu VL 13:3.1 tarkoitettu asia, jossa kysymys on esimerkiksi vesijohdon virheellisestä toiminnasta aiheutunut edunmenetys, jos virheellinen toiminta ei aiheudu poikkeuksellisesta ulkopuolisesta syystä eikä sitä YSL 130 §:ssä todetuissa

³⁷⁵ Oikeuspaikasta riita-asiassa ks. OK 10 luku.

³⁷⁶ Haastehakemuksen tehnyt asianosainen määritellään kantajaksi ja puolustautuva asianosainen vastaajaksi. Lisäksi oikeudenkäynnissä voi esiintyä väliintulijoita. Laajemmin *Lappalainen* 1995, s. 51; *Lappalainen – Hupli* 2021, s. 403, 487.

³⁷⁷ *Lappalainen* 1986, s. 1–2.

³⁷⁸ *Seppälä* 2015, s. 244–245. Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 3 luvun 3 §:n mukaan, jos yksityisoikeudellinen vaatimus on esitetty syyteasian yhteydessä, tuomioistuin voi määrätä, että vaatimus käsitellään erikseen riita-asiain oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä.

³⁷⁹ *Salila* 2015b, s. 393, 411.

³⁸⁰ *Suvantola* 2023, s. 51; *Karhu – Ståhlberg* 2020; Laajemman vahingonkorvausoikeudellisen taustoituksen osalta ks. *Lappalainen* (1986).

³⁸¹ Tarkemmin *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 332–334.

³⁸² *Jokela* 1983.

³⁸³ Ympäristönsuojelulaki (86/2000) tuli voimaan 1.3.2000. Uusi ympäristönsuojelulaki (214/2013) tuli voimaan pääosin 1.9.2014, johon on tehty jo lukuisia muutoksia. Vesilain uudistus tuli voimaan 1.1.2012.

³⁸⁴ *Vihervuori* 2016, s. 25–27.

³⁸⁵ VL 12:16.3 (vesioikeudelliselle yhteisölle tai sen jäsenelle aiheutunut vahinko), VL 13:3.1 (virheellisestä toiminnasta aiheutuneen edunmenetyksen korvaaminen, jollei se kuulu lupaviranomaiselle), 13:21 (vuokranmaksun alentaminen).

tilanteissa tutkita lupaviranomaisessa.³⁸⁶ Toiseksi VL 13:6.3:n 5 kohta, joka koskee lainvastaisesti aiheutettuja edunmenetystilanteita, lukuun ottamatta VL 13:7.2:n mukaisia tilanteita, joissa viranomainen voi lupa-asian yhteydessä samalla käsitellä myös vaatimuksen, joka koskee samasta toiminnasta ennen lupa-asian ratkaisemista aiheutuneen tai VL 13:1:n 3 kohdassa tarkoitettua edunmenetyksen korvaamista. VL 13:1:n 3 kohta puolestaan koskee luvanvaraista toimenpidettä, johon lupaa ei ole haettu sen vuoksi, ettei siitä ole voitu otaksua aiheutuvan mainitussa pykälässä tarkoitettuja seurauksia.³⁸⁷ Lisäksi käräjäoikeuden korvausasian ratkaisemisen toimivaltaa rajoittaa VL 18:8, jonka mukaan käräjäoikeus ei saa ratkaista korvausta koskevaa vaatimusta ennen kuin VL 18:8.1:ssä tarkoitettu erimielisyys (esimerkiksi lupatarpeesta) on ratkaistu lainvoimaisesti. *Hollo* on yksinkertaistanut edellä kerrottua seuraavasti. Vesilain korvausjärjestelmässä, jos kysymyksessä on erillinen, muu kuin ennakoimaton tai luvanvaraiseen toimintaan liittyvä vahinkoa koskeva korvausvaatimus, siihen sovelletaan aineellisesti ja menettelyllisesti ympäristövahinkolain säännöksiä. Korvaukset käsitellään silloin lupaviranomaisen sijasta käräjäoikeudessa. Pohjaveden pilaantumistahinkojen korvaaminen käsitellään käräjäoikeudessa, koska pohjaveden pilaamiskiellon vastaiseen toimintaa ei voida myöntää lupaa.³⁸⁸

Käräjäoikeuden ja lupaviranomaisen toimivaltaajaosta säännellään myös YSL 131 §:ssä, jonka mukaan käräjäoikeuden on jätettävä tutkimatta kanteella vireille tullut vahingonkorvausvaatimus, jos samasta asiasta johtuva korvausasia on vireillä lupaviranomaisessa. Lisäksi käräjäoikeus ratkaisee YSL 129 §:n³⁸⁹ ja 130 §:n³⁹⁰ estämättä vesistön pilaantumista koskevasta rikoksesta johtuvan korvausvaatimuksen. Jos käräjäoikeudessa on vireillä rikosasia, johon korvausvaatimus perustuu, on lupaviranomaisen jätettävä korvausasia tällöin tutkimatta.

Ympäristönsuojelulain soveltamisalaan kuuluvissa asioissa käräjäoikeus käsittelee korvausasian, jos vahinko on aiheutettu ilman laillista, lupaviranomaisen

³⁸⁶ YSL 130 §:n mukaan korvausta vahingosta, jota ympäristölupaa myönnettäessä ei ollut ennakoitu, voidaan aiemman korvausratkaisun estämättä vaatia valtiosuojeluviranomaiselle tehtävällä hakemuksella. Samassa yhteydessä voidaan käsitellä vaatimus, joka koskee samalla toimenpiteellä luvasta poiketen aiheutetun vahingon korvaamista.

³⁸⁷ Laajemmin *Jokela* 1983, s. 214–605; *Hollo* 2021, s. 432–450. Hallintoasioiden muutoksenhakusäännöksiä tarkistettaessa lainvalmistelussa on katsottu, että käräjäoikeuden toimivaltaan kuuluvat henkilövahingot sekä laitteen virheellisestä toiminnasta ja lainvastaisesti aiheutetun edunmenetyksen korvaamista koskevat asiat (*HE 43/2017 vp*, s. 5).

³⁸⁸ *Hollo* 2021, s. 432–435, 568. *Vihervuoren* (2010, s. 413) mukaan käräjäoikeudessa käsitellään vesilain mukaisena asiana luvattomalla toimenpiteellä aiheutetun vahingon poistamista tai korvaamista koskeva asia, jollei hallintopakkoa tai korvauksia koskevasta vesilain säännöksistä muuta johdu. Suhteesta hallintopakkoasioihin ks. *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 332–334.

³⁸⁹ Ennen lupa-asian ratkaisua aiheutuneen vahingon korvaaminen.

³⁹⁰ Ennakoimattoman vahingon korvaaminen.

ratkaisuvaltaan kuuluvaa perustetta. Luvanaikaista toimintavaihetta koskeva korvausvaatimus käsitellään käräjäoikeudessa, jos vaatimusta ei ole esitetty lupamenettelyn yhteydessä eikä lupaviranomainen ole viran puolesta liittänyt korvausasiaa lupa-asian yhteyteen.³⁹¹ Vesistön pilaantumista koskeva asia voi siten tulla lupaviranomaisen ratkaistavaksi, jos rikosasian käsittely ei ole edennyt käräjäoikeuteen saakka.³⁹²

Pääsääntönä ympäristövahinkolain mukaisten vahinkojen korvaamisessa on se, että YVL:n mukaiset ympäristövahingot tutkitaan käräjäoikeudessa. Vuoden 2011 kaivoslailla tehtiin merkittävä poikkeus tuohon pääsääntöön. KaivosL 97 §:n jälkikorvausasiat siirrettiin kaivostoimituksessa tehtäväksi ja samalla pois käräjäoikeuden toimivallasta. KaivosL 181.3 § ulotti kaivostoimitusten toimivallan lisäksi aiemmin perustettujen kaivosten aiheuttamiin haittoihin ja vahinkoihin. Toimitusmenettelyssä asioiden tutkimista korostaa myös kaivoslain esitöissä todettu tavoite kaivostoiminnan aiheuttamien haittojen ja vahinkojen arvioimisesta kaivostoimituksessa.³⁹³ Henkilövahingot ja rikokseen perustuvat vahingot tutkitaan kuitenkin edelleen käräjäoikeudessa ympäristövahinkolain tai vahingonkorvauslain perusteella.³⁹⁴

Korvausasian käsittelyä oikeudenkäynnissä ohjaavat aineellisoikeudellisen korvaussäännösten ohella oikeudenkäynnin yleiset menettelysäännökset. Asianosaisilla on mahdollisuus sopia vahingonkorvauksesta eli kysymys on asian riitautuessa dispositiivisesta asiasta. Sellaisessa tilanteessa asianosaisella on määrittämisperiaatteen mukaisesti oikeus ja velvollisuus itse päättää miten muotoilee, esittää ja näyttää kanteensa toteen. Kanteen tueksi on siis vedottava sellaisiin seikkoihin, jotka vähimmillään riittävät vaaditun oikeusseuraamuksen tuomitsemiseen.³⁹⁵ OK 24:3:n mukaan tuomioistuimien ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut (vaatimistaakka). Asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut (väittämistaakka).³⁹⁶ Käräjäoikeus ei sovelle vi-

³⁹¹ *Hollo* 2021, s. 568.

³⁹² *Salila* 2015a, s. 319–320.

³⁹³ *HE 273/2009 vp*, s. 54; *Suvantola* 2023, s. 51.

³⁹⁴ *HE 273/2009 vp*, s. 13.

³⁹⁵ *Saranpää* 2022a, s. 109–110; *Saranpää* 2022b, s. 192–193.

³⁹⁶ *Saranpään* (2022b, s.198–200) mukaan vaatimistaakka tarkoittaa, että tuomioistuimien ei voi tuomita asianosaiselle muuta tai enempää kuin tämä on vaatinut. Väittämistaakalla tarkoitetaan asianosaisen esiintuomaa oikeudellista seikkaa tai väitettä tarkoituksenaan saada tuomio perustetuksi siihen. Väittämistaakka eroaa todistustaakasta, joka ei estä tuomioistuinta katsomasta jotakin seikkaa näytetyksi, vaikka näytön kyseisestä seikasta olisi esittänyt siitä todistustaakan kantavan asianosaisen vastapuoli. Tämä johtuu vapaan todistusharkinnan periaatteesta, joka oikeuttaa tuomioistuimen ottamaan todistusharkinnassaan huomioon kaiken selvityksen siitä riippumatta, kumpi asianosainen sen on esittänyt. Ks. *Hollo* 2021, s. 435.

rallisperiaatetta vahingonkorvausasioissa, vaikka ne liittyisivät ympäristövahinkoihin. Ympäristövahinkolain mukaisesti vahingonkärsijän näyttövelvollisuus esimerkiksi syy-yhteyden osoittamiseksi on kuitenkin lievempi kuin normaalisti vahingonkorvausoikeudessa.³⁹⁷ Korvausvaatimus puolestaan on prosessissa vain määräämistoimi, ei todiste oikeasta korvausmäärästä.³⁹⁸

Oikeudenkäynnissä tuomioistuimen on OK 17:1.2:n mukaan esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä. OK 17:2.3:n mukaan tuomioistuin arvioi määrän, jos saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksin tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla. Tiedon puuttuminen vahingonkorvauksen määrästä ei sen vuoksi välttämättä johda kanteen hylkäämiseen silloinkaan, kun sitä ehkä olisi ollut esitettävissä. Jos tuomioistuin muutoin pitää selvänä, että vahinkoa on aiheutunut, puuttuva näyttö määrästä ei estä asian ratkaisemista.³⁹⁹

Tutkituissa käräjäoikeusratkaisuissa oli kaikissa ympäristövahingoiksi katsottavien korvausvaatimusten taustalla rikosoikeudenkäynnissä syyksi luettu teko. Korvausvaatimuksia oli esitetty muun muassa kiinteistön arvon alenemisesta. Käräjäoikeus oli oikeudenkäynneissä huomionut aluehallintoviraston antamat korvauspäätökset.⁴⁰⁰ Yhdessä tapauksessa oli korvausvaatimus jätetty virkistyshaittakorvauksen osalta tutkimatta, koska kanteessa ei ollut vedottu nimellisesti siihen, että vahinko oli aiheutunut virkistyskäyttöhaitasta ja sen aiheuttamasta kiinteistön arvon alenemisestä.⁴⁰¹

³⁹⁷ HE 165/1992 vp, s. 22–23; *Hollo – Utter – Vihervuori* 2018, s. 121–142.

³⁹⁸ *Viljanen* 2008, s. 367.

³⁹⁹ *Viljanen* 2008, s. 368.

⁴⁰⁰ *Kainuun käräjäoikeuden 18.2.2022 antamat tuomiot 22/58, 22/61, 22/62 ja 22/63; Kainuun käräjäoikeuden 18.2.2022 antamissa tuomioissa 22/66 ja 22/70 oli mm. kysymys elinkeinolle, aiheutuvien menetysten (menetetyn kalastustulot) korvaamisesta vahingonkorvauksena. Molemmissa ratkaisuissa katsottiin, ettei syy-yhteyttä esitetyn näytön perusteella ollut rikoksella syyksi luettuun toimintaan.*

⁴⁰¹ *Kainuun käräjäoikeuden tuomio 22/58, s. 56.*

3.5 Korvausmenettelyn ja -ratkaisun sitovuudesta

Vireilläolovaikutus.⁴⁰² Siviiliprosessioikeudessa lähtökohtana on, ettei asiaa voida ottaa tutkittavaksi, jos sama asia on jo saatettu vireille toisaalla.⁴⁰³ Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvauskysymykset voivat ohjautua useampaan eri korvausmenettelyyn. Siksi joudutaan alkuun kysymään, onko ympäristövahingon korvaamisessa kysymys samasta asiasta silloin, jos korvausvaatimus koskee erilaisia ympäristövahinkoja, jotka useat korvataan (saman) kiinteistön arvon alenemisesta johtuvana korvauksena? Suoraa vastausta ei tutkituista korvaussäädöksistä löydy.

Ympäristönsuojelulain 131.1 §:n mukaan käräjäoikeuden on jätettävä tutkimatta kanteella vireille tullut vahingonkorvausvaatimus, jos samasta asiasta johtuva korvausasia on vireillä lupaviranomaisessa. YSL 131.2 §:n mukaan valtion ympäristölupaviranomaisen on jätettävä tutkimatta korvausasia, jos käräjäoikeudessa on vireillä rikosasia, johon YSL 129 ja 130 §:n estämättä vesistön pilaantumista koskevasta rikoksesta johtuvan korvausvaatimuksen korvausvaatimus perustuu.⁴⁰⁴ VL 18:8:n mukaan luvan tarpeellisuutta, lupamääräysten soveltamista, hankkeen toteuttamista, kunnossapitovelvollisuutta, laitoksen tai rakennelman poistamista taikka olojen ennalleen palauttamista koskeva erimielisyys, jonka ratkaisu ilmeisesti vaikuttaa muuhunkin kuin kantajan tai vastaajan oikeuteen tai etuun, käsitellään lupaviranomaisessa. Jos asia on pantu vireille käräjäoikeudessa, käräjäoikeuden on siirrettävä asia tarkoiteltulta osin lupaviranomaisen käsiteltäväksi. Käräjäoikeus ei saa ratkaista korvausta koskevaa vaatimusta ennen kuin erimielisyys on ratkaistu lainvoimaisesti.

Kaivostoimituksissa voidaan KaivosL 77 § ja LunL 16.1 §:n viittauksin soveltaa KML 184 §:ää. Kyseisen säännöksen mukaan, jos ennen toimituksen aloittamista on tuomioistuimessa tullut vireille riita, jonka ratkaisu voi vaikuttaa toimituksen lopputulokseen, ei toimitusta saa lopettaa ennen kuin riita on

⁴⁰² Vireilläolovaikutus (*lis pendens*) tarkoittaa sitä, ettei kanteessa tarkoitettua asiaa saa oikeudenkäynnin kestäessä saattaa toisen oikeudenkäynnin kohteeksi, ja se ilmaisee ajatuksen ”ei kahdesti samassa asiassa” (*ne bis in idem*). Vireilläolovaikutuksen ensisijaisena perustana on prosessiekonomia eli päällekkäisten prosessien välttäminen ja pyrkimys estää keskenään ristiriitaisten tuomioiden antaminen. Tuomion lainvoiman myötä *lis pendens* -vaikutus muuttuu oikeudenkäyntiä estäväksi oikeusvoimavaikutukseksi (*res judicata*), joka estää saattamasta samaa asiaa uudelleen tuomioistuimen tutkittavaksi. (Lappalainen 1995, s. 377–378; Lappalainen 2001, s. 400, 408). Lisäksi Svartström 2015, s. 296.

⁴⁰³ Saranpää 2022a, s. 101.

⁴⁰⁴ Vihervuori 2016, s. 26; YSL 131.3 §:n mukaan käräjäoikeuden on ilmoitettava korvausasian vireilletulosta valtion ympäristölupaviranomaiselle.

ratkaistu. Jos tällainen riita syntyy toimituksen aloittamisen jälkeen, se ratkaistaan toimituksessa.⁴⁰⁵

Edellä esitetyt säännökset eivät rajaa pois sitä mahdollisuutta, että sama kiinteistö voi olla korvauskäsittelyn kohteena useammassa eri viranomaisessa yhtäaikaisesti. Tutkitussa lupakäytännössä on eräessä korvausasiassa katsottu, ettei lupaviranomaisen toimivaltaan kuulu arvioida kaivoslain nojalla määrättyjen korvausten oikeasuhtaisuutta toteutuneisiin haittoihin nähden.⁴⁰⁶ Ottaen huomioon, että ympäristövahinkoja koskevia erilaatuisia haittoja useimmiten korvataan kiinteistön arvon alenemisesta johtuvina korvauksina, voi korvattavuuden kokonaistarkastelun huomiotta jättäminen johtaa ylikorvaamiseen.

Oikeusvoimavaikutus. Asiassa ennestään annettu ratkaisu saa oikeusvoiman eli ratkaisua pidetään sitovana ja lopullisena. Kerran oikeusvoimaisesti ratkaistua asiaa ei voida tutkia uudelleen samojen oikeudellisten lähtökohtien vallitessa.⁴⁰⁷ Hallinto-oikeudessa ratkaisujen pysyvyys ja sitovuus on joustavampi kuin siviilioikeudessa. Ympäristölupien osalta korvausratkaisun oikeusvoimavaikutusta heikentävät mahdollisuudet puuttua ratkaisuun myöhemmin muuttuneiden ympäristössä tapahtuneiden olosuhteiden perusteella.⁴⁰⁸ Esimerkiksi meluhaitasta voi saada korvausta myöhemminkin, mikäli tällainen ympäristövahinko on ajan myötä muodostunut ympäristövahinkolaissa tarkoitettun sietokynnyksen ylittäväksi.⁴⁰⁹ Toisaalta on myös katsottu, että korvausta samasta vahinkotapahtumasta voidaan määrätä vain kertaalleen, koska ratkaisun oikeusvoimavaikutus ulottuu uusiin vaatimuksiin.⁴¹⁰ Oikeutta saada korvausta ympäristövahingosta myöhemmin ei kuitenkaan menetä sillä, ettei vaatimusta ole tehty varsinaisessa kaivostoimituksessa.⁴¹¹

⁴⁰⁵ LunL 48.1 §:n mukaan, jos toimituksen alkaessa on vireillä riita paremmasta oikeudesta lunastettavaan omaisuuteen, korvaus on määrättävä tallettavaksi. Säännös ei kuitenkaan estä ratkaisemasta korvausasiaa.

⁴⁰⁶ Lupapäätös PSAVI/2461/2017, s. 1303.

⁴⁰⁷ *Hyvönen* 1998, s. 501–504.

⁴⁰⁸ *Hepola* 2005, s. 592.

⁴⁰⁹ *Hollo – Vihervuori* 1995, s. 300; *Mikkola* 2003, s. 31.

⁴¹⁰ *Kuusiniemen* (1997, s. 317–320) mukaan toimituksessa tutkittua ympäristövahingon korvausasiaa ei voida tutkia uudestaan käräjäoikeudessa YVL:n mukaisella kanteella. Sen vuoksi on keskeistä selvittää, miten tyhjentävästi kantajan oikeus ympäristövahingon korvaamiseen on tutkittu jo toimitusmenettelyssä. Lisäksi *Hollo – Vihervuori* 1995, s. 300–301.

⁴¹¹ Korkeimman oikeuden ratkaisussa *KKO 2004:87* kaivospiirin laajentamiseksi oli suoritettu kaivoslain mukainen kaivospiiritoimitus. A, jonka omaisuus ei ollut toimituksen kohteena, omisti kaivospiirin välittömässä läheisyydessä tilan. Hän ei ollut esittänyt korvausvaatimuksia toimituksessa, mutta vaati myöhemmin KaivosL (503/1965) 46 §:n mukaisella kanteella korvausta kaivospiirin laajennuksen aiheuttamasta maiseman menetyksestä johtuvasta kiinteistön arvon alenemisesta ja pölyhaitasta. Vaatimukset voitiin tutkia riippumatta siitä, olisiko ne voitu esittää ja ratkaista jo toimituksessa.

Rikos- ja siviiliprosessioikeudessa vakiintunutta oikeusvoimavaikutusta ei sellaisenaan ole mielekästä soveltaa ympäristövahinkoihin liittyvissä korvaustilanteissa silloin, kun korvaus tulisi määrättäväksi yksittäisestä haittavaikutuksesta, jota ei ole aiemmin käsitelty. Siitäkään huolimatta, vaikka kiinteistö olisi jo aiemmin saanut korvausta kiinteistön arvon alenemisesta toisessa korvausmenettelyssä. Tilanne muuttuu toiseksi, mikäli ympäristövahinkoa koskeva korvausvaatimus tutkitaan ja ratkaistaan kaikki ympäristövaikutukset kokonaisuutena huomioiden. Silloin samasta vahinkotapahtumasta ei lähtökohtaisesti tule voida saada lisäkorvausta.

4 LOPUKSI

Kaivoslain 6 §:n mukaan lain yhtenä yleisperiaatteena on, että kaivostoiminnasta aiheutuneet haitat ja vahingot korvataan. Kaivosoikeudellisen käyttöoikeuden lunastuksen on katsottu vertautuvan pakkolunastukseen, mistä syystä korvaamisenkin lähtökohdaksi on asetettu perustuslain 15 §:n 2 momentin omaisuuden suoja säännöksessä ilmenevä täyden korvauksen periaate.⁴¹² Täyden korvauksen periaatteen tavoitteena on pysyttää haitan- tai vahingonkärsijän taloudellinen asema lunastusta edeltävässä tilanteessa.⁴¹³

Kaivoslain vuoden 2011 kokonaisuudistuksessa on tavoiteltu täyttää korvattavuutta kaivostoiminnan aiheuttamien haittojen ja vahinkojen korvaamisessa sekä kaivosalueita että kaivoksen apualueita toteutettaessa. Suhdetta omaisuuden suoja sääntelyyn tarkasteltiin erottamalla toisistaan PL 15.1 §:n soveltamisalaan kuuluva rasitteenluonteinen puuttuminen omaisuuteen ja PL 15.2 §:n soveltamisalaan kuuluva kaivosalueen lunastaminen. Lisäksi katsottiin, että korvauksen tulee PL 15.2 §:n tarkoittamalla tavalla olla täysi.⁴¹⁴ Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaussääntely jäi kaivoslakia kokonaisuutena uudistettaessa pitkälti ympäristövahinkolain ja kaivoslakiin lisätyn viittaussäännöksen, eli KaivosL 105 §:n, varaan. Ympäristövahinkolaissa ei kuitenkaan säännellä esimerkiksi maisemahaittojen korvaamisesta. Ympäristövahinkolaki on taustoiltaan yksityisoikeudellinen korvaussäädös, ja eroaa siten kaivoslain esitöissä korostetuista lunastusoikeudellisista lähtökohdista.

Tutkimuksessa selvitettiin sitä *toteuttavatko ympäristövahinkojen korvaussääntely ja korvaussäännösten tulkintakäytäntö oikeutta täyteen korvaukseen kaivostoiminnan aiheuttaessa ympäristövahinkoja*. Täydentävästi selvitettiin

⁴¹² HE 273/2009 vp, s. 54, 189–190.

⁴¹³ Tarkemmin kpl 2.2.

⁴¹⁴ Tarkemmin kpl 2.5.

sitä, miten ja missä korvausmenettelyissä kaivostoiminnasta johtuvia ympäristövahingonkorvauksia käsitellään. Mainittuihin tutkimuskysymyksiin vastaa- mista varten, tarkasteltiin lähemmin vielä sitä, mihin saakka virallisperiaate ulottuu eri korvausmenettelyissä ympäristövahinkoja korvattaessa ja estääkö kertaalleen ratkaistun ympäristövahinkokysymyksen oikeusvoimavaikutus asi- an uudelleen tutkimisen, samalla vaarantaen oikeuden saada korvausta. Tämän lisäksi tutkimuksessa selvitettiin korvausten määräämisen ajankohtaa lähinnä kiinteistön omistajien yhdenvertaisuutta silmällä pitäen.

Tutkimuskohteena olivat ne korvaussäädökset valmisteluasiakirjoineen, jotka pääasiallisesti sääntelevät kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahin- kujen korvaamista eli keskeisimmin kaivos-, vesi-, lunastus-, ympäristövahin- ko-, ympäristönsuojelulaki. Lisäksi tarkasteltiin maa-aines- vahingonkorvaus- ja naapurussuhdelakien sekä oikeudenkäymiskaaren korvaussäännöksiä valmis- teluasiakirjoineen. Korvaussääntelyn tulkintakäytäntöä selvitettiin oikeus- ja ratkaisukäytännön ja oikeuskirjallisuuden avulla. Kiinteistöjen korvaamiseen liittyvää korvausoikeudellista tarkastelua ei myöskään olisi ollut mielekästä teh- dä ilman käsitystä kiinteistön arvostamisen yleisistä perusteista, minkä vuoksi sääntelyn ohella tutkimuksessa tukeuduttiin kiinteistöarviointikirjallisuuteen.

Kaivostoiminnasta johtuvia ympäristövahinkojen korvausasioita voidaan joutua käsittelemään ympäristö- ja vesitalouslupamenettelyssä, kaivostoimituk- sessa, maa-aineslain mukaisessa korvaustoimituksessa tai oikeudenkäynnissä. Artikkelin luku 3 on sellaisenaan rakennettu vastaamaan tutkimuksen täydentä- vään kysymykseen, mistä syystä sitä ei tässä enemmälti toisteta. Korvausmenet- telyistä tehtyjä havaintoja nostetaan kuitenkin jäljempänä esille soveltuvien osin.

Ympäristöoikeudellisessa kirjallisuudessa on aiemminkin tuotu esille sään- telyverkoston monimutkaisuus ja vaikea hallittavuus.⁴¹⁵ Myös tässä tutkimuk- sessa tehdyt havainnot ympäristövahinkojen korvaussääntelystä vahvistavat edellä mainittua. Korvaussäädökset muodostavat monimutkaisen ja pirstaloitu- neen verkoston, jota on hahmoteltu artikkelin kappaleen 2.1. kuviossa 1. Ympä- ristövahinkojen korvausjärjestelmässä punoutuvat yhteen sääntelytaustoiltaan lunastusoikeudelliset ja yksityisoikeudelliset säännökset.

Ympäristövahinkojen korvausjärjestelmässä kukin viranomainen soveltaa lähtökohtaisesti omaan toimivaltaansa kuuluvia korvaussäännöksiä ja -periaat- teita. Korvaaminen myös tapahtuu eri viranomaismenettelyissä. Korvaussään- nöksistä ja ratkaisukäytännöstä tehdyt havainnot nostivat esille toimivaltajaon sekavuuden. Lisäksi havaittiin ongelmalliseksi ympäristövahinkoa koskevan korvauksen määrällinen arviointi tilanteessa, jossa ympäristövahinko kor- vataan kiinteistön arvon alenemisena. Eroavaisuuksia puolestaan havaittiin

⁴¹⁵ Määttä 2007, s. 324; Vihervuori 2016, s. 26–27.

virallisperiaatteen sovellettavuudessa ja korvausten määräämisen ajankohdassa. Myös vireilletulo- tai oikeusvoimavaikutuksen sovellettavuuteen pirstaleisessa korvausjärjestelmässä havaittiin liittyvän oma vivahteensa. Edellä kerrottuja tilanteita on artikkelissa käyty läpi laajemmin, mutta jäljempänä niitä tarkastellaan tiivistetysti ja niin, että pystytään vastaamaan tutkimuskysymykseen eli siihen toteutuuko täyden korvauksen periaate kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaamisessa.

Yhteen punotut korvausjärjestelmät. Kaivostoiminnan aiheuttamien ympäristövahinkojen korvaaminen tapahtuu usean eri korvaussäädöksen perusteella useassa eri korvausmenettelyssä. Ympäristövahinkojen korvausjärjestelmässä punoutuvat keskeisimmin yhteen kaivos-, vesi-, ympäristönsuojelu-, lunastus-, ympäristövahinko-, maa-aines- ja vahingonkorvauslait. Liityntää on myös naapuruussuhdelakiin.⁴¹⁶ Suhtautuminen omaisuudensuojaan on lähtökohdiltaan erilainen lunastus- ja vahingonkorvausoikeudellisissa korvausjärjestelmissä. Lunastusoikeudessa täysi korvaus on olennainen ja kiinteä osa PL 15.2 §:ssä säädetyn omaisuudensuojasäännöksen toteutumista. Ympäristövahinkojen korvaamisessa ja vahingonkorvausoikeudessa omaisuudensuojasääntely puolestaan nojaa ennemminkin PL 15.1 §:ään ja korvaussäädökset tuntevat jo lähtökohdiltaan korvausvastuuta rajoittavia säädännäisiä korvauskynnyksiä ja oikeusperiaatteita. Säädännäisiä korvauskynnyksiä ovat esimerkiksi YVL 4 §:ssä säännelty vähäisten esinevahinkojen sietämisvelvollisuus tai VahL 2:1.2:n mahdollisuus sovitella kohtuuttoman raskaita vahingonkorvauksia.

Ympäristövahinkojen arviointi. Kaivostoiminnan aiheuttaessa melu- ja pölyhaittoja tai veden pilaantumista, sovelletaan korvaamiseen ympäristövahinkolakia. Vesistön korvaamiseen puolestaan sovelletaan ympäristönsuojelulakia. Maisemahaittojen korvaamiseen sovelletaan sen sijaan kaivostoimituksessa lunastuslakia ja vesitalouslupamenettelyssä vesilakia. Tutkitussa lupa- ja toimitusratkaisukäytännössä korvauksen määrällinen arviointi on voinut esimerkiksi perustua joko kaivosyhtiön hakemuksessa tekemään riittävän vakuuttavaan esitykseen korvausmäärästä (lupamenettely), kokemuseräiseen harkintaan (kaivostoimitus) tai näytön perusteella kohtuulliseksi arvioituun korvausmäärään (oikeudenkäynti).

Eri korvaussäädöksiin hajautuva korvausjärjestelmä hajauttaa myös erilaatuisten ympäristön haittavaikutusten korvaamista. Myös tutkitussa korvausratkaisukäytännössä erilaatuisia ympäristövahinkoja on korvattu erotellen.⁴¹⁷ Lisäksi, vaikka ratkaisukäytännössä on yleensä huomioitu toisessa

⁴¹⁶ Ks. kpl 2.1, kuvio 1.

⁴¹⁷ Toimitus MMLm/22776/33/2006, pöytäkirja 18.12.2007, s. 29–32.

korvausmenettelyssä tehdyt korvauspäätökset, on joskus myös katsottu, ettei toisaalla määrättyjen korvausten oikeasuhtaisuutta kuuluisi arvioida.⁴¹⁸

Arviointikirjallisuudessa on katsottu vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi erotella esimerkiksi melun, pölyn tai maiseman aiheuttamien haittojen suhteellisia osuuksia toisistaan kiinteistön arvon alenemaa korvattaessa. Lähtökohtaisesti sitä ei ole edes pidetty tarpeellisena, jotta kiinteistölle saadaan määrättyä täysi korvaus kaikista arvoa alentavista häirtävaikutuksista.⁴¹⁹ Ympäristövahinkojen korvaamiseen parhaimpana arviointimenetelmänä voidaan pitää kiinteistömarkkinoista johdettua vertailumenetelmää, jossa suljetaan pois häiriötilanteeseen vaikuttamattomat muutokset kiinteistömarkkinoilla tietyllä alueella.⁴²⁰

Korvausoikeudellinen todellisuus on se, että arviointitilanteet ovat toisistaan hyvin erilaisia. Tilannesidonnaisuus tulee jatkossakin korostamaan ratkaisujen harkinnanvaraisuutta. Kiinteistön arvon alenemista korvattaessa yksittäisen häirtätekijän, kuten melun tai pölyn, taloudellisesti määriteltyä suhteellista osuutta ei pystytä erottamaan siitä kokonaisvaikutuksesta, jonka kaivostoiminnan ympäristövaikutukset yhdessä kiinteistön arvoon aiheuttavat. Siksi erilaisen häirtävaikutusten hajautuminen eri korvaussäädöksiin johtaa epätydyttävään lopputulokseen. Tarkoituksenmukaisempaa olisi tavoitella kiinteistön omistajalle tosiasiallisesti aiheutuvan taloudellisen menetyksen selvittämistä kokonaisuutena. Siihen liittyy myös tarve kokonaisuutena tarkastella aiemmin määrättyjen korvausten oikeasuhtaisuutta.

Toimivaltajako. Kaivoslain yhdeksi tavoitteeksi on esitetty, että kaivostoinnasta aiheutuvat vahingot ja haitat arvioidaan kaivostoimituksessa.⁴²¹ Tätä tavoitetta keskeisimmin osoittavat KaivosL 97 ja 181.3 §:t, joiden perusteella kaivostoinnasta aiheutuvien haittojen ja vahinkojen tutkimistoimivalta osoitetaan kaivostoimitukseen, myös niin sanottujen vanhojen kaivosten aiheuttamien haittojen ja vahinkojen osalta. Mainitut säännökset eivät kuitenkaan muuttaneet sitä lähtökohtaa, että vesitalouslupaviranomaisen tulee ratkaista sille kuuluvat korvausasiat, joita VL 13:9.2:ssa todettuja tilanteita lukuun ottamatta ei ratkaista YVL 12 §:n nojalla kaivostoimituksessa tai vesi- ja ympäristönsuojelulaissa nimenomaisesti säännellyissä tilanteissa käräjäoikeudessa.

Artikkelin kappaleissa 3.1.3 ja 3.2.3 on laajemmin pohdittu sitä, kenelle kuuluu toimivalta käsitellä vettä ja vesistöä koskevat korvausasiat kaivostointintaan liittyvän vesitaloushankkeen aiheuttaessa ympäristövahinkoa. Oikeuskirjallisuudessa vettä ja vesistöä koskevat korvausasiat on katsottu kuuluvaksi

⁴¹⁸ Lupapäätös PSAVI/2461/2017, s. 1303.

⁴¹⁹ Peltomaa 1997, s. 78; Peltomaa 1999, s. 5, 44–47; Peltomaa 2001a, s. 62; Rahkila – Carlson – Hiironen 2006, s. 34.

⁴²⁰ Löfstedt 1979, s. 57.

⁴²¹ HE 273/2009 vp, s. 54.

lupaviranomaisen toimivaltaan lukuun ottamatta käräjäoikeudelle kuuluvia asioita.⁴²² Samoin on pääasiassa katsottu viimeaikaisessa toimitus- ja luparatkaisukäytännössä. Lupaviranomaisella on vesiin ja vesistöihin liittyvää erityisasiantuntemusta, mistä syystä on tarkoituksenmukaista ohjata vettä ja vesistöä koskevat korvausasiat lupaviranomaisen ratkaistavaksi. Muutoin ympäristövahingot käsitellään kaivostoimituksessa tai lupamenettelyssä silloin, jos kaivostoimitusta ei tule lainkaan suoritettavaksi. Maa-aineslain 9 §:n mukainen korvaustoimitus tulee kysymykseen lähinnä sellaisessa tilanteessa, jossa kaivoksen apualueilta tai niihin rinnasteisilta alueilta otetaan maa-aineksia MAL:n mukaisen luvan perusteella eikä korvauksista sovita.

Käräjäoikeudessa tapahtuvassa oikeudenkäynnissä käsitellään henkilövahingot, rikokseen perustuvat ympäristövahingot sekä vesiasioista erikseen sille säädettyt asiat, joita on pääkohdittain tarkasteltu kappaleen 3.4 yhteydessä. Yleistäen vesilain korvausjärjestelmässä käräjäoikeudessa käsitellään erilliset, muut kuin ennakoimattomat tai luvanvaraiseen toimintaan liittyvät, vahingonkorvausvaatimukset ja pohjaveden pilaantumista koskevat korvausvaatimukset.⁴²³ Ympäristönsuojelulain soveltamisalaan kuuluvissa asioissa käräjäoikeus käsittelee korvausasian, jos vahinko on aiheutettu ilman laillista, lupaviranomaisen ratkaisuvaltaan kuuluvaa perustetta. Luvanaikaista toimintavaihetta koskeva korvausvaatimus käsitellään käräjäoikeudessa, jos vaatimusta ei ole esitetty lupamenettelyn yhteydessä eikä lupaviranomainen viran puolesta ole liittänyt luvatonta vaihetta koskevaa korvausasiaa lupa-asian yhteyteen.⁴²⁴

Ympäristövahinkojen selvittäminen on erilaista riippuen siitä, kohdistuu-ko vahinko vesistöön, maaperään vai ilmaan. Lupaviranomaisella on parhaat valmiudet ja luonnontieteellinen perusosaaminen arvioida vahingon aiheutumisen lähtökohtia vesistöihin kohdistuvien haittojen osalta, mutta osaamista myös muiden ympäristövahinkojen arviointiin. Kaivostoimitusten tekijöillä on korvauksia käsittelevistä viranomaisista parhaat valmiudet arvioida kiinteistöjen arvon alenemista kokonaisuutena, jolloin kaivostoiminnan aiheuttamat taloudelliset hättävaiikutukset voidaan markkina-arvoperusteisesti todentaa riippumatta siitä, mistä ympäristöä pilaavasta vaikutuksesta on kyse. Käräjäoikeuksissa puolestaan on harjaannuttu haastavaan syy-yhteyden selvittämistä koskevaan oikeudelliseen punnintaan saatavilla olevan näytön perusteella.

Ympäristövahinkoihin liittyvä sekava toimivaltasääntely on tutkitun ratkaisukäytännön valossa johtanut siihen, että viranomainen on eräissä tapauksessa

⁴²² *Hollo – Utter – Vihervuori 2018*, s. 355–356.

⁴²³ Laajemmin *Hollo 2021*, s. 432–435, 568.

⁴²⁴ Laajemmin *Hollo 2021*, s. 568.

jättänyt tutkimatta sille kuuluvan korvausasian.⁴²⁵ Lisäksi korvausmenettelyissä tapahtunut ohjaus jälkikorvausten saamiseksi on ollut vaihtelevaa. Kauhukseenarviossa kaikki viranomaiset katsovat, ettei asia kuulu sille tutkittavaksi. Tosi-asiassa tällaista tilannetta tuskin tulee tapahtumaan, koska KaivosL 97 §:n jälkikorvaussäännös on varsin laveaksi säännelty. Kiinteistön omistajan oikeusturva on kuitenkin tällä hetkellä pitkälti viranomaisohjauksen varassa, minkä vuoksi toimivaltasääntelyn selkeyttämiselle on tarvetta.

Virallisperiaatteen ulottuvuus. Täyden korvauksen periaatteeseen on katsottu ajatuksellisesti liittyvän virallisperiaate.⁴²⁶ Sen mukaan korvausasia voidaan joutua ratkaisemaan kokonaan ilman erillistä vaatimusta ja siihen voi liittyä myös jonkintasoinen selvittämismvastuu.⁴²⁷ Lupamenettelyssä sovellettavaksi tulevat vesi- ja lunastuslait eivät sisällä kaivoslain 81 §:n kaltaista korvauskynnyksen madaltamista, mistä syystä lupamenettelyssä suhtautuminen korvaamiseen lunastuskohteen ulkopuolella on tiukempaa kuin kaivostoimituksissa. Lisäksi VL 11:3:n mukaan lupamenettelyssä luvanhakijalla on itselläänkin velvoite jo lupahakemuksessa esittää arvio omistajille aiheutuvista edunmenetyksistä. Oikeudenkäynneissä virallisperiaatetta ei lainkaan sovelleta. Siellä vahingonkärsijän tulee näyttöä esittämällä osoittaa aiheutunut ympäristövahinko. Oikeudenkäynnissä syy-yhteyttä koskeva näyttökynnys ympäristövahingoissa on kuitenkin alempi kuin vahingonkorvauksissa yleensä.⁴²⁸ Tutkitun ratkaisukäytännön mukaan esimerkiksi kaivostoimintaan liittyvästä rikoksesta johtuva korvaus voi jäädä saamatta, jos korvausvaatimusta ei osata muotoilla oikealla tavalla taikka ei osata esittää oikeanlaista näyttöä.⁴²⁹ Siviiliprosessiin vertautuvassa MAL 9 §:n mukaisessa korvaustoimituksessakaan ei sovelleta virallisperiaatetta.⁴³⁰

Kaivostoimituksessa lunastusrelaatioissa oleville kiinteistöille aiheutuvat haitat ja vahingot, tulee tutkia viranpuolesta LunL 41 §:n mukaisesti. Sen sijaan KaivosL 97 §:n mukaiset jälkikorvaukset ja lunastusrelaation ulkopuolella sijaitsevien kiinteistöille aiheutuvat haitat ja vahingot tutkitaan vain vaatimuksesta.⁴³¹ Kaivostoiminnan aiheuttaessa mahdollisia ympäristövahinkoja, vaatii selvittäminen jonkintasoista ymmärrystä vahingon syntymekanismeista. Siksi kiinteistönomistajalta ei lähtökohtaisesti voitane edellyttää kovinkaan seikkaperäistä selvittämistä ympäristöolosuhteiden muuttumisesta kaivostoiminnan seurauksena.

⁴²⁵ Lupapäätös PSAVI/2461/2017, s. 1070, 1078.

⁴²⁶ Kuusiniemi – Peltomaa 2000, s. 141.

⁴²⁷ Pietilä 1973, s. 128–129; Hollo 1984, s. 225–226.

⁴²⁸ HE 165/1992 vp, s. 22–23; Kumpula 2013, jakso VIII luku 2.

⁴²⁹ Tarkemmin kpl 3.4.

⁴³⁰ Hollo – Utter – Vihervuori 2018, s. 363.

⁴³¹ HE 273/2009 vp, s. 123.

Kaivos- ja lunastuslain korvaussäätely lähtevät siitä, että toimituksessa tutkitaan päätöksentekohetkellä todennäköisinä pidettäviä taloudellisia menetyksiä. Tutkitussa toimituskäytännössä on esimerkiksi hyödynnetty saatavilla olevia ympäristöselvityksiä todennäköisyysarvion tekemisen ja korvausten määräämisen tueksi.⁴³² Toisaalta toimituskäytännössä on usein myös jätetty ympäristövahingot määräämättä liian epätodennäköisinä ja ohjattu hakemaan tarvittaessa myöhemmin jälkikorvausta KaivosL 97 §:n mukaisessa kaivostoimituksessa.

Lunastuskorvauksen on katsottu olevan korvausta perustavanlaatuisesta puuttumisesta yksityiseen omaisuuteen, joka tulee korvata, jos menetystä voidaan pitää todennäköisenä. Mikäli asianosaiset kaivoslain esitöiden hengessä asetetaan yhdenvertaiseen asemaan lunastusrelaatiosta riippumatta, tulisi kaivostoimituksissa pyrkiä selvittämään kiinteistön omistajille aiheutuvat taloudelliset menetykset yhtenevin perustein.⁴³³ Se puolestaan puoltaa sitä, että virallisperiaatteeseen kaivostoimituksessa katsotaan kuuluvaksi ainakin osittainen viranomaisen selvittämistä vastuu kaivostoiminnan aiheuttamista ympäristövahingoista lunastuskorvausta määrättäessä. Vähimmäistasona voitaneen pitää yleisesti saatavilla olevien kaivoshankkeen ympäristöselvitysten huomioon ottamista korvausmenettelyssä.

Korvausten määräämisen ajankohta. Säädännäinen lähtökohta korvausten määräämiselle on lupamenettelyissä ja kaivostoimituksissa sama. Ennakoitavissa olevat ja todennäköisinä pidettävät ympäristövahingot määrätään lupamenettelyn ja kaivostoimituksen yhteydessä. Muut ympäristövahingot jäävät myöhemmin määrättäväksi erillisissä korvausmenettelyissä. Maa-aineslain mukaisissa korvaustoimituksissa ja oikeudenkäynneissä lähtökohta on päinvastainen. Niissä korvaukset määrätään vasta vahinkotapahtuman jälkeen.

Kuten aiemmin jo todettiin, tutkitussa kaivostoimituskäytännössä ympäristövahinkojen korvaaminen jätetään usein KaivosL 97 §:n mukaiseen jälkikorvausmenettelyyn. Se on perusteltua ainakin silloin, jos kaivostoiminnan alkaminen muutoin näyttää epävarmalta. Pakkolunastuksiin rinnastuvissa hankkeissa ei kuitenkaan liian kevyin perustein tule siirtää korvausasian ratkaisemista jälkikorvausmenettelyyn edes ympäristövahinkojen osalta. Korvattavuutta tulee sen sijaan harkita kiinteistön omistajan kannalta kokonaisuutena ja kaivoslain esitöiden hengessä samoin kuin lunastusrelaatiossa olevien kiinteistön omistajien kohdalla.

Vireilläolo- ja oikeusvoimavaikutus. Kaivostoiminnan aiheuttamia ympäristövahinkoja koskeva korvaussäätely ei rajaa pois sitä mahdollisuutta, että

⁴³² Toimitukset *MMLm/8594/33/2011*, pöytäkirja 17.10.2011, s. 4; *MMLm/4965/33/2019*, pöytäkirja 29.10.2019, s. 14.

⁴³³ *HE 273/2009 vp*, s. 123.

sama kiinteistö voi olla korvauskäsittelyn kohteena useammassa eri viranomaisessa samanaikaisesti. Päällekkäinen asioiden käsittely ei sellaisenaan ole oikeusturvariski kiinteistön omistajalle, koska mahdollisen korvausten kokonaisuutarkastelun huomiotta jättäminen johtaa todennäköisimmin ylikorvaamiseen.

Vireilläolovaikutusta tiukasti tulkiten voi vallitsevassa korvausjärjestelmässä sinällään aiheutua tilanne, jossa viranomainen ei ota korvausasiaa lainkaan tutkittavaksi, koska samaa kiinteistöä koskeva asia on jo toisaalla vireillä. Silloin asian tutkittavaksi saaminen voi viivästyä, ja oikeus korvaukseen vanhentua. Samoin oikeusvoimavaikutuksen tiukka tulkinta voi estää samaa kiinteistöä koskevan ympäristövahingonkorvauksen tutkimisen toisaalla tai myöhemmin jälkikorvausmenettelyssä, ja johtaa siten oikeudenmenetyksiin. Mikäli ympäristövahinkoja koskeva korvaus on määrätty eri menettelyissä eritelle erilaiset haittavaikutukset, kovin ahtaasti ei aiemmin annetun ratkaisun oikeusvoimavaikutusta tulisi tulkita vallitsevassa pirstaleisessa korvausjärjestelmässä. Näin siitäkin huolimatta, vaikka korvaus olisi jo aiemmin tullut määrätyksi kiinteistön arvon alenemisesta johtuvana. Sen sijaan, jos ympäristövahingot ja niiden aiheuttama kiinteistön arvon aleneminen korvataan kokonaisuutena, tilanne korvausratkaisun oikeusvoimavaikutuksenkin osalta olisi toisenlainen.

Täysi vai kohtuullinen korvaus. Yllä esitettyjen kohtien avulla on etsitty vastausta siihen kysymykseen, toteuttavatko ympäristövahinkojen korvaussääntely ja säännösten tulkintakäytäntö oikeutta täyteen korvaukseen kaivostoiminnan aiheuttaessa ympäristövahinkoa. Usean eri korvausjärjestelmän yhteensovittamisessa on omat ongelmansa. Monimutkainen korvaussääntely merkitsee jo itsessään uhkaa täyden korvauksen saamiselle.⁴³⁴

Lunastuskorvaussäännöksiä säänneltäessä tulee selvittää niiden suhde omaisuudensuojaan.⁴³⁵ Kaivoslain kokonaisuudistuksen valmistelussa keskityttiin tekemään eroa erilaisten käytönrajoitusten välillä, mutta lainvalmistelussa ei enemmälti kiinnitetty huomiota siihen, että ympäristövahingot ovat korvattavia YVL 4 §:n perusteella vain vähäistä suurempien esinevahinkojen osalta. Huomiotta jäi niin ikään se, että ympäristövahinkojen korvattavuutta koskevissa säädöksissä on erilainen lähestymistapa täyteen korvattavuuteen kuin lunastuslaissa. Lupamenettelyssä, maa-aineslain mukaisessa korvaustoimituksessa ja oikeudenkäynnissä sovellettavaksi tulevat korvaussäädökset lähtevät täydestä korvauksesta, mutta tuntevat myös mahdollisuuden kohtuullistaa korvausta. Kaivostoimituksessa lähtökohtana puolestaan on lunastusoikeudellinen täysi korvaus ja asianosaisten yhdenvertaisuus korvauksia arvioitaessa ja määrättäessä.⁴³⁶

⁴³⁴ Vrt. *Ungern* 1998, s. 38.

⁴³⁵ *Hollo* 1984, s. 125; *Ungern* 1998, s. 21.

⁴³⁶ *HE 273/2009 vp*, s. 123.

Vallitsevassa ympäristövahinkojen korvausjärjestelmässä erilaiset ympäristövahingot erotteleva korvaaminen johtaa enemmän ylikorvaamiseen kuin täyden korvattavuuden vaarantumiseen. Kiinteistön arvonmuodostumista on tässä tutkimuksessa tarkasteltu vain arviointikirjallisuuden avulla. Kaivoshankkeen tuleminen alueelle saattaa yleisemmälläkin tasolla vaikuttaa alueen kiinteistömarkkinoihin ja sitä kautta kiinteistöjen arvoihin. KaivosL 83 §:n mukaan kaivoshankkeen merkittävää arvon nousua tai laskua ei kuitenkaan huomioida lunastuskorvausta määrättäessä. Se voi täyden korvauksen periaatteen toteutumisen kannalta olla ongelmallista, koska myös ympäristövahinkojen korvaus määritetään kiinteistön arvon alenemisena. Kaivoshankkeen vaikutusta lähialueen kiinteistöjen arvoihin tulisi sen vuoksi selvittää lisää arviointiopillisen tutkimuksen avulla.

Virallisperiaatteen ulottuvuus vaihtelee eri korvausmenettelyissä. Oikeus täyteen korvaukseen voi siten tosiasiaassa riippua kiinteistön omistajan kyvystä tehdä oikeanlainen korvausvaatimus ja esittää oikeanlaista näyttöä aiheutuneesta ympäristövahingosta.

Korvausten määräämisen ajankohta ei lähtökohtaisesti vaikuta oikeuteen saada täyttä korvausta, koska täyden korvauksen voi määrätä suoritettavaksi myöhemminkin. Asianosaisia tulee kuitenkin kohdella samalla tavalla samantilaisissa korvaustilanteissa. Nykyiset korvaussäännökset mahdollistavat korvaamaan ennakoitavissa olevat sekä riittävän todennäköiset haitat, vahingot ja edunmenetykset lupamenettelyssä tai varsinaisessa kaivostoimituksessa. Sen sijaan oikeudenkäynnissä ja MAL 9 §:n mukaisessa korvaustoimituksessa korvaaminen tapahtuu vahingon syntymisen jälkeen. Korvaustilanteet viimeksi mainituissa korvausmenettelyissä ovat luonteeltaan erilaisia kaivoslain korvausmenettelyyn nähden, jolloin erilainen suhtautuminen korvausten määräämisen ajankohtaan on hyväksyttävää.

Vireilläolo- ja oikeusvoimavaikutus eivät vaaranna korvausoikeuden ja sen myötä täyden korvattavuudenkaan toteutumista, jos niitä tulkitaan pirstoutuneessa korvausjärjestelmässä löyhästi ja omaisuudensuojasääntelyä tukevalla tavalla. Liian tiukka tulkinta puolestaan voi johtaa oikeudenmenetyksiin korvausten saamisen osalta, jolloin kaivosoikeudessa tavoitteeksi asetettu täysi korvattavuuskin vaarantuu.

Vastaus siihen kysymykseen, toteuttaako korvaussääntely ja sen tulkintakäytäntö oikeutta täyteen korvaukseen, on moniulotteinen. Kaikissa tutkituissa korvaussäädöksissä lähtökohtana korvaamiselle on täysi korvaus aiheutuneista menetyksistä. Eri säädökset kuitenkin seuraavat omia säädännäisiä polkujaan, joissa osassa on hyväksytty korvausvastuutta rajoittavia kynnyksiä kuten kohtuullisuus ja sietämisvelvollisuus. Kaivoslain korvaussääntelyä ja sen periaatteita ei ympäristövahinkojen korvaamiseen sovelleta muissa korvausmenettelyissä

kuin kaivostoimituksessa. Sen vuoksi ei voida suoraan ajatella, että kaivoslaissa asetetut täyden korvattavuuden tavoitteet jäisivät toteutumatta toisaalla tapahtuvassa korvausmenettelyssä. Tässä tutkimuksessa painottui kaivostoimituksessa tapahtuva korvaaminen, ja lisäksi keskityttiin tarkastelemaan lähemmin vain sietämisvelvollisuutta. Kohtuullisuusharkinta kytkeytyy kaivosoikeudelliseen korvaamiseen lähinnä LunL 37 §:n välityksin, jota käytiin läpi laajemmin kappaleessa 2.2.

Ympäristövahinkolain 4 §:n mukaan ympäristövahingot korvataan vain, jos niiden sietämistä ei ole pidettävä kohtuullisena tai esinevahinkojen kohdalla ne ovat vähäistä suurempia. Sietämisvelvollisuuden suhdetta kaivosoikeudelliseen täyteen korvattavuuteen voidaan lähestyä eri suunnista. Lähtökohdaksi oikeudellisessa tulkinnassa tulee asettaa laki, ja KaivosL 105 § yksiselitteisesti viittaa ympäristövahinkolain soveltamiseen, kun kysymys on ympäristövahinkolain mukaisesta ympäristövahingosta. Kaivoslain kokonaisuudistuksessa toisaalta korostettiin täyttä korvattavuutta kaivostoiminnan aiheuttamista haitoista ja vahingoista sekä asianosaisten asettamista yhdenvertaiseen asemaa korvauksia määrättäessä. Lainvalmistelussa ei myöskään enemmälti tarkasteltu ympäristövahinkojen korvaussäätelystä johtuvia säädännäisiä poikkeamia lunastusoikeudellisesta täydestä korvattavuudesta.

Kaivoslain kokonaisuudistuksen valmistelussa on sen sijaan tehty ero omaisuuden käytön rajoittamisen ja lunastuksen tai siihen vertautuvan toimenpiteen kesken, sekä niiden erilaisista suhteista perusoikeuksiin. Lunastusrelaatiossa korvauksen tulee olla PL 15.2 §:n tarkoittamalla tavalla täysi.⁴³⁷ PL 15.2 §:n mukainen oikeus täyteen korvaukseen astuu kuvaan vasta, jos oikeudenmenetyks rinnastuu vaikutuksiltaan lunastukseen.⁴³⁸ Lunastusrelaatioon kuuluvat jäännöskiinteistöt sijaitsevat kaivosalueen tai apualueen vieressä. Todennäköisesti niille aiheutuvat ympäristövahingotkin ovat vähäistä suurempia, jolloin YVL 4 §:n soveltaminen jää vaille itsenäistä merkitystä. Tuolloin korvaus kaivostoiminnan aiheuttamista haitoista ja vahingoista, myös ympäristövahingoista, tulee siten määräytyä täytenä.⁴³⁹

Lunastusrelaation ulkopuolella kaivostoiminnasta johtuvat ympäristövahingot aiheuttavat lähinnä kiinteistön käyttömahdollisuuden rajoittumista. Kaivoslain esitöiden mukaan omaisuuden käyttörajoitusta koskeva asia ratkaistaan perusoikeuksien yleisten rajoitusperiaatteiden mukaan.⁴⁴⁰ Kiinteistön arvon aleneminen ei lähtökohtaisesti aiheuta lunastukseen rinnastuvaa tilannetta,

⁴³⁷ HE 273/2009 vp, s. 184.

⁴³⁸ Länsineva 2006, s. 117.

⁴³⁹ Samankaltainen lähestymistapa on esitetty vesilain korvausjärjestelmässä ks. *Hollo* 2021, s. 563.

⁴⁴⁰ HE 273/2009 vp, s. 184.

ainakaan silloin, jos omistaja voi kohtuudella käyttää kiinteistöään haitoista huolimatta.⁴⁴¹ Kaivostoimituskäytännössä sietämisvelvollisuutta on sovellettu yhtäläisin perustein kaikkiin ympäristövahinkoihin.⁴⁴² Oikeuskirjallisuudessa on pääsääntöisesti katsottu, että vähäiset ympäristövahingot tulee sietää, mutta kaivostoimintaa edistäessä sietämisvelvollisuus ei ole kuitenkaan yhtä laaja kuin esimerkiksi julkista etua toteuttaessa.⁴⁴³ Vaikka vähäiset ympäristövahingot jäisivät korvaamatta, toteuttavat korvaussäännökset silti kiinteistön omistajan oikeutta saada korvausta vähäistä suuremmista esinevahingoista eli myös vähäistä suuremmasta kiinteistön arvon alenemisesta. Omaisuuden suoja toteutuu tällöin PL 15.1 §:n tarkoittamalla tavalla.

Lunastusrelaation ulkopuolella sietämisvelvollisuutta koskevaa YVL 4 §:ää on luontevaa soveltaa, jopa analogisesti ympäristövahinkolaissa sääntelemättömiin ympäristövahinkoihin, kun huomioidaan KaivosL 105 § ja yllä kerrottu. Kaivoslain esitöissä korostettua lähtökohtaa yhdenvertaiselle korvausoikeudelliselle asemalle lunastusrelaatiassa olevien kiinteistön omistajien kanssa, eli täyttä korvattavuutta PL 15.2 §:n tarkoittamalla tavalla, edellä kerrottu tulkinnallinen valinta ei kuitenkaan tavoita.

Toisenlaiseen lopputulokseen sietämisvelvollisuuden sovellettavuuden osalta päädytään, mikäli korvaussäännösten tulkinnassa painotetaan yksistään kaivoslain esitöiden lähtökohtia. Silloin korostetaan täyttä korvattavuutta ja asianosaisten yhdenvertaista asemaa lunastusrelaatiosta riippumatta.⁴⁴⁴ Myös oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemyksiä siitä, ettei välttämättömilläkään käytönrajoituksilla voida legitimoida eriarvoista kohtelua.⁴⁴⁵ Lisäksi oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kaivostoiminnan edistäminen poikkeaa luonteeltaan muusta yhteiskunnalle välttämättömien infrahankkeiden toteuttamisesta, mistä syystä kaikki haitat tulisi korvata.⁴⁴⁶ Edellä kerrotut näkökohdat huomioiden, myös lunastusrelaation ulkopuolella ympäristövahinkoja korvattaessa, tulisi YVL 4 §:n soveltaminen jättää vaille merkitystä, jotta oikeus täyteen korvaukseen toteutuisi PL 15.2 §:n tarkoittamalla tavalla.

Lunastusrelaation ulkopuolella kaivostoiminnan aiheuttamat haitat ja vahingot ovat pääosin erilaisia ympäristövahinkoja, joista osa voi jäädä hyvinkin vähäiseksi. Vähäiset ympäristövahingot on katsottu kuuluvaksi yleiseen sietämisvelvollisuuteen erityisesti kappaleessa 2.5 esitetyn oikeuskirjallisuuden

⁴⁴¹ Lunastusvelvollisuuden täyttymisedellytyksiä ei ole tässä tutkimuksessa selvitetty, mutta se olisi mielenkiintoinen kysymys selvittäväksi. Ks. enemmän alav. 289.

⁴⁴² Toimitus *MMLm/8594/33/2011*, pöytäkirja 17.10.2011, s. 6–7, 10.

⁴⁴³ Erityisesti *Länsineva* 2006, s. 134.

⁴⁴⁴ *HE 273/2009 vp*, s. 123.

⁴⁴⁵ *Ungern* 1999, s. 87.

⁴⁴⁶ *Länsineva* 2006, s. 134.

perusteella. Tältä osin näkemykseni on yhtenevä siinä, ettei kaivostoimituksesaakaan aivan vähäpätöisimpiä ympäristövahinkoja tule määrätä korvattavaksi. Sietämisen kynnyks tulee silti pitää hyvin matalana.⁴⁴⁷ Kaivostoimituksissa täyden korvauksen toteutumista turvataan lisäksi virallisperiaatteeseen osin liittyvällä viranomaisen selvittämisvastuulla, joka on tutkimustulosten perusteella laajempi kuin muissa korvausmenettelyissä. Lopullisen oikeudellisen tahtotilan suuntaaminen on kuitenkin tehtävä ensisijaisesti korvaussäädöksiä selkeyttämällä, jolloin erilaisia arvovalintoja voidaan asianmukaisesti punnita.

Lopun lopuksi. Artikkelin yhtenä tavoitteena oli herättää pohdittavaksi ajatus siitä, onko kaikkien kolmen viranomaisen tarpeellista käsitellä kaivostoiminnasta johtuvia korvauskysymyksiä. Tässä tutkimuksessa tehdyt havainnot puoltavat yhden korvausviranomaisen -mallia silloin, kun kysymys on kiinteistön arvon alenemisena korvattavaksi tulevasta tilanteesta, kuten ympäristövahingot tietyistä haittavaikutuksista yleensä ovat. Täysin mutkatonta eri korvausjärjestelmien yhdistäminen ei kuitenkaan ole, koska korvausmenettelyt ovat vakiintuneita. Korvausjärjestelmää kehittäessä on silti mahdollista korjata siinä olevia vajavuuksia. Ympäristövahinkojen korvausjärjestelmässä tärkeää on varmistua kokonaisvaltaisesta kiinteistönarviointi- ja ympäristöasiantuntemuksesta sekä korvauskäsittelyihin liittyvästä menettely- ja aineellisoikeudellisesta osamisesta. Se voi tapahtua myös viranomais- tai asiantuntijayhteistyön avulla. Yhden korvausviranomaisen -malli mahdollistaisi korvaussäätelyn yksinkertaistamisen, mikäli yhtenäistä korvausjärjestelmää kehitettäessä ei liiaksi sitouduta vallitseviin korvausjärjestelmiin.⁴⁴⁸ Omaisuudensuojan laajuuden määrittely yhteiskunnan kehittymiseen liittyvässä lainsäädäntötyössä tuo kuitenkin samalla pohdittavaksi omat periaatteelliset ongelmansa.⁴⁴⁹

Wiiala kirjoitti vuonna 1968, että ”*on valitettavaa, ettei lainsäädännössämme ole toistaiseksi omaksuttu yhtenäistä menetysten ja korvausten jaottelua*”.⁴⁵⁰ Nyt, 55 vuotta myöhemmin, on sen sijaan saatu lisää uusia menetettävän edun

⁴⁴⁷ *Länsineva* 2006, s.133.

⁴⁴⁸ Vrt. lupamenettelyjen osalta *Pölonen – Halinen* (2017, s. 15, 17), jossa todetaan, että haettaessa vastaisuudessa parasta lainsäädäntömallia lupamenettelyjen integroimiseksi, ratkaisuja ei luonnollisestikaan tulisi sitoa olemassa oleviin rakenteisiin. Kaivosalan osalta tarkasteltavista vaihtoehdoista ei siten tulisi rajata pois malleja, joissa kaivos- ja ympäristölupamenettelyt sovitettaisiin yhteen nykyistä tiiviimmin tai yhdistettäisiin kokonaan ja viranomaistehtävät integroitaisiin yhdelle valtion viranomaiselle. Heidän aineistossaan oli noussut esille mm. ”*maanomistajille maksettavia korvauksia sääntelevä kaivosoikeuslaki, josta ympäristöllinen sääntely on karsittu pois*”.

⁴⁴⁹ Laajemmin omaisuudensuojan tulkintaperiaatteista ks. *Laaksonen* (1998, s. 140–168), omaisuudensuojan ytimestä (s. 244–248) ja kokonaisarvioinnin kriteereistä (s. 268–291). Ks. myös *Ungern* 1999, s. 83.

⁴⁵⁰ *Wiiala* 1968, s. 2.

korvaamista tarkoittavia käsitteitä ja korvausjärjestelmiä. Ympäristövahinkojen korvaussäätelyn verkosto on kaiken kaikkiaan vaikeasti hallittava. Siksi tulevassa lainsäädännön kehitystyössä on tarpeen kiinnittää korostetusti huomiota korvaussäätelyn selvyyteen ja kaivostoiminnasta johtuvien ympäristövahinkojen korvaamista koskevaan toimivaltasäätelyyn.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis:* Oikeudellisen ajattelun perusteista. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 93. Vammala 1971.
- Aarnio, Aulis:* Tulkinnan Taito: Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Alma Talent verkkokirjajhyllä 2006.
- Belinskij, Antti – Warsta, Matias – Ekroos, Ari – Soininen, Niko – Määttä, Tapio – Pö-lönen, Ismo – Heinonen, Hilikka – Malin, Kimmo:* Yhden luukun periaatteen toteuttaminen ympäristöasioissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 29/2016. (*Belinskij ym.* 2016)
- Bäckström, Lars:* Rätten till mineral. En studie om befogenheter och legala inskränkningar i äganderätten till fastighetens beståndsdelar. Luleå tekniska universitet, 2012.
- Eronen, Veli-Heikki:* Vahingon käsitteestä ja sen arvioimisen oikeudellisista perusteista. Teoksessa Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus: Vahinkojen arvioiminen pakko-lunastus, tiekorvaukset, vesihankkeista aiheutuvat korvaukset osa I. Julkaisu 12–68. Helsinki 1968.
- Hahtela, Yrjänä:* Kiinteistöjen käyvän hinnan määrittäminen kiinteistöverotusta varten. Valtionvarainministeriön vero-osaston selvitys 2013.
- Haataja, Kyösti:* Vesioikeus I. Vaasa 1951.
- Haataja, Kyösti:* Vesioikeus III. Helsinki 1959.
- Halomo, Jyrki:* Tieliikenteen ympäristövaikutus rakentamattoman kiinteistön arvoon. Valtion Teknillisen Tutkimuskeskuksen tiedote 1355, Espoo 1992.
- Hepola, Matti:* Oikeusvoimaopin transformaatio - Siviiliprosessioikeudellisen oikeusvoimaopin muuttuminen ja siirtyminen hallinto- ja ympäristöoikeuteen ympäristöluvan pysyvyyden kannalta. Helsinki 2005.
- Hemmo, Mika:* Vahingonkorvausoikeus. 2. painos. Helsinki 2006.
- Hirvonen, Ari:* Konkreettinen oikeuslähteoppi: normimateriaasta rakenteisiin ja ratkaisutoimintaan. Lakimies 7–8/2020, s. 954–971.
- Hollo, Erkki J.:* Erityinen kiinteistöoikeus, pakkotoimi- ja lunastusoikeudet. Vammala 1984.
- Hollo, Erkki J.:* Omistusoikeuden sisällön yksityisoikeudellisista ulottuvuuksista. Teoksessa *Kartio, Leena – Tepora, Jarno – Wirilander, Juhani* (toim.): Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915 14/2 1985. Helsinki 1985.
- Hollo, Erkki J.:* Om det förvaltningsrättsliga rättsbegreppet inom fastighetsrätten. En studie i det sakrättsliga skyddet. TfR 1991, s. 66–82.
- Hollo, Erkki J.:* Uudistunut maantioikeus. Teoksessa Juhlajulkaisu Vesa Majamaa 1945–28/12–2005. Helsinki 2005, s. 75–95.
- Hollo, Erkki J.:* Johdatus ympäristöoikeuteen. Helsinki 2009.
- Hollo, Erkki J.:* Vesioikeus. 2. uudistettu painos. Keuruu 2021.
- Hollo, Erkki – Utter, Robert – Vihervuori, Pekka:* Ympäristövahinkolaki. Helsinki 2018.
- Hollo, Erkki – Vihervuori, Pekka:* Ympäristövahinkolaki. Jyväskylä 1995.
- Hyvönen, Veikko O.:* Asianosaisten määräämistöimistä kiinteistötoimituksessa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 92. Vammala 1970.

- Hyvönen, Veikko O.:* Ympäristömenetysten yleisistä korvauserusteista. *Lakimies* 4/1984, s. 388–408.
- Hyvönen, Veikko O.:* Maaomaisuuden perustuslainsuoja. Espoo 1993.
- Hyvönen, Veikko O.:* Omaisuuden suoja ja ympäristönsuojan välisestä suhteesta. *Lakimies* 4/1994, s. 417–441.
- Hyvönen, Veikko O.:* Vesilain korvausjärjestelmä. *Lakimies* 4–5/1997, s. 561–584.
- Hyvönen, Veikko O.:* Kiinteistönmuodostamisoikeus I – Yleiset opit. Jyväskylä 1998.
- Hyvönen, Veikko O.:* Pakkolunastuksen kahdet kasvot. Teoksessa Juhlajulkaisu Juhani Wirilander 1935–30/11–2005. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N:o 37. Jyväskylä 2005, s. 96–111.
- Jokela, Antti:* Vesioikeuden ja yleisen alioikeuden asiallisesta toimivallasta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 162. Vammala 1983.
- Kaira, Kaarlo:* Tuotantokomiteat ja perustuslaki. *Lakimies* 2/1946, s. 167–172.
- Kantola, Jorma:* Arviointiteoreettiset perusteet. Teoksessa Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus: Kiinteistöarviointin menetelmät. Julkaisu 87–78. Helsinki 1979.
- Kantola, Jorma:* Arvon perusteet sekä arvon ja korvauksen suhde. Julkaisussa Kiinteistöarviointin lainsäädännön perusteet. INSKO 18-80. Helsinki 1980.
- Karhu, Juha – Ståhlberg, Pauli:* Suomen vahingonkorvausoikeus. 7. uudistettu painos. Helsinki 2020.
- Kasso, Matti:* Kiinteistönvälitys ja -arviointi. Helsinki 2014.
- Kivimäki, Toivo Mikael:* Pakkolunastuskorvaus ja siviilioikeudelliset vahingonkorvaussäännökset. *Lakimies* 1953, s. 143–157.
- Klami, Hannu:* Ihmisen säännöt. Tutkimus oikeuden olemuksesta, synnystä ja toiminnasta. Turku 1983.
- Klami, Hannu:* Omistusoikeus ja yhteiskunta. *Lakimies* 4/1994, s. 442–451.
- Koivula, Aaro:* Muuhun kuin maatalousyksikköön kohdistuvan vahingon arvioiminen. Teoksessa Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus: Vahinkojen arvioiminen pakkolunastus, tiekorvaukset, vesihankkeista aiheutuvat korvaukset osa I. Julkaisu 12–68. Helsinki 1968.
- Konttajärvi, Sauli:* Naapurusoikeudellinen sietokynnys eräiden säännösten mukaisissa menettelyissä. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa tehty pro gradu -tutkielma. 30.4.2020. [www.edilex.fi/opinnaytetyot/20797] (20.4.2023).
- Koulu, Risto:* Käsitellä vai eikö käsitellä? – Käsitteilykiellot oikeudenkäynnin esteinä. Helsinki 2016.
- Kumpula, Anne:* Kaivosalue-lunastuslupa, yleinen tarve ja täysi korvaus. Teoksessa Juhlajulkaisu Jarmo Tuomisto 1952–9/6–2012. Turku 2012, s. 183–197.
- Kumpula, Anne:* Ympäristövastuu. Teoksessa: *Kuusiniemi, Kari – Ekroos, Ari – Kumpula, Anne – Vihervuori, Pekka:* Ympäristöoikeus, Alma Talent Oy verkkokirjahylly (päivitetty 30.4.2013).
- Kuusiniemi, Kari:* Ympäristömuutosten korvattavuus pakkotoimitilanteissa. Helsinki 1997.
- Kuusiniemi, Kari:* Ympäristöoikeus oikeudenalana. Teoksessa *Kuusiniemi, Kari – Vihervuori, Pekka – Kumpula, Anne – Ekroos, Ari:* Ympäristöoikeuden pääpiirteet. 3. painos. Helsinki 2012.
- Kuusiniemi, Kari – Peltomaa, Hannu:* Lunastuslainsäädäntö ja korvausjärjestelmä. Helsinki 2000.
- Laaksonen, Kalevi:* Kiinteän omaisuuden perustuslainsuoja. Helsinki 1998.

- Lappalainen, Juha:* Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-Sarja N:o 169. Vammala 1986.
- Lappalainen, Juha:* Siviiliprosessioikeus I. Helsinki 1995.
- Lappalainen, Juha:* Siviiliprosessioikeus II. Helsinki 2001.
- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas:* Asianosaiset ja prosessuaalinen edustus. Teoksessa: *Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko:* Prosessioikeus. Alma Talent -verkkokirja, s. 403–495. (Päivitetty 18.6.2021).
- Ljungman, Seve:* Om skada och olägenhet från grannfastighet. Ett bidrag till läran om immissionernas rättsliga behandling. Almqvist & Wiksell 1943.
- Lämsineva, Pekka:* Perusoikeusjärjestelmä ja kaivoslain uudistaminen. Oikeustiede – Jurisprudentia XXXIX:2006, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja 2006, s. 97–150.
- Lämsineva, Pekka:* Omaisuudensuoja. Teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka:* Perusoikeudet. Alma Talent verkkokirjahylly. (Päivitetty 23.4.2010).
- Löfstedt, Clas:* Elinkeinomenetysten sekä eräiden immissiohaittojen arviointisovellutukset. Teoksessa *Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus: Kiinteistöarvioinnin menetelmät.* Julkaisu 87–78. Helsinki 1979.
- Maanmittauslaitos:* Virkistyskäytön arviointi (VIRKA). Virka-projektin loppuraportti. Maanmittauslaitoksen kehittämiskeskus 31.12.2003. (MML 2003).
- Malin, Kimmo:* Toimitusprosessin rajapinnat. Tutkimus kiinteistöoikeuden prosessijärjestelmästä toimitusprosessin näkökulmasta. Joensuu 2022.
- Mielityinen, Sampo:* Vahingonkorvausoikeuden periaatteet. Helsinki 2006.
- Mikkola, Simo:* Täyden korvauksen periaatteen toteutuminen lunastustilanteissa. Kiinteistöopin ja taloustieteen julkaisuja A 35. Espoo 2003.
- Myhrberg, Olavi:* Arviointimenetelmät. Teoksessa Suomen kiinteistöarviointiyhdistys ry: *Kiinteistöjen arviointikäsikirja.* Helsinki 1991. (*Myhrberg* 1991a).
- Myhrberg, Olavi:* Haja-asutusrakennuspaikkojen arviointi. Teoksessa Suomen kiinteistöarviointiyhdistys ry: *Kiinteistöjen arviointikäsikirja.* Helsinki 1991. (*Myhrberg* 1991b).
- Myhrberg, Olavi:* Ympäristövaikutukset ja kiinteistön arvo. Maanmittaus nro 2/1994, s. 61–68.
- Myöhänen, Sami:* Aineellisesta prosessinjohtosta hallintoprosessissa. Edilex 2023/24. [<https://www.edilex.fi/artikkelit/31308>] (25.9.2023).
- Mäenpää, Olli:* Hallinto-oikeus. Porvoo 2003.
- Mäenpää, Olli:* Yleinen hallinto-oikeus. Alma Talent Oy verkkokirjahylly 2017.
- Määttä, Tapio:* Maanomistusoikeus. Tutkimus oikeusparadigmoista maanomaisuuden käytön ympäristöoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 220. Helsinki 1999.
- Määttä, Tapio:* Ympäristöoikeuden monitieteisyyden haaste: oikeustieteen kolmannen tehtävän hahmottelua, *Lakimies* 6/2004 s. 1097–1107.
- Määttä, Tapio:* Säädösten välisiä suhteita määrittävät linkkisäännökset vahingonkorvausoikeudessa ja lunastuslainsäädännössä. Teoksessa: *Kiinteistöjä, vaihdantaa ja sivullissuhteita.* Juhlakirja Jarno Tepora 60 vuotta. (Toim.) Hakkola, Esa – Kais-to, Janne – Koulu, Risto. Helsinki 2007, s. 323–355.

- Määttä, Tapio*: Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksat ja menetelmät. Teoksessa Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Toim. Miettinen, Tarmo. Edilex 2015/45, Edita Publishing Oy, Helsinki 2015, s. 135–222.
- Niemivuo, Matti – Keravuori-Rusanen, Marietta – Kuusikko, Kirsi*: Hallintolaki. Juva 2010.
- Ojanen, Ilmari*: Maapakettilait. Helsinki 1978.
- Ovaskainen, Ville – Horne, Paula – Pouta, Eija – Sievänen, Tuija*: Luonnon virkistyskäytön taloudellinen arvo ja taloudelliset vaikutukset. Metsätieteen aikakauskirja 1/2002, s. 59–65. (*Ovaskainen ym.*).
- Peltola, Jouko*: Arvioinnin tarve, kohteet ja suorittaminen. Teoksessa Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus: Kiinteistöarvioinnin menetelmät. Julkaisu 87–78. Helsinki 1979.
- Peltomaa, Hannu*: Lunastushankkeiden aiheuttamien maisemamuutosten korvattavuudesta. Maanmittaus 1–2/1997, s. 71–80.
- Peltomaa, Hannu*: Tieliikenteen immisiot. Tieliikenteen immisiot ja kiinteistön arvonmuutos. Kiinteistöopin ja talousoikeuden julkaisu A21. Espoo 1999.
- Peltomaa, Hannu*: Lunastusyrietyksestä aiheutuva kiinteistön arvon alentuminen ja sen korvattavuus. Helsinki 2001. (*Peltomaa 2001a*).
- Peltomaa, Hannu*: Ympäristövahinkolainsäädännön soveltamisesta – Ympäristönsuojelulaki ja vesistön pilaantumisen korvaaminen. Edilex 2001. (*Peltomaa 2001b*).
- Pietilä, Jorma*: Vesioikeus. Vammala 1973.
- Pölonen, Ismo – Halinen, Arja*: Harmonisointia ilman koherenssia – kaivoslain toimivuus kaivos- ja ympäristölupamenettelyjen suhteiden näkökulmasta. Edilex 2017/31. Referee-artikkeli. Julkaistu 9.8.2017 [www.edilex.fi/artikkelit/17855.pdf] (15.7.2023).
- Pölonen, Ismo – Perho, Juha*: YVA-oikeus - uudistunut ympäristövaikutusten arviointimenettely. Edita 2018.
- Rahkila, Pekka – Carlson, Eero – Hiironen, Juhana*: Maisemahaitoista ja niiden käsitteilystä maanmittaustoimituksissa. Maanmittauslaitoksen julkaisuja nro 99. Helsinki 2006.
- Salila, Jari*: Korvausjärjestelmä. Teoksessa *Kuusiniemi, Kari (toim.) – Leinonen, Jukka – Marttinen, Kari – Salila, Jari – Seppälä, Mika – Siitari, Eija*: Ympäristönsuojelulainsäädäntö. Edita 2015. (*Salila 2015a*).
- Salila, Jari*: Rikosoikeudellinen vastuu. Teoksessa *Kuusiniemi, Kari (toim.) – Leinonen, Jukka – Marttinen, Kari – Salila, Jari – Seppälä, Mika – Siitari, Eija*: Ympäristönsuojelulainsäädäntö. Edita 2015. (*Salila 2015b*).
- Saranpää, Timo*: Siviiliprosessuaalista termistöä. Teoksessa *Kuuliala, Matti – Linna, Tuula – Saranpää, Timo*: Siviiliprosessi I. Helsinki 2022. (*Saranpää 2022a*).
- Saranpää, Timo*: Keskeiset siviiliprosessuaaliset periaatteet. Teoksessa *Kuuliala, Matti – Linna, Tuula – Saranpää, Timo*: Siviiliprosessi I. Helsinki 2022. (*Saranpää 2022b*).
- Saraviita, Ilkka*: Perustuslaki. Helsinki 2011.
- Seppälä, Mika*: Lupamenettely. Teoksessa *Kuusiniemi, Kari (toim.) – Leinonen, Jukka – Marttinen, Kari – Salila, Jari – Seppälä, Mika – Siitari, Eija*: Ympäristönsuojelulainsäädäntö. Edita 2015.

- Stavang, Endre:* Økonomisk tap som vilkår for et erstatningskrav. Tidsskrift for Erstatningsrett. Volume 1, nro. 4, 6.12.2004.
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha:* Suomen vahingonkorvausoikeus. 6. uud. painos. Helsinki 2013.
- Suomen Kiinteistöarviointiyhdistys ry:* Kansainväliset arviointistandardit. Voimassa 31.1.2022 alkaen. (SKAY 2022).
- Suvantola, Leila:* Rikoshyödyn suhde vahingonkorvaukseen. Teoksessa *Koskela, Tarja* (toim.) – *Suvantola, Leila* (toim.) – *Huhtala, Sami – Kankaanranta, Terhi – Koppanen, Kari – Laakso, Tero – Lindqvist, Riku – Nummela, Heidi – Sahramäki, Iina – Syväranta, Jari:* Ympäristörikkokset. Helsinki 2023.
- Svartström, Kenneth:* Riita-asian vireilläolovaikutus (Lis pendens) Bryssel I -asetuksen mukaan. Defensor Legis 2/2015, s. 296–313. [https://www.edilex.fi/defensor_legis/151610008.pdf] (15.7.2023).
- Sveriges geologiska undersökning:* Vägledning för prövning av gruvverksamhet. Dnr 311–1808/2014. SGU-rapport 2016:23, 2016-12-21). (SGU 2016).
- Sverige regeringskansliet:* Hur tillämpas expropriationslagens ersättningsbestämmelser? Delbetänkande av Utredningen om expropriationsersättning, *Statens offentliga utredningar* SOU 2007:2. (SOU 2007).
- Sverige regeringskansliet:* Nya ersättningsbestämmelser i expropriationslagen, m.m. Slutbetänkande av Utredningen om expropriationsersättning, *Statens offentliga utredningar* SOU 2008:99. (SOU 2008).
- Sverige regeringskansliet:* Sveriges mineralstrategi. Näringsdepartementet N2013.02.
- Talas, Onni:* Suomen pakkolunastuslainsäädäntö I. Helsinki 1924.
- Tolonen, Hannu:* Oikeuslähdeoppi, Vantaa 2003.
- Turpeinen, Aino:* Maankäytön rajoituksista. Teoksessa Suomen kiinteistöarviointiyhdistys ry: Kiinteistöjen arviointikäsikirja. Helsinki 1991.
- Työ- ja elinkeinoministeriö:* Kaivostoiminnan ohjaavan lainsäädännön toimivuuden arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Yritykset. 2019:44. Helsinki 2019. (TEM 2019)
- Ungern, Henrik:* Täyden korvauksen periaate maankäytön rajoitusten korvaamisessa. Osa 1. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT raporteja ja artikkeleita N:o 156. Helsinki 1998.
- Ungern, Henrik:* Täyden korvauksen periaate maankäytön rajoitusten korvaamisessa. Osa 2. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT raporteja N:o 162. Helsinki 1999.
- Vesa, Petri:* Ympäristöllisiin lupapäätöksiin liittyvät aloittamisluvat. Ympäristöjuridiikka 3/2017 s. 45–72. [<https://www.edilex.fi/ymparistojuridiikka/180460003.pdf>] (20.7.2023).
- Vihervuori, Pekka:* Pilaamiskiellon sisältö vesilain mukaan. Vammala 1976.
- Vihervuori, Pekka:* Viranomaisen asianosaispuhevallasta vesiasioissa. Tutkimus edunvalvonnan edellytyksistä vesien käyttöä koskevassa päätöksenteossa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 153. Vammala 1981.
- Vihervuori, Pekka:* Maa-ainesten ottaminen ja suojelu. Helsinki 1989.
- Vihervuori, Pekka:* Ympäristövahinkolainsäädäntö. Teoksessa *Kuusiniemi, Kari – Majamaa, Vesa – Vihervuori Pekka:* Maa-, vesi- ja ympäristöoikeuden käsikirja. Juva 1998.
- Vihervuori, Pekka:* Vesitaloushankkeet. Teoksessa *Kuusiniemi, Kari – Vihervuori, Pek-*

- ka – Kumpula, Anne – Ekroos, Ari: Ympäristöoikeuden pääpiirteet. Helsinki 2010.
- Vihervuori, Pekka: Vesioikeudellisten menettelynormistojen rakennemuutoksia ja kehityskaaria. Ympäristöjuridiikka 1/2016, s. 10–28. [www.edilex.fi/ymparistojuridiikka/165000002.pdf] (10.2.2023).
- Viitanen, Kauko: Tutkimus immisiohaitoista ja niiden korvaamisesta. Helsinki 1979.
- Viljanen, Mika: Vahingonkorvauksen määrä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-Sarja n:o 287. Vammala 2008.
- Virtanen, Pekka V.: Kiinteistöarvioinnin perusteet. Espoo 1990.
- Virtanen, Pekka V.: Hinnanmuodostusmekanismi. Teoksessa: Suomen kiinteistöarvointiyhdistys ry – Rakennustieto Oy: Kiinteistöjen arviointikäsi kirja. Helsinki 1991.
- Virtanen, Pertti: Vahingonkorvausoikeus. Laki ja käytännöt. Porvoo 2011.
- Välisalmi, Paavo: Käyttöoikeusalueiden arviointisovellutukset. Teoksessa: *Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus*: Kiinteistöarvioinnin menetelmät. Julkaisu 87–78. Helsinki 1979.
- Wallgren, Matias: Korvauskysymykset vesiasioissa vahingonkärsijän näkökulmasta. Edilex 9.2.2001. [www.edilex.fi/artikkelit/55.pdf] (19.11.2022).
- Wiiala, Arvid: Pakkolunastus- ja tilikorvaukset. Maanjaon arvioimisoppi II. Vammala 1966.
- Wiiala, Arvid: Kiinteistömenetysten korvausteoria. Teoksessa *Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus*: Vahinkojen arvioiminen pakkolunastus, tiekorvaukset, vesihankkeista aiheutuvat korvaukset osa I. Julkaisu 12–68. Helsinki 1968.
- Zitting, Simo: Omistusoongelmasta yksityisen maanhaltijan ja kruunun välisessä suhteessa. Teoksessa *Laaksonen, Kalevi* (toim.): Juhlajulkaisu Veikko O. Hyvönen, 1929–18/9–1999. Helsinki 1999.
- Zitting, Simo – Rautiala, Martti: Esineoikeuden oppikirja. Vammala 1976.

Virallislähteet

- HE 179/1975 II vp: Hallituksen esitys eduskunnalle lunastuslainsäädännön uudistamisesta.
- HE 88/1980 vp: Hallituksen esitys soranotto-laiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 165/1992 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ympäristövahinkojen korvaamisesta ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.
- HE 240/1997 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yleisistä teistä annetun lain muuttamisesta.
- HE 1/1998 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen hallitusmuodoksi.
- HE 167/2003 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 17/2004 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle maantieliksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 273/2009 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle kaivoslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 277/2009 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle vesilainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 214/2013 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle ympäristönsuojelulaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 43/2017 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden ympäristöä koskevien hallintoasioiden muutoksenhakusäännösten tarkistamiseksi.

HE 126/2022 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kaivoslain muuttamisesta.

LaVM 10/1994 vp: Lakivaliokunnan mietintö n:o 10 hallituksen esityksestä laiksi ympäristövahinkojen korvaamisesta ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 165/1992 vp.

Valtioneuvoston päätös melutason ohjearvoista 993/1992.

Internetlähteet

Bergsstaten: Lagstifning. [www.sgu.se/bergsstaten/lagstifning/fran-undersokningstillstand-till-gruva/] (päivitetty 6.5.2022, viitattu 9.11.2022).

Metsähallitus: Tiedote 26.6.2023. [<https://www.metsa.fi/tiedotteet/metsahallitus-edistaa-tasa-arvoa-jokamiehenoukeudet-ovat-nyt-jokaisenoikeudet/>] (30.6.2023).

Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes): Tilastotietoja vuoriteollisuudesta 2021. [<https://tukes.fi/documents/5470659/6373016/Tilastotietoja+vuoriteollisuudesta+2021.pdf/69f56696-f742-4ed4-c0a0-95f153dfbeec/Tilastotietoja+vuoriteollisuudesta+2021.pdf?t=1648131561359>] (15.10.2022) (*Tukes* 2021).

Oikeustapaukset

Korkein hallinto-oikeus:

- KHO 2005:70
- KHO 2006:59

Korkein oikeus:

- KKO 1983-II-71
- KKO 1992:127
- KKO 2004:87

Kainuun käräjäoikeus:

- Tuomio 22/58 asiassa L15/5002, annettu 18.2.2022.
- Tuomio 22/61 asiassa L15/5024, annettu 18.2.2022.
- Tuomio 22/62 asiassa L15/5044, annettu 18.2.2022.
- Tuomio 22/63 asiassa L15/5089, annettu 18.2.2022.
- Tuomio 22/66 asiassa L15/5015, annettu 18.2.2022.
- Tuomio 22/70, annettu 18.2.2022.

Lapin käräjäoikeus/maaoikeus: Tuomio asiassa M09/2003598, annettu 13.9.2010. (*Lapin KO* 2010).

Mikkelin käräjäoikeus/maaoikeus: Tuomio asiassa 00/062, annettu 30.8.2001. (*Mikkelin KO* 2001).

Turun käräjäoikeus/maaoikeus: Tuomio asiassa M05/627, annettu 7.11.2005. (*Turun KO* 2005).

Lupapäätökset

Itä-Suomen aluehallintovirasto:

- ISAVI/86/04.08/2011, annettu 8.2.2013
- ISAVI/1194/2015, annettu 25.8.2016

Itä-Suomen ympäristölupavirasto:

- ISY-2005-Y-244, annettu 7.2.2007
- ISY-2006-Y-236, annettu 19.12.2007

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto:

- PSAVI/100/04.08/2011, annettu 26.6.2013
- PSAVI/58/04.08/2011, annettu 30.4.2014
- PSAVI/2960/2014, annettu 24.4.2015
- PSAVI/2744/2017, annettu 17.4.2019
- PSAVI/50/04.08/2013 ja PSAVI/2014/2015, annettu yhdessä 5.3.2020
- PSAVI/2467/2018, annettu 28.5.2021
- PSAVI/2461/2017, annettu 20.6.2022

Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto:

- PSY-2006-Y-47, annettu 29.3.2007
- PSY-2003-Y-175, annettu 18.1.2008

Kaivostoimitusratkaisut

Maanmittauslaitos:

- Kaivospiiritoimitus (ark. Pyhäjärvi ark. 7-V-5), pöytäkirja 29.7.1959.
- Kaivospiiritoimitus 2000–676761 (ark. Lappeenranta 405:2002:19), pöytäkirja 12.10.2000.
- Kaivospiiritoimitus 2001–830403 (MMLm/1449/33/2005), pöytäkirja 15.11.2002.
- Kaivospiiritoimitus 2003–868032 (ark. Juuka 176:2003:51), pöytäkirja 15.8.2003.
- Kaivospiiritoimitus 2004–113494 (MMLm/10847/33/2005), pöytäkirja 26.10.2004.
- Kaivospiiritoimitus 2006–208432 (MMLm/23321/33/2006), pöytäkirja 29.1.2007.
- Kaivospiiritoimitus 2006–507588 (MMLm/22776/33/2006), pöytäkirja 18.12.2007.
- Kaivospiiritoimitus 2008–280893 (MMLm/13427/33/2008), pöytäkirja 30.7.2009 korvausliitteineen.
- Kaivospiiritoimitus 2008–289393 (MMLm/19875/33/2008), pöytäkirja 15.4.2009.
- Kaivospiiritoimitus 2011–384183 (MMLm/8594/33/2011), pöytäkirja 17.10.2011.
- Kaivospiiritoimitus 2013–445427 (MMLm/6614/33/2013), pöytäkirja 28.11.2013.
- Kaivospiiritoimitus 2014–471823 (MMLm/5404/33/2014), pöytäkirja 26.9.2014.
- Kaivostoimitus 2019–601926 (MMLm/4965/33/2019), pöytäkirja 29.10.2019.

LYHENTEET

alav.	alaviite
ark.	arkistotunnus
AVI	aluehallintovirasto
dnro	diaarinumero
he	hallituksen esitys
KaivosL	kaivoslaki 621/2011
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
klo	kello
KML	kiinteistönmuodostamislaki 554/1995
kpl	kappale
LunL, lunastuslaki	laki kiinteän omaisuuden ja erityisen oikeuden lunastuksesta 603/1977
maantielaki	laki liikennejärjestelmästä ja maanteistä 503/2005
MAL	maa-aineslaki 555/1981
MML	Maanmittauslaitos
MRL	maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999
NaapL, naapuruus-suhdelaki	laki eräistä naapuruussuhteista 26/1920
nro	numero
OK	oikeudenkäymiskaari 4/1734
PL	perustuslaki 731/1999
SGU	Sveriges geologiska undersökning
SOU	Statens offentliga utredningar
tukes	turvallisuus- ja kemikaalivirasto
VahL	vahingonkorvauslaki 412/1974
VanhL	laki velan vanhentumisesta 728/2003
VL	vesilaki 587/2011
vp	valtiopäivät
YSL	ympäristönsuojelulaki 527/2014
YVA	ympäristövaikutusten arviointi
YVAL	laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 252/2017
YVL, ympäristö-vahinkolaki	ympäristövahinkojen korvaamisesta annettu laki 737/1994